

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEPREM MAĞDURU YAŞLILARDA MEKÂN
AİDİYETİ: ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ**

**Serap AY
Yüksek Lisans Tezi
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

TEMMUZ 2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**DEPREM MAĞDURU YAŞLILARDA MEKÂN AİDİYETİ:
ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ**

Tez Yazarı
Serap AY

Danışman

Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN

TEMMUZ 2022

ELAZIĞ

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım **“DEPREM MAĞDURU YAŞLILARDA MEKÂN AİDİYETİ: ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ”** Başlıklı Yüksek Lisans Tezi'min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

19.07.2022

Serap AY

ÖN SÖZ

Yaşlılık olgusu, insan yaşamında fiziksel ve ruhsal anlamda değişikliklerin yaşandığı ve birçok insanın bunu kabullenmek istemediği bir evredir. Bu süreç, bireyde bazı sorunların, kayıpların veya eksikliklerin yaşandığı bir dönem olarak görülmektedir. Bu sorunların birbiri ardına gelmesi ve birbiriyle birleşmesi kişinin yaşlılık algısında bazı olumsuz değerlerin oluşmasına sebep olmakta ve bu da bireyin yaşam kalitesinde düşüş yaşamasına yol açmaktadır. Birey yaşlandıkça, mekâna duyduğu yakınlığı ve yaşadığı mekândan ayrılmadığı, fizyolojik değişimden kaynaklı olarak mekân ile kurduğu ilişkinin farklılaştığı görülmektedir. Bu noktada yaşanan mekân, yaşlı birey için güvenlik ve ait olma gereksinimini karşılamakla beraber sosyal çevre ile olan ilişkilerin sürdürülebilirliğini sağlama açısından da önem kazanmaktadır. Bu çalışma 24 Ocak 2020 Elazığ Depremi'ni yaşayan yaşlı bireylerin evlerini terk etmek zorunda kalmaları ve en temel ihtiyaçları olan huzur ve sükûneti sağlayan, onların kendilerini güvende hissedebilecekleri ve kaliteli vakit geçirebilecekleri yeni bir mekâna (eve) alışma süreçleri ele alınmıştır.

Bu çalışma sürecinde öncelikle lisans dönemimden beri öğrencisi olmaktan gurur duyduğum ve sadece bir akademisyen olarak değil her yönü ile örnek almaya çalıştığım, bilgi ve tecrübelerine sonsuz güvendiğim danışman hocam Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN'e çok teşekkür ederim.

Çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sağlayarak desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Kadriye Tuğtağ ÖNEL'e ve Merve Sefa DEMİR'e çok teşekkür ederim. Ayrıca araştırmanın uygulama aşamasında yardım ve imkânlarını eksik etmeyen Aksaray Mahalle Muhtarı Özcan Bal'a çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca desteklerini ve güvenlerini esirgemeyen, bu yoğun çalışma sürecinde gösterdikleri sabır ve anlayıştan dolayı aileme, çocuklarıma ve eşim Adem Ay'a çok teşekkür ederim.

Serap AY
ELAZIĞ 2022

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	I
ÖN SÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR	VIII
1. GİRİŞ	1
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	3
2.1. Araştırmanın Konusu.....	3
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
2.3. Araştırmanın Yöntemi	5
2.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	6
2.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	6
3. YAŞLILIK İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
3.1. Yaşlılık Kavramı	8
3.2. Yaşlılık Dönemi Sorunları.....	10
3.2.1. Sağlık Sorunları	11
3.2.2. Ekonomik Sorunlar	12
3.2.3. Sosyal Sorunlar	13
3.2.4. Psikolojik Sorunlar	15
3.3. Yaşlılığa Yönelik Kuramlar	15
3.3.1. Biyolojik Yaşlanma Kuramları.....	16
3.3.1.1. Serbest Radikal Kuramı.....	16
3.3.1.2. İmmünite Kuramı	16
3.3.1.3. Genetik Programlama Kuramı.....	16
3.3.2. Psiko-Sosyal Yaşlanma Kuramları	17
3.3.2.1. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı (İlişik Kesme Kuramı)	17
3.3.2.2. Aktivite Kuramı	17
3.3.2.3. Rol Bırakma Kuramı	18
3.3.2.4. Alt Kültür Kuramı	19
3.3.2.5. Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı	19
3.3.2.6. Modernleşme Kuramı	20
3.4. Yaşlılığa Sosyolojik Bakış	21
3.5. Türkiye’de Yaşlılık.....	22
4. YAŞLILIK-MEKÂN VE DEPREM İLİŞKİSİ	26
4.1. Bir Kavram Olarak Mekân	26
4.2. Yaşlılık ve Mekân Olguları	28
4.3. Mekânsal Aidiyetin Günlük Yaşantıdaki Yeri	31
4.4. Yaşlılıkta Mekân Sorunları ve Arayışı	33

4.5. Deprem Kavramı	34
4.5.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Deprem	36
4.5.2. Elazığ Depremi	38
4.6. Depremın Toplumsal ve Sosyal Etkileri.....	39
4.7. Deprem Perspektifinde Yaşlı-Mekân İlişkileri.....	41
5. BULGULARIN DEĞERLENDİRMESİ.....	44
5.1. İç Mekân ve Dış Mekân Algıları	44
5.1.1. İç Mekân Algısı	48
5.1.2. Dış Mekân Algısı	53
5.2. Eski Mekân ile Yeni Mekân Arasındaki Memnuniyet Düzeyi	59
5.2.1. Eski Mekân Özellikleri	62
5.2.2. Yeni Mekân Özellikleri	65
5.2.3. Mekân Hatıraları	68
5.3. Yaşlı Bireylerin Yaşama Biçimi, Komşuluk ve Akrabalık İlişkileri.....	76
5.3.1. Yaşlılıkta Komşuluk	80
6. SONUÇ.....	91
7. ÖNERİLER	95
KAYNAKÇA	97
EKLER.....	101
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

DEPREM MAĞDURU YAŞLILARDA MEKÂN AİDİYETİ: ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ

Serap AY

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Temmuz - 2022, Sayfa: VIII+101

Yaşlılık dönemi kendi içerisinde birçok farklı özelliği ve değişimleri barındıran çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir. Yaşlılık sürecinde kaliteli bir yaşam geçirmek yaşlı bireyler açısından oldukça önemlidir. Bu dönemin sağlıklı gelişmesi için yaşlı bireylerin fiziksel ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılayan etkinliklerin gerçekleşmesine imkân sağlayan mekânsal olanaklar sağlamak gerekmektedir.

Bu çalışma, yaşlı olarak nitelendirdiğimiz 65 yaş ve üstü bireylerin 24 Ocak 2020 Elazığ Depremi sonrasında yaşanan mekân değişikliği ve yeni mekânla aralarında kurdukları ilişki, bağlılık ve aidiyet düzeyini belirleme amacını taşımaktadır. Yaşlı bireylerin anılarından derlenen deprem anı, sonrasındaki yaşam ve taşınma süreci ile ilgili olarak anımsanan ortak konular ile yaşlı bireylerin gözünden iki yerleşme arasındaki mekânsal ve sosyal farklılıklara ilişkin analiz yapılmıştır.

Araştırma belli bir yere fiziksel, kültürel ve sosyal anlamda bağlı kalan yaşlı bireylerin deprem sonrasında zorunlu olarak yaşanan mekân değişikliği ve yeni mekâna alışma süreçleri, aidiyet duyguları, eski mekâna duyulan özlemi incelemek amacıyla derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışmada, yaşlı bireylere yöneltilecek üç ana başlıktan oluşan 14 soruluk görüşme kılavuzları kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yaşlı bireylerin yaşam döngüsü içinde evi nasıl tanımladıkları, mekân algısına dair verileri yaşlanma ile nasıl anlam kazandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca mekânı farklı boyutlarda kullanma ile kendine ait yaşanabilir bir yer olarak görme, eski ve yeni mekâna dair farklı özellikler gösteren düşüncelerin zaman içerisinde nasıl değişme gösterdiği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aidiyet, Mekân, Yaşlı, Yaşlı Aidiyeti, Yaşlı Mekânı, Deprem.

ABSTRACT

PLACE BELONGING IN ELDERLY WHO AGGRIEVED IN EARTHQUAKE: THE EXAMPLE OF ELAZIG PROVINCE

Serap AY

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Institute of Social Sciences

DEPARTMENT OF SOCİOLOGY

July - 2022, Page: VIII+101

Ageing period is complicated and diversity process which contain transformations and different feature. It is quite important for elderly to live quality life during ageing. For the healthy development of this period, it is necessary to provide spatial opportunities that provide the realization of activities that is the physical and psycho-social needs of the elderly.

This study aims to determine the place change experienced after the January 24, 2020 Elazig earthquake and the relationship, commitment and belonging level of individuals aged 65 and over, whom we define as elderly, with the new space. It was analyzed the common issues the earthquake moment, life after the earthquake and the relocation process compiled from the memories of the elderly individuals, and the spatial and social differences between the two settlements from the eyes of the elderly individuals.

The research has been carried out in the study of elderly individuals who are physically, culturally and socially belonged to a certain place, the change of place after the earthquake and the processes of getting used to the new place, their sense of belonging, In-depth interview technique was used to examine the longing for the old place. In this study, 14-questions interview guides consisting of three main headings to be directed to elderly individuals were used. Within the scope of the research, it has been tried to determine how the elderly individuals define the house in their life cycle and how the data on the perception of space gain meaning with aging. In addition, using the space in different dimensions, seeing it as a livable place of its own, and how the ideas showing different characteristics about the old and new space have changed over time have been examined.

Keywords: Belonging, Place, Elder, Belonging of elder, Place for elder, Earthquake.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Yıllara göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı	22
Şekil 2. Elazığ ili yaşlı nüfus oranları	24

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UMKE	: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
Vb	: ve Benzeri

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar yaşlılık olgusu toplumsal bir konu olarak ele alınmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bireylerin beklentileri ve yaşama tarzları değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Özellikle toplum ve aile yapısında yaşanan değişim ve dönüşümler, yaşlı bireylerin hayattaki rolünü, ekonomisini, demografik yapısını etkilemektedir. Bir zamanlar çalışarak üretici konumunda olan yaşlı bireyin zamanla tüketici konumuna geçmesi ile birlikte ekonomik sıkıntılar baş göstermeye başlamaktadır. Kendini yetersiz ve güçsüz gören yaşlı birey, ekonomik sorunların yanı sıra fiziksel ve ruhsal sorunlar da yaşamaya başlamaktadır. Yaşlanma sürecinin yaşlı bireylerin günlük yaşamla ilgili pek çok etkinliğini sınırladığı ve yaşam kalitesinde düşüşe neden olduğu bir gerçektir. Bu noktada, yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin korunarak aktif bir yaşam sürdürmeleri ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşadıkları “mekân” özelliklerinin onların yaşamına uygun olup olmadığı sorunsalı gündeme gelmektedir.

Yaşam koşullarının değişmesi yaşlı bireylerin hayatlarını idame ettikleri mekânların düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Bireylerin korku, kaygı ve üzüntüden uzak huzurlu, güvenli ve toplumla uyumlu bir ortamda yaşatları ile vakit geçirebilecek, uygun donatılara sahip bir mekânda yaşamaları önemlidir. Özellikle fiziksel ihtiyaçlarını giderebilecek, psikososyal açıdan kendini rahat ifade edebilecek sosyal bir ortamda yaşamaları onların en doğal hakkıdır. Yaşlı bireylerin kişisel ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren en önemli mekân beraber yaş aldıkları “evleri”dir. Dolayısıyla birey, kendi evlerinde yani “yerinde yaşlanmayı” tercih etmektedir. Ömürlerini geçirdikleri konutlarda, alıştıkları mahallelerde komşularıyla birlikte yaşamlarını sürdürmek istemektedirler. Çünkü yaşadıkları bu mekânlarda kendilerini güvende, bağımsız ve rahat hissederler. Yaş aldıkça artan fiziksel ve ruhsal sıkıntılar nedeniyle bireylerin evlerine yükledikleri anlamlar daha fazla ön plana çıkmaktadır. Özellikle o mekânda yaşanan hatıralar, deneyimler, aidiyet duygusu, statü gibi değerlerin etkisi yaşlı bireyleri evlerine daha çok bağlamaktadır. Yaşadıkları bu mekânların onların fiziksel, psikolojik ve sosyal özelliklerine uygun şekilde tasarlanması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Bunun için yaşam alanlarının fiziksel ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmesi ve günlük aktivitelerin bağımsız bir şekilde yapılabileceği bir mekân tasarlanması bu çalışmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bu araştırma, 24 Ocak 2020 Elazığ Depremi’nin ardından hasarlı olarak belirlenmiş ve yıkım kararı alınmış evlerde yaşayan yıkım dolayısıyla evlerini (yaşadıkları yeri) terk ederek yeni yaşam alanlarına göçmek zorunda kalan yaş almış bireylerin mekân aidiyetinin düzeyini belirlemek üzere yapılmıştır. Araştırma kapsamında yaşlı bireylerin yaşam döngüsü içinde evi nasıl tanımladıkları, mekân algısına dair verileri, yaşlanma ile nasıl anlam kazandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca mekânı farklı boyutlarda kullanma ile kendine ait yaşanabilir bir yer olarak görme, eski ve yeni mekâna dair farklı özellikler gösteren düşüncelerin zaman içerisinde nasıl değişme gösterdiği incelenmiştir. Çalışma deprem sonrasında mekân değişikliği yaşayan bireylerin deprem öncesi sürdürdüğü sosyal yaşamını yeni evinde de sürdürebilme ve kendini yeni mekâna ait hissetme durumunu incelemesi amacını da taşımaktadır. Özellikle afet sonrasında yeni bir mekân oluşturulurken konunun fiziksel boyutu kadar sosyal boyutunun da ele alınması gerekliliği bu çalışmanın önemini anlaşılır kılmıştır.

65 yaş üstü bireylerin toplumla bütünleşmesinde önemli olan komşuluk ilişkilerinin, yeni kentin kurgusu nedeniyle azalması, mahalle yaşantısının kısıtlanması, yaşlılar için ortak toplanma mekânlarının yoksunluğu ve beraberinde yaşanan sosyal kopuklukların incelenmesi açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Bu durum eski ve yeni mekânların geleneksel toplumsal yapının korunmasına dayalı bir planlamayla, kültürel sürekliliğin sağlanabileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Araştırması yapılan tez çalışması için Elazığ İlinin Aksaray ve Hicret Mahallelerinde 24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen depremi yaşamış ve depremin ardından yıkımlar dolayısıyla yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalan gönüllü 23 yaşlı depremzede seçilmiştir. Nitel araştırma için belirlenen 14 soru ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada örneklem grubuna giren yaşlı bireylerin yaşadıkları eski ve yeni mekânlarına ilişkin aidiyetleri, eski ve yeni mekân arasındaki benzerlik ve farklılıklar ele alınmıştır. Deprem afetine bağlı olarak gerçekleşen yıkımın (mekânın terkinin) yaşlı bireyler üzerindeki fiziksel etkisinin yanı sıra psiko-sosyal etkilerinin de belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca yaşlı bireylerin deprem sonrası beklentileri, taşınma süreçleri, komşuluk ilişkileri ve yeni yerleşim yerlerine (çevreye) alışma süreçleri de ele alınmıştır.

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, yaşlı depremzedelerin deprem öncesi yaşadıkları mekân (ev) ile deprem sonrası yaşamaya başladıkları mekânlara (ev) ilişkin aidiyet duygularının belirlenmesidir. Ayrıca ileriki çalışmalarda da yaşlı bireyler tarafından tercih edilen ve tercih edilmeyen mekân özellikleri incelenerek, mekân ile kurdukları bağ ve aidiyet derecesi karşılaştırılarak farklılıklar tespit edilebilmesi açısından da önem arz etmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Yaşlılık olgusu, temelde hayatın zorluk derecesinin artması ile birlikte ortaya çıkan sorunların kişinin yaşamını olumsuz etkilemesi ile yakından ilişkilidir. Ortaya çıkan bu sorunlar bireyin fiziksel, zihinsel ve sosyal yaşamını zorlaştırmaktadır. Özellikle statü ve rol kaybı yaşayan yaşlı birey, sosyal çevresinden giderek kopmaktadır. Bu nedenle yaşlı bireyin evine ve başkalarına olan bağımlılığı artmaktadır. Bunlara eklenen sağlık sorunları ile birlikte yaşlılık problemleri giderek artmaya başlamaktadır. Modernleşme ve kentleşme ile birlikte yaşlı bireylere hizmet veren huzurevi ve bakım evi gibi kuruluşların sayısının artmasının yanı sıra, yaşlı bireyler daha çok aile yanında ya da kendi evlerinde yaşamayı tercih etmektedir. Bu nedenle yaşlı bireyin yaşadığı mekân ve o mekâna olan bağlılıkları önem kazanmaktadır.

Bu çalışma ise, yaşlı olarak nitelendirdiğimiz 65 yaş ve üstü bireylerin özellikle 24 Ocak 2020 Elazığ depreminden sonraki süreçte; bulundukları mekânla aralarında kurdukları ilişki, bağlılık ve aidiyetlik duygusuna ilişkin sosyolojik bir araştırma niteliği taşımaktadır. Yaşlı bireylerin depremden sonra yaşamlarını geçirdikleri mekâna bağlı olma, bulundukları mekânlardan ayrılmak istememe nedenlerinin ne olduğuna dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda oturdukları ev koşullarının bireyin yaşamına olan uygunluğu önem taşımaktadır. Özellikle 24 Ocak 2020 Elazığ Depremi sonrasındaki süreçte; yaşlıların mekân ihtiyaçları düşünüldüğünde en önemli kriter olan evlerinin, onların toplum yaşamına katılımlarını, bağımsız yaşamlarını kolaylaştıracak fiziksel ve psiko-sosyal ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmasıdır. Yaşlıların en temel ihtiyacı olan huzur ve sükûneti sağlayan, onların kendilerini güvende hissettikleri ve kaliteli vakit geçirebilecekleri bir mekân olan evlerine bağlılıkları çevresel koşullar, komşuluk ilişkileri dikkate alınarak tezin konusunu oluşturmuştur. Ayrıca yaşlanan bireyin yaşlılık haline büründüğü ve bir boşluğa düştüğü görülmektedir. Topluma yeniden adapte olmak, boş zamanlarını değerlendirmek ve bağımsız yaşayabileceği mekân bulmak gibi arayışlara girmektedir. Birey yaşlandıkça, mekâna duyduğu yakınlığı ve yaşadığı mekândan ayrılmadığı, fizyolojik değişimden kaynaklı olarak mekân ile kurduğu ilişkinin farklılaştığı görülmektedir. Gereksinimleri değişen yaşlı bireyler yaşamakta olduğu mekânı sadece barınma olarak değil, ölümüne kadar içinde bütün hayatını geçirebileceği yer olarak görmektedir. Yapılan bu çalışmada belli bir yere fiziksel, kültürel ve sosyal anlamda bağlı kalan yaşlı bireylerin bulundukları mekân olarak yaşadıkları evleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de yaşlı bireylerin yaşama standartları, gerek ev veya kurumsal yapı gerekse kent ölçeğinde yeterli koşulları sağlayamamaktadır. Bu nedenle de yaşlıların hayat memnuniyetlerinin artırılması için farklı mekân alternatiflerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Mimari açıdan mekân alternatifleri oluşturulurken, yaşlı kişilerin fiziksel ihtiyaçlarının yanında, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Özel yaşamlarının korunması, toplum içinde kentle birlikte hayatlarını sürdürebilmeleri ve gerekli teknolojileri kullanabilmeleri, hayat standartlarının yükseltilmesi gibi özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Bu anlamda yaşlı

mekân sorunu ve arayışı algısının birlikte ele alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Akan, 2017: 62).

Araştırma, Elazığ'da 24 Ocak 2020 'de 6.8 şiddetinde gerçekleşen deprem ve sonrasında yaşlı bireylerden yaşananların anlatılması istenmektedir. Bunlara ek olarak yerleşmenin taşınma süreci, görüşmecilerin bunu nasıl öğrendikleri, neler hissettikleri, yeni yerleşmedeki konutlarına hangi koşullarda sahip oldukları ve iki yerleşme arasındaki yaşam koşulları karşılaştırması yapılmaktadır. Bu çalışma, görüşmecilerin anılarından derlenen deprem anı, sonrasındaki yaşam ve taşınma süreci ile ilgili olarak anımsanan ortak konular ile görüşmecilerin gözünden iki yerleşme arasındaki mekânsal ve sosyal farklılıklara ilişkin analizin gerçekleştirilmesi açısından önemlidir.

Bu kapsamda ilk kez yaşlı depremzedelerin bu çalışmayla, afet sonrası iyileştirme çalışmaları, afet sonrası yeni yerleşim alanları için yer seçimi ve bu tür alanlarda değişen mekânsal düzen ile ortaya çıkan sosyal sorunların ele alınıp çözülmesi ve yerleşmenin taşınması durumunda mekânsal tasarımda dikkat edilmesi gerekli ilkeler gibi konulara ışık tutulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın temel amaçları sıralanacak olursa:

- Deprem sonrasında yerleşmenin yeni alana taşınma kararı ve yeni yerleşim yeri ile ilgili verileri toplamak,
- İki yerleşmeyi, buralarda yaşayan yaşlı bireylerin gözünden incelemek ve iki ayrı mekâna ilişkin aidiyet duygularını kıyaslamak,
- Deprem sonrası yaşlı depremzedelerde yaşanan travmatik mekânsal kırılmayı belirlemek,
- Eski mekân hatıralarının yaşlılar üzerindeki aidiyet bağı üzerindeki etkisini anlamak,
- Eski ve yeni mekânda yaşanan akrabalık ve komşuluk ilişkilerini incelemek amaçlanmaktadır.

Bunun yanı sıra araştırma, nitel boyuta sahip bir çalışma olduğundan dolayı araştırma neticesinde yaşlıların deprem sonrası yer değişikliğine ilişkin yaşadıkları sorunlar da önem arz etmektedir. Özellikle yeni mekâna uyum sorunu, eski mekâna ilişkin geliştirdikleri bağlılık ya da varsa yeni mekâna yükledikleri yeni anlamı ortaya çıkaracak derinlemesine bir görüşme ile analize konu olacak verilerin geniş bir çerçevede elde edilmesini amaçlamaktadır.

Bu amaçla araştırmanın temel sorusu; “Yaş almış bireyler olarak yıllarca yaşadıkları ve içselleştirdikleri yeri terk etmenin yaşlılarda ortaya çıkardığı olası travmatik durumlar nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Bu temel soru bağlamında;

- Yaşlı bireylerin deprem sonrası terk etmek zorunda kaldıkları mekânı nasıl değerlendirmektedirler?
- Yaşlı bireylerin deprem sonrası taşındıkları yeni mekânı nasıl değerlendirmektedirler?
- Terk edilen ve yeni gelinen mekân arasında yapılan karşılaştırma nasıl gerçekleşmektedir?
- Terk edilen ve yeni gelinen mekân arasında toplumsal ilişkilerin yaşanişı bakımından bir fark ortaya çıkmış mıdır? Biçiminde araştırma sorularına yanıt aramaya çalışılmıştır.

Araştırma, Elazığ Depremi örneğinden hareketle özellikle ülkemizin bir deprem kuşağında yer aldığı da düşünülerek, deprem sonrası yerleşimlerin taşınması durumunda uygulanabilecek bir model geliştirmek üzere; fiziksel, psikolojik ve sosyolojik boyutları ele alan bir çalışma yapılması açısından önemlidir. Yaşlılık sosyolojisi bağlamında bu konunun seçilmiş olması gerek az çalışılmış olması gerekse yaşlıların özellikle deprem sonrası mekânlarına olan aidiyet hislerinin ne derece olduğu, nelere ve hangi unsurlara bağlı olduğu konusunda literatüre ufakta olsa bir katkı sağlamak amacı ile yapılmıştır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel yöntemler, insan doğasındaki karmaşıklığı ve biricikliği dikkate alarak esnek bir bakış açısı sunduğu için sosyal bilimlerde oldukça fazla tercih edilmektedir. Bu araştırmada da nitel yöntemlerin esnekliğinden faydalanarak derinlemesine bilgi elde edilmek istenmektedir. Ayrıca verilerin, herhangi bir laboratuvar ortamında ve herhangi bir ölçme aracı kullanılmadan, katılımcıların doğal ortamlarında yapılan gözlem ve görüşme ile elde edilmesi ve sonrasında verilerin araştırmacı tarafından tekrar incelenmesi, düzenlenmesi ve ortaya çıkan verilerin yorumlanması, nitel araştırmanın özelliklerinden olup bu araştırmada bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45).

“Deprem Mağduru Yaşlılarda Mekân Aidiyeti: Elazığ İli Örneği” adlı çalışma bir alan araştırması olarak ele alınmıştır ve çalışmada nitel araştırma yöntemi olan "Derinlemesine Mülakat" tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın başlıca veri toplama aracını oluşturan ve yarı-yapılandırılmış bir formatta düzenlenen “Görüşme Formu”, çalışmanın konusu, amacı, önemi ve sorunları temelinde, konuya ilişkin kuramsal yazından ve daha önce yapılmış alan araştırmalarının ortaya koyduğu birikimden de faydalanarak hazırlanmıştır. Nitel çalışmaların yapısına uygun olarak katılımcıların bağımsız düşünebilmesi hedefiyle veri toplama sürecinde, açık uçlu sorular tercih edilerek ve gerekli durumlarda ek sorular yöneltilmesi mümkün kılınması için yarı yapılandırılmış birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yaşlı bireylere yöneltilecek yarı yapılandırılmış birebir görüşmeler için üç ana başlıktan oluşan 14 soruluk görüşme kılavuzları kullanılmıştır. Bu kategoriler altında öncelikle iç mekân ve dış mekân ilişkisi başlığı altında ev ile çevresel mekânlar arasındaki ilişki ele alınmıştır. Daha sonra ise eski mekân (depremden önceki ev) ile yeni mekân (depremden sonraki ev) arasındaki memnuniyet düzeyleri değerlendirilmiştir. Beraberinde yaşlıların yaşam biçimi, komşuluk ve akraba ilişkileri bağlamında incelenmiştir.

Görüşme için seçilecek yaşlı bireylerin gönüllü olması göz önünde bulundurularak görüşmeler tercihen yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Yaşlı bireylerin en önemli ihtiyacı olan huzur ve sükûneti sağlayan, özellikle depremden sonra onların güven ve uyum içinde yaşamalarını sağlayan, bireysel etkinlikler yapmalarına imkân tanıyan, ayrıca emsalleriyle vakit geçirebildikleri; ulaşılabilir uygun donatıları olan, yeni mekânlarında görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcıların kimlik bilgilerine ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Yapılan görüşmeler katılımcıların bilgisi dâhilinde ses kaydı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme transkriptleri katılımcılara geri bildirilerek görüş ve onayları alındıktan sonra araştırma verisi kapsamına alınarak, yorumlanma ve değerlendirme sürecine geçilmiştir.

2.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evrenini Elazığ İlinde 24 Ocak 2020 tarihinde gerçekleşen deprem sonrasında evlerinde yıkım oluşan ya da sonradan yapılan incelemeler neticesinde yıkım kararı verilen hanelerde yaşayan 65 yaş üstü yaş almış bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni olarak seçilmiş bu geniş demografiden ise örneklem olarak, Elazığ İlinde 24 Ocak 2020 tarihinde gerçekleşen deprem sonrasında Elazığ merkez mahallerinden olan Aksaray ve Hicret Mahallelerinde evlerinde yıkım oluşan ya da sonradan yapılan incelemeler neticesinde yıkım kararı verilen hanelerde yaşayan 65 yaş üstü yaş almış bireyler oluşturmaktadır. Evrenden belirlenen örneklem seçilmesinin temel sebebi, belirlenen mahallelerde yıkım kararı verilen hane sayısının oldukça fazla olması ve bu hanelerde yaşayan yaş almış nüfusun fazla olmasıdır. Ayrıca Elazığ ilindeki en eski mahallelerden ikisi olan Aksaray ve Hicret Mahallelerinde mekâna ilişkin aidiyetin daha yüksek düzeyde olduğu varsayılmış ve bu varsayıma bağlı olarak mekân aidiyetinin ölçülmesinin daha açık bir şekilde gerçekleşeceği düşünülmüştür. Aksaray ve Hicret Mahallelerinin seçilme nedenlerinden biri de bu mahallelerde yaşıyor olmam ve doğal olarak görüşmecilerle anlaşmayı kolaylaştıracak üsluba hâkim olmamdır.

Mahalle muhtarlarından edinilen bilgilere göre; Aksaray Mahallesinde toplam 514 hane yıkılacak ve bu hanelerde yaşayan 2056 kişiden 204'ünün 65 yaş üstü yaşlı birey olduğu tespit edilmiştir. Hicret Mahallesinde ise; 120 hane yıkılacak olup burada yaşayan 496 kişiden 48'inin 65 yaş üstü yaşlı birey olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu veriler ışığında her iki mahalleden 10'u erkek, 13'ü kadın olmak üzere 23 gönüllü yaşlı birey, örneklem olarak belirlenmiştir.

2.5. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen Elazığ Depremi'nde gerek meydana getirdiği yıkımlar gerekse sonrasında yaşanan hayatta kalma mücadelesi bakımından önemli bir travmatik olaydır. Kişiler üzerinde önemli bir travmatik olay olan Elazığ Depremi; bölgenin ulaşım zorlukları ve dondurucu soğuklar depremin kişiler üzerindeki etkilerini arttırıcı önemli bir faktör olmuştur. Bölge halkı bir yandan depremin meydana getirdiği yıkımların etkileriyle baş etmeye çalışırken bir yandan da barınma sorunu, yeme içme sorunu, şiddetli soğuklar gibi sorunlarla baş etmek zorunda kalmışlardır. Durum böyle olunca depreme ilişkin daha ağır ve üstesinden gelmenin zor olduğu sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Araştırma aile yanında ya da kendi evinde yaşayan yaşlı bireyin durumunun ve sorunlarının ne olduğuna ilişkin tespitler yapmak, bireyi evine bağlayan etkenleri belirlemek, özellikle deprem sonrası yaşanan mekân değişikliğinin olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesi için bu araştırma uygun görülmüştür. Konuyla ilgili yakın çevredeki gözlemler, taşınma süreci ve yeni mekânda yaşanan adaptasyon sorunları, bu çalışmanın yapılması için yeterli bir neden oluşturmaktadır.

Araştırmada görüşme yaptığımız kişiler yalnızca il merkezinde ve belirlenen iki mahallede yaşayan yaşlı bireylerle sınırlandırılmıştır. Görüşme öncesi araştırmanın konusu ve verilerin kullanım amacı ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. Samimi ve güvenilir bir ortam oluşturmak adına çalışma detaylı olarak anlatılmış ve hiçbir kimlik bilgisi alınmayacağına dair açıklama yapılmıştır. Katılımcılar istedikleri soruya istedikleri kapsam ve detayda cevap vermişlerdir. Hiçbir şekilde bir zorlanmaya tabi tutulmamışlardır. Görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olarak etik yükümlülük bilincinde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca örneklem grubuna giren yaşlı bireylerin görüşme sürecinde

doygunluk derecesine (birbirini tekrar etme sıklığı) ulaşması ve bazı katılımcıların soruları önemsemeyip kısa kısa cevaplar verilmesi nedeniyle bazı görüşmeler değerlendirmeye alınmamış ve 23 gönüllü yaşlı bireyle sınırlı tutulmuştur.

Yapılan araştırmayı sınırlayan bir diğer unsur ise, görüşme yapılan kişilerin çevreye karşı güven problemi duymasıdır. Bu nedenle arada tanıdık ya da aracı olmadan konuşmak istemeyen çok görüşmeci olmuştur. Özellikle bayanlara oranla erkek görüşmecilerle daha samimi ve sohbet havası içerisinde görüşmeler yapılmıştır. Bayan görüşmeciler ise içinde bulundukları olumsuz durumları söyleme konusunda daha temkinli cevaplar vermişlerdir. Ayrıca birçok birey, benim onların talepleri ya da şikâyetleri için devlet tarafından gönderildiğimi düşünerek görüşme yapmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Özellikle yaşadıkları mekânları terk etmek zorunda kalan yaşlı bireyler, yeni yaşam alanlarında kültürel, fiziksel ve ekonomik gibi nedenlere bağlı uyum sorunları yaşayabilmektedir. Tüm bu zorluklar beraberinde psikolojik sorunların da yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle bazı görüşmecilerin duygusal davranışları görüşmenin tamamlanması açısından sıkıntı oluşturmuştur. Ayrıca görüşmecilerin 65 yaş üstü bireyler olması nedeniyle soruları aktarmada ve anlamada iletişim kopukluğu yaşanmıştır. Fakat bu gibi zorluklara rağmen katılımcıların yaşı göz önünde bulundurularak herhangi bir duygusal zorlanmaya maruz kalmadan kendi rızalarıyla görüşmeler tamamlanmaya çalışılmıştır.

3. YAŞLILIK İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Yaşlılık Kavramı

Yaşlılık, hayat boyunca olgunlaşma ve gelişmeyi takip eden çevre ve genetik yapı arasındaki etkileşimin en yüksek seviyede görüldüğü ruhsal ve fiziksel değişmelerin ortaya çıkmasıdır. Yaşlılık zamana bağlı olarak bireyin ruhsal ve fiziki güçlerinin bir daha yerine gelmemesi üzerine bu durumu kaybetmesidir (Arslan, 2015: 30). Yaşlılık, insan hayatının önemli evrelerinden biridir. İnsanlar doğar, büyür ve ölürlür. Bu süreç içerisinde çocukluk, gençlik, erişkinlik, orta yaş ve yaşlılık gibi doğal ve zorunlu evrelerden geçmektedirler.

16. ve 17. yüzyıllarda bedensel güç kaybına uğrayan kişiler yaşlı olarak görülürken, zamanla bu evre, kişinin kendini yaşlı hissetmesi ile ölçülebilen bir durum olmuştur. Daha sonraki zamanlarda yaşlılık olgusu sosyal içerikle bağlantılı olarak düşünülmeye başlanmıştır. Geçmiş dönemde yaşlılık ölümün ilk basamağı olarak görülmüştür. Daha sonraki zamanlarda yaşlılığın sosyal içerikli bir fenomen olduğu düşünülmüş ve böylece toplumsal bilincin içine yerleşmiş ve kabul görmeye başlamıştır. Genel anlamda durağan bir yaşam dönemi olarak görülen yaşlılık, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlar kazanan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Yaşamın birçok evresinde kayıp olarak görülen bu dönem, yaşlılık deneyiminin olumlu veya olumsuz değerlendirilmesini toplumun yüklediği anlama bağlamaktadır. Bu nedenle yaşlılık, bireyin toplumsal gelişmişliğe, kişinin sağlık, psikolojik ve sosyal durumuna bağlı olarak; yaşanılan mekâna ve zamana bağlı olarak farklılık gösteren subjektif bir kavramdır (Tufan, 2002: 19-87).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise, 65 yaş ve üstü bireyleri kronolojik olarak “yaşlı” kabul etmektedir. Yaşlılığı; genç yaşlılık, ileri yaşlılık ve çok ileri yaşlılık olmak üzere üç evreye ayırmaktadır;

- Genç yaşlılık, (65-74 yaş) grubunda bulunan ve çalışma hayatından emekliye ayrılma dönemi iken;
- İleri yaşlılık (75-84 yaş) grubunu, fonksiyonel kayıpların görülmeye başlandığı dönem olarak görmektedir.
- Çok ileri yaşlılık (85 ve üzeri yaş) aralığını ise, özel bakım ve yardımcıya ihtiyaç duyan evre olarak tanımlamaktadır (Görpeliolu, 2009: 22).

Geçmişten günümüze yaşlılıkla ilgili yapılan bu ve benzeri tanımlamalar yaşlılığa dair genel bir tanımlama yapmanın olanaksız olduğunu göstermektedir. Bazı toplumlarda olumlu bir dönem olarak görülürken kimi toplumlarda ise olumsuz bir dönem olarak görülmektedir. Her ne kadar yaşlılık, kaçınılmaz bir olgu olsa da, bu süreci yaşayan her birey farklı zamanlarda ve mekânlarda farklı şekillerde değerlendirmiştir.

Toplumların refah seviyesine göre değişmekte olan bu kavram ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Burada özellikle bireysel, sosyal ve kültürel faktörler önemli etkenlerdir. Örneğin; bireysel anlamda 70 yaşına gelmiş bir kişi kendisini yaşlı hissetmezken; 50 yaşına gelmiş olan bir birey kendisini yaşlı hissedebilmektedir. Bu da yaşlılığın algılanmasında “zaman” ve “mekân” kavramlarının önemini göstermektedir. Türkiye’de “yaşlı” olarak nitelendirilen bir kişi Avrupa’da “yaşlı” olarak nitelendirilmeyebilir. Bakıldığında burada mekân faktöründen söz etmek mümkündür. İnsan ömrünün, toplumların kültürel ve toplumsal bakış açısına göre değiştiği değerlendirilirken, burada da “zaman” faktörünün ele alındığı görülmektedir

(Kurt, 2008:7-8). Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde yaşlılık kavramının subjektif olduğu görülmektedir. Özellikle, yaşlılığa birçok kişi ve toplum tarafından farklı değerler yüklenmiştir. Bu sebeple yaşlılık toplumsal bir olgu olarak kendini göstermektedir.

Yaşlılık, hayatın bütün dönemlerinin zorlamalarına rağmen var olmanın bilgeliğini ve güçlülüğünü içermektedir. Kişinin ruhsal ve bedensel olarak zayıfladığı, beyin sistemleri de dâhil bütün sistemlerin yapısında olan değişikliklerdir. Ayrıca yaşlılık; sosyal, psikolojik ve fiziksel bir süreçtir. Yaşlılığa atfedilen anlamlar, yaşlının toplumdaki konumunu değiştirmektedir. Fiziksel aktivitelerin azalması, yaşlının toplumdan uzaklaşmasına neden olmakta, toplum yaşlı bireyin bilgeliğinden vazgeçip bireyin aktifliğini tercih etmektedir. Bu durum yaşlı hissetme duygusunu oluşturmaktadır. Ancak yaşlı bireyin bilgeliği ve gençliğin hareketinin birlikte yer alması toplumu daha verimli ve üretken kılmaktadır (Kalkan, 2008: 3-5).

Dikkat edilmesi gereken bir husus, yaşlılık ve yaşlanma kavramlarının birbirinden ayrılmaları gerektiğidir. Yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının birbirlerinden ayrıldıkları en önemli nokta, iki sürecin başlangıçlarıdır. Yaşlanma sürecinin başlangıcı, yaşlılığınkinden çok önce başlamaktadır. Yaşlılık döneminin belirtileri olarak gösterilen fiziksel ve zihinsel yeterlilik, yetenek kayıpları, yaşlılık dönemi olarak kabul edilen dönemden çok daha önce görülmeye başlamaktadır. Dolayısıyla vücudun normal fonksiyonlarının yavaşlaması, fiziksel gücün azalması, kaynaklarda yaşlılık döneminin başlangıcı olarak kabul edilen 60'lı yaşlardan çok önce başlamaktadır (Akçay, 2011: 11).

Yaşlanma, daha çok bireysel ve biyolojik bir durum olarak görülürken; yaşlılık denildiğinde toplumsallık içeren bir olgudan söz edildiği ve aynı zamanda toplumda yaşlı nüfusun giderek artması ve bunun sonucunda meydana gelen toplumsal bir durum anlaşılmaktadır (Tuna, 2017: 5). Yaşlanma, biyolojik bir süreç olarak bireyin katılım, yaşama şekli, yapılan iş, beslenme alışkanlıkları, kronik rahatsızlıklar ve bireyin kişilik yapısını oluştururken; toplumun ve çevrenin bireyi, bireyin de kendisini algılayış şekli gibi etmenler bireysel farklılıkların da etkisini göstermektedir (Dönümcü, 2006: 43).

Yaşlanma, doğumdan ölüme kadar devam eden bir süreçtir ve dolayısıyla evrensel bir nitelik taşıdığı söylenilebilir. Yani yaşlılığın göreceli ama yaşlanma sürecinin evrensel olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlanmanın bireysel bir nitelik taşıdığı ve toplumsal bir değer olarak görülen yaşlılığa etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Koşar'a göre (1996: 4) yaşlanma, biyolojik anlamda dölleme ile başlayan ve ömür boyu süren bir sürecin büyüme, gelişme ve son olarak da canlı varlığın ölmesine kadar devam eden bir alçalma veya geriye doğru gitme durumudur.

Tufan'a göre ise (2002: 13) yaşlanma, fizyolojik yaşlanma ana rahminde başlayıp, ömrün son anına kadar devam etmektedir. Bu durum biyolojik olarak ele alındığında bir gerilemedir. Fizyolojik kayıplarla meydana gelen bu gerileme, zamanı geldiğinde ölümle sonuçlanmaktadır. Yaşlanmayı farklı açılardan ele alıp sınıflandırmak söz konusudur. Bu sınıflandırma yapılırken bireyin fizyolojik, psikolojik ve sosyal açılardan değerlendirmek gerekmektedir.

Biyolojik yaşlanma: Fizyolojik yeterliliklerin azalmasıyla ve hastalıklara karşı olan direncin düşmesiyle kişide meydana gelen fizyolojik gerilemeler ve kayıplar, kişiyi biyolojik yaşlanma sürecine dâhil etmektedir. Yani insan organizmasında ortaya çıkan işlevlerdeki değişimlerdir.

Psikolojik yaşlanma: Psikolojik yaşlanma, kişinin biyolojik veya fiziksel yaşlanma durumuna psikolojik olarak uyum sürecidir. “İnsan hissettiği yaştadır” diye bilinen yaş, aslında

psikolojik yaştır ve bireyin kendisini hangi yaşıta hissettiğı ile doğrudan ilişkilidir (Akçay, 2011: 13-14).

Kronolojik yaşlanma: İnsanın doğumundan başlayıp içinde bulunduğu döneme kadar geçen süre kronolojik yaşlanma olarak ifade edilmektedir. Geçen süreyle birlikte birey, kronolojik açıdan yaşlanmaktadır (Şentürk, 2018: 25).

Ekonomik yaşlanma: Ekonomik yaşlanma, emeklilikle birlikte azalan gelire ve bu doğrultuda meydana gelen maddi kayıplardır. Yaşlı birey özellikle ekonomik gücün elinden gitmesi durumunda kendi kendine yetemeyeceğı düşüncesi ile baş etmek zorunda kalmaktadır.

Sosyal yaşlanma: Bireyin zamanın geçişine bağılı olarak “rol ve statüsünde meydana gelen değişimi” kapsamaktadır. Bireyin toplum içindeki yaşamında, çalışma ve sosyal işlerinde gücünün ve yeteneğinin azalarak kaybolmasıdır. Sosyal yaşlılık toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Sosyal yaşlanma, bir bireyin zaman içinde rolleri üstlenmesindeki ve terk etmesindeki değişimlere dayanmaktadır (Onur, 1991: 30). Yaşlanmanın bu toplumsal boyutu, “bireyin yaşadığı toplumdaki yaşa ilişkin normları, yani toplumda belirli bir yaş grubundan beklenen davranışları ve toplumun bu gruba verdiği değeri ifade etmektedir” (Karataş, 1990: 105).

3.2. Yaşlılık Dönemi Sorunları

Yaşlılık, insan hayatının belirli bir aşamasını oluşturan ve kendine özgü özellikleri barındıran bir dönemdir. Bu dönemde de diğerlerinde olduğu gibi kaybedilen ve kazanılan roller vardır. Yaşlılık döneminde özellikle ekonomik, sosyal, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar önceki yıllara göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bu dönemde değişen alışkanlıklar ve davranışlarla birlikte birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir (Görgün Baran, 2001: 14-32).

Yaşlı bireylerin bu dönemde sorunlarla karşılaşma ihtimalleri daha yüksektir. Özellikle yaşlı nüfus sayısındaki artış ile birlikte bu süreçte karşılaşılan sorunlar gün geçtikçe daha fazla artmaktadır. Bu sorunlar yaşlının fiziksel, ruhsal ve ekonomik durumunun yanı sıra çevresel koşullardan da kaynaklanmaktadır.

Günümüz toplumlarında hızla değişen yaşam koşulları göç hareketleri, küreselleşme, kadınların iş hayatına katılması, geniş ailelerin yerini çekirdek ailelerin alması ve doğum oranlarının düşüklüğü beraberinde birçok sorun barındırmaktadır. Bunlara bağılı olarak sosyal statü ve rol kayıpları gibi yaşlılığın önünde sorun teşkil etmektedir. Yaşlı birey, yaşamış olduğu ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerinden etkilenmektedir. Dolayısıyla yaşlılık olgusu “bireysel” olmaktan çıkarak “toplumsal” bir sorun haline gelmektedir. Bu dönemde ülkelerin uyguladıkları sosyal politikalar ve sosyal güvenlik yasaları yaşlı bireylerin karşılaşmış oldukları sorunları azaltıp ya da arttırmasında etkili olmaktadır (Kurt, 2008: 25).

Yaşlılık döneminde; toplumsal ilişkiler, ev (konut) koşulları, aile ile ilgili faaliyetlerin yürütülmesi, zamanın doğru kullanımı, ulaşım hizmetleri, emeklilik, sosyal hizmet eksiklikleri, yoksulluk, düşük gelir ve en önemlisi sağlık vb. gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların ortaya çıkmasına etki eden faktörler özetlenecek olunursa; öncelikle zamana bağılı olarak aile yapısında meydana gelen değişimlerdir. Endüstrileşme ve kentleşmeye birlikte geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmiştir. Dolayısıyla yaşlı bireyin sosyal ve ekonomik desteğı kaybetmesi, ihmal edilmesi ve doğal olarak yalnızlaşmasına neden olmuştur.

Değişen ve gelişen toplum yapısı yaşlı bireylerin bu yeni çağı ayak uyduramaması ve beraberinde uyum problemleri yaşamasına neden olmaktadır. Ayrıca yaşlandıkça artan “sağlık

sorunları” yaşamı zorlaştırmaya başlar. Giderek artan hastalıklar yaşlı bireyin işlerini kısıtlamasına neden olur. Bu durumda bireyde eksiklik duygusu yaratarak duygusal açıdan yıpranmasına neden olmaktadır. Yaşlı bireylerin sorun yaşamasına sebep olan bir diğer faktör ise “konut durumu” dur. Bireyin içinde yaşadığı evin durumu (ısınma, merdiven, tuvalet vb.) kendisi için uygun değilse bu durum o bireyin barınma açısından sorun yaşamasına sebep olacaktır. Ve son olarak emeklilikle beraber ortaya çıkan sorunlardır. Emeklilikle birlikte yaşlı birey zamanı aktif değerlendiremez ve sosyal ilişkilerden uzaklaşır. Önceden sahip olduğu gelir düzeyini kaybeden birey ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma düşerek geçim sıkıntısı yaşamaya başlamaktadır. Bu durum bireyin özgüvenini kaybetmesine neden olmaktadır (Arpacı, 2005: 119).

3.2.1. Sağlık Sorunları

Yaşlılık döneminde yaşlılarda sağlık sorunları görülme olasılığı daha fazla olmaktadır. Yaşlı bireyler bu dönemde daha sık hastalanmakta, daha fazla kronik hastalık veya sorun ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu hastalıklar veya sağlık sorunları doğal olarak yaşlının yaşam doyumunu ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Yaşlı bireylerde görülen bu hastalıklar ise; bunama, alzheimer, idrarı tutmada zorlanma, görme bozuklukları, işitme bozuklukları, yetersiz beslenme, kemik erimesi, yürüme bozuklukları ve sık düşme, bası yaraları, uyku bozuklukları, kireçlenme, hipertansiyon, enfeksiyon, kanser, anemi, kalp-damar rahatsızlıkları ve kas-iskelet yapısında oluşan bozukluklar gelmektedir (Yaşam Kalitesi Rehberi, 2000: 23-37).

Yaşlı bireyler gençlere göre daha fazla hastalığa yakalanırlar. Bunda fizyolojik etkenlerin yanı sıra yaşlıların hastalıklarla karşılaşma olasılığının daha fazla olması ve bağışıklık sisteminin düşük olmasıdır. Bu nedenle yaşlı bireylerin sağlık durumu her zaman özel ilgi ve dikkat ister.

Bedenin çeşitli sistemlerinde yaşla birlikte bazı değişiklikler gözlenmektedir. Yaş ilerledikçe bireylerin anatomi ve fizyolojisinde bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Yaşlı bireylere 65-69 yaşları arasında ortalama 15-16 yıl ömür biçilmektedir. Ancak bu sürenin 5-6 yılında önemli ölçüde işlev kayıpları olmaktadır. Ayrıca yaşlı bireyler romatizma, yüksek tansiyon, kalp rahatsızlıkları, akciğer rahatsızlıkları, felç kalma, işitme ve görme bozuklukları, ortopedik rahatsızlıklar ve şeker hastalığı gibi kronik sağlık sorunları bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Örneğin; 75 yaşından itibaren yaşlı bireylerin %20’sinden çoğu yürümede ve ev işlerini yapmakta zorlanmaktadır. Daha ileri yaşlarda ise bu oran artmakta ve yaşlı birey banyo yapma, giyinme, merdiven çıkma, alışverişini yapma ve yemek hazırlama gibi işlerinde zorluk yaşamaktadır (ASAGEM, 2006: 44-45). Bu durumda da yaşlıların sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı artmakta ve bağımlılığa yol açmaktadır.

Sağlık sorunu diğer tüm sorunlarla ilişkisi olan temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık sorunu olan yaşlı bireyin sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunları da beraberinde gelmektedir. Bu sorunlar her bireyde aynı şekilde kendini gösteren bir durum değildir. Çünkü yaşlılık tek boyutlu ve dış faktörlerden bağımsız bir olgu değildir. Her bireyin yaşlılık süreci veya yaşlılık sürecinde karşılaştığı sorunlar o bireyin demografik özelliklerine ve çevresel şartlarına göre değişim ve gelişim göstermektedir.

Yaşlı bireylerin karşılaştığı bir diğer önemli sorun ise; beyin yapılarındaki değişmeye bağlı olarak zihinsel aktivitelerdeki değişimlerdir. Yapılan çeşitli araştırmalarda beyin yapılarındaki bu dokusal değişikliklerin bellek, dikkat, algı gibi bilişsel işlevleri ve psikomotor aktiviteyi olumsuz açıdan etkilemektedir. Beyin fonksiyonlarındaki zayıflama, yumuşama ve bozulmasından dolayı ortaya çıkan zihinsel değişikliklerde yaşlanmadan ortaya çıkan olgulardandır. Bellek, anlayış,

duygulanma gibi yetenekler yaşla değişebilmektedir. Geçmiş bilgilerin hatırlanması zorlaşır bir kısmı ya da tümü silinir ve ya yok olur (Konak ve Çiğdem, 2005: 29-30). Yaşanan bu süreç yaşlının psikolojik durumunu da etkilemektedir.

Ülkemizde yaşlı nüfus artışı diğer ülkelere göre daha düşüktür. 60 yaş ve öncesi emekli olunmaması, sosyal güvenlik hizmetlerinin yetersizliği, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve yetersiz sağlık sorunlarının çözülmesini sorun olarak gündeme getirmektedir (Terakye ve Güner, 1997: 98).

3.2.2. Ekonomik Sorunlar

Ekonomik sorunlar pek çok ülkenin yaşadığı bir sorundur. Sadece yaşlı bireylerin değil, tüm yaş gruplarının ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Özellikle gençlik yıllarında düzenli bir geliri olmayan bireylerin yaşlılıkla birlikte ekonomik sorunlarla karşılaşma ihtimali daha yüksektir. Yaşlanmayla beraber fiziksel güç bakımından yetersiz kalma ve bunun getirdiği sağlık problemleri, emeklilik gibi nedenlerden dolayı işinden ayrılan yaşlı birey ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Düzenli bir maddi gelirin olmaması veya maddi gelirdeki azalmalar yaşlı bireyin yaşam standartlarını kötü etkiler. Bununla beraber bireyin konut, barınma, beslenme ve sağlık konusunda da zorluk yaşaması ve bunları karşılayacak gelirin yetersiz kalması temel yaşam niteliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle yaşlılık döneminde birey daha iyi şartlara ihtiyaç duymaktadır. Çünkü vücudun güçsüz kalması, beslenme bozuklukları, yorgunluk ve yaşın getirmiş olduğu hastalıklara ekonomik sıkıntılar da eklenince bu durum yaşlı birey için içinden çıkılmaz bir hale gelmektedir (Arpacı, 2005: 122).

Yaşlı bireylerin ekonomik sorunlarının temelini oluşturan etken emeklilik döneminden sonra yaşamış olduğu sıkıntılardır. Emeklilik sonrası gelir seviyesindeki düşüş, endüstrileşme ve hızlı nüfus artışının neden olduğu istihdam sorunu ve en önemlisi sağlık sorunları yüzünden işten uzaklaşma, hayat pahalılığı gibi nedenler yaşlılık sürecinde ekonomik sıkıntılar getirmektedir. İş yaşantısındaki düzene bağlı olarak belli bir yaşa gelen kişiler zorunlu olarak kendilerinden daha genç kişilere iş alanları oluşturmak adına emekliliğe ayrılırlar. Henüz çalışabilir durumda olan bireyin emekli olup erken yaşta tüketici konumuna düşmeleri toplumsal rollerini kaybetmelerine neden olmakla birlikte emeklilik, birey için yeni bir toplumsal rolün başlangıcı sayılmaktadır. Yani yaşlılığa hazırlık dönemi olarak da kabul edilmektedir (Görgün Baran, 1996: 29).

Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşlı bireyin tek geçim kaynağı emekli maaşıdır. Emeklilik ile birlikte azalan maaş yaşlının ekonomik hayatını önemli ölçüde etkilemektedir. Emekli maaşı ile geçimlerini sağlamaları, birtakım geçim zorluklarını beraberinde getirmektedir. Eğer başka geçim kaynakları yoksa bu durum yaşlı bireylerin ekonomik bakımdan zor durumda olduklarını göstermektedir.

Günümüz şartlarında iyi ve kaliteli bir yaşama sahip olmak maddi imkânlar ile ölçülmektedir. Emekli maaşlarının düşük olması, yaşlı bireyin çalışamaz durumda olması ve aynı zamanda çalışma şartlarındaki işgücü rekabeti onları maddi olarak olumsuz etkilemektedir. Yaşlı bireylerin yaşlandıkça daha az çalışıp ürettikleri için doğal olarak daha az kazanmaktadırlar. Emeklilik sonrası yaşamlarını kaliteli bir şekilde yürütebilmeleri için yeterli ekonomik gelire sahip olmaları gerekmektedir.

Yaşlı bir bireyin kendine ait emekli maaşı olmaması durumu ise senaryonun daha kötü bir halini göstermektedir. Bu gibi durumlarda yaşlı birey için kurum bakımı ve sosyal yardım alması

gerekmektedir. Ülkemizde uygulanan yeşil kart sistemi ve 65 yaş üstüne verilen yaşlılık maaşı bu durumu azaltmaya yönelik gerçekleştirilen politikalaradır. Yeşil kart sistemi sağlık güvencesi sağlasa da, 65 yaş aylığının düşük olması ekonomik zorlukları giderememektedir. Bu kapsam dışında kalan kişilerin yaşlılık süreci için bireysel sosyal güvenlik önlemleri de yetersiz kaldığı zaman durum daha da zorlaşmaktadır. (Alperen, 2013: 16).

Yaşlılık dönemindeki ekonomik problemlerden dolayı birey doğal olarak sosyal ve psikolojik sorunlarla da karşılaşmaktadır. Yaşanılan ülkenin ekonomik seviyesine bağlı olarak hayatın giderek pahalılaştığı görülmektedir. Emeklilik ya da ailede maddi kazanç sağlayan kişinin ölümüyle birlikte gelirin azalması ile birlikte yaşlı bireyin geçimini sağlaması zorlaşmaktadır. Özellikle küreselleşme süreci beraberinde yüksek enflasyon, gelirdeki adaletsiz dağılım, işsizlik, yoksulluk, bakım vb. birtakım problemleri de kendiliğinden getirmiştir. Sosyal devlet anlayışından vazgeçen devletler serbest piyasa ekonomisini seçmiştir. Genel olarak bu durum yaşlı bireylerin sadece ekonomik anlamda değil sosyal ve psikolojik sorunlarının artmasına da neden olmuştur (Kurt, 2008: 43-44).

3.2.3. Sosyal Sorunlar

Kentleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişimler, yaşlı bireyin sosyal konumunu etkilemiştir. Sosyal hayatın değişmesiyle birlikte yaşlı birey birçok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunların başında;

- Kent yaşamına uyum sağlayamama,
- Aile yapısında meydana gelen değişimler,
- Yalnızlık ve sosyal izolasyon,
- Sosyal statü kayıpları,
- Sosyal uyum sorunları,
- Kuşaklar arası çatışma şeklinde sıralanabilir (Arpacı, 2005: 120).

Yaşlı bireylerin sosyal yaşamı üzerinde etkili olan sorunlar ele alınacak olunursa; “kent yaşamına uyum sağlayamama” faktöründen başlanılabilir. Yaşlı bireylerin öncelikle köy hayatındaki samimi ve doğal komşuluk ilişkilerini kent hayatında bulamadıkları görülmektedir. Köy hayatındaki sıcak ve içten komşuluk ilişkilerini, akrabalarla olan samimi bağı kent yaşamında bulamayan yaşlı bireyler giderek yalnızlığa mahkûm hale gelmektedirler. Buna bağlı olarak “aile yapısında meydana gelen değişimler” yaşlı bireylerin sosyal yapısını etkilemektedir. Aile yapısında meydana gelen değişimlerde en fazla etkilenen bireyler yaşlılardır. Eskiden hâkim olan geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmiştir. Geleneksel aile yapısında yaşlı bireyler çocuklarıyla birlikte yaşarken çekirdek aileye geçişle artık büyüyen çocuklar zamanla ailelerinden koparak farklı şehirlerde ve mekânlarda yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Dolayısıyla çocuklarından maddi manevi anlamda destek alan yaşlı birey bunu kaybedince yalnızlaşarak boşluğa düşmektedir (Demir, 2016: 26).

Biyolojik olarak yaşılanan birey zamanla sosyal çevresinden koparak “yalnızlaşmaya” başlamaktadır. Sosyal yalnızlaşma süreci, yaşlı bireyin yaşam doyumunu ve yaşantısını çekilmez hale getirmektedir. Modernleşme ile beraber hızla değişen toplumsal değişme süreci yaşlı bireyi sosyal yalnızlaşma sürecine itmektedir. Tam da bu noktada sosyal uyum sorunu yaşamaktadır. Yani yaşlı bireyin yaşamdan geri çekilmesi, yaşamdan zevk almaması, yaşama aktif olarak katılamaması gibi sorunlarla yaşamdan yeteri kadar doyum sağlayamadığı görülmektedir (ASAGEM, 2006: 59).

Yaşlı bireyleri sosyal açıdan etkileyen diğer bir unsur ise “kuşaklar arası çatışmadır.” Modernleşme süreciyle birlikte kırsal alanlardan kentsel alanlara yaşanan göçler toplumsal yapıyı da değiştirmiştir. Örf ve adetler, aile yapısı, sahip olduğumuz değerler farklılaşmıştır. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş ile yaşlı birey statüsünü kaybetmiştir. Geniş aile yapısında saygı duyulan, hürmet edilen, otorite olarak görülen yaşlı birey çekirdek aile yapısıyla artık bir yük olarak görülmeye başlanmıştır. Eski kuşak olarak adlandırılan yaşlı bireyler, gelişen teknolojik gelişmelerin yanı sıra geleneklerine ve eski yaşam anlayışlarına bağlılıklarını genç kuşağa aktarmaya çalışırlar. Yeniliklere açık olan genç nesil değişimlere daha hızlı adapte olurlar. Doğal olarak yaşlı kuşak ile genç kuşak arasında bir çatışma ve uyumsuzluk söz konusu olur.

Sosyal statü ve rol kaybı da yaşlı bireylerin yaşadığı sosyal sorunlar arasında gösterilmektedir. Yaşlı bireylerde toplumsal yaşamın kesintiye uğraması, değişmesi ve bozulması önemli bir sorun olarak görülmektedir. Özellikle emeklilikle birlikte aile ve toplum içinde saygınlığını yitirdiğini ve işe yaramadığını düşünen yaşlı birey, yeni durumuna uyum sağlayamadığı için ait olduğu sosyal gruptan ayrılarak sosyal ilişkilerini kısıtlar. Birey eğer emekliliğe hazırlanmamış ise kendini boşlukta hissedebilir. Bireysel üretkenliğin ve rol kaybı kişilerarası ilişkilerde sınırlamalara ve ekonomik sorunlara yol açabilir. Maddi ve manevi anlamda bağımlı olan yaşlı bireyin işe yaramadığı düşüncesi, aktif olamama, değersizlik duygusuna kapılma ve özgüvenin sarsılmasına neden olur (Terakye ve Güner, 1997: 98).

Sosyal sorunlar arasında sayılabilecek bir diğer önemli problem ise “yaşlı ayrımcılığıdır.” İstismara açık olan bu grupta, yaşlı ayrımcılığı da ırk, cinsiyet ve renge göre insanlara karşı olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşılmaktadır. Toplumdan dışlanan yaşlı bireyler; özgüvenlerinin az olması, görece yoksullukları, kurum bakımı hizmetlerinden faydalanamama, kuşaklar arası çatışma, bağımlı yaşama, gelir yetersizliği ve yaşa bağlı damgalanma vb. nedenlerle negatif ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Alperen, 2013: 17).

Yaşlı ayrımcılığı sadece sosyal alanda değil ekonomik alanda da kendini göstermektedir. Emekliliğe yakın olan yaşlı bireyler verilen meslek içi eğitim fırsatlarından yararlanamamaktadır. Bazı kurum ve kuruluşlar tarafından sunulan hizmetlerin yetersizliği nedeniyle yaşlı bireyler kendilerinden daha genç yaşlarda olanlarla rekabet edememekte, iş performansları giderek düşmekte ve dolayısıyla çalışma yaşamı dışına itilmektedirler (Altan, 2006: 275). Buna benzer problemler nedeniyle işini bırakan yaşlı bireylerin zihinsel fonksiyonlarının gerilemesi ile ayrımcılık daha iler boyutlara taşınmaktadır. Hatta bazı konularda yaşlı bireyin onayı dahi alınmadan yerine karar verilmektedir. Genel anlamda yalnız olan yaşlı bireyin ailede, iş yerinde ve kurumsal bakım yapan yerlerde fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal alanlarda ihmal ve istismara uğradığı görülmektedir.

Kentleşme ve endüstrileşmeyle birlikte yaşlı bireylerin karşılaştığı tek sorun sosyal ilişkiler değildir. Bunların yanı sıra bir yerden başka bir yere giderken yaşanan ulaşım sorunları, çevre kirliliğinin kentsel yaşama göre kırsal yaşamda daha fazla görülmesi, stresin kent hayatında daha yoğun yaşanması, çarpık yapılaşma ve alt yapı sorunları olarak sıralanabilir. Bu ve benzeri birçok sorun kentleşme ile beraber yaşlı bireylerin sosyal yaşamlarını olumsuz olarak etkileyen diğer problemlerdir (Yumurtacı, 2013: 16).

3.2.4. Psikolojik Sorunlar

Yaşlılık süreci birtakım psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Bireyin içerisinde bulunduğu bu süreçte bazı bilişsel değişimler ve ruhsal farklılaşmalar yer almaktadır. Bilişsel değişimler yaşlı bireyin; beceri, dikkat, öğrenme, bellek ve akıl yürütme gibi durumlarda yetersiz kalmasıdır. Ruhsal farklılaşmada ise, bireyin zamanla kendi kabuğuna çekilip içine kapanması, geçmişe duyulan özlemin artması, sahip olduğu değerleri yitirdiğini düşünmesi, gelecek kaygısı, korku, hayattan zevk alamaması, depresyon, unutkanlık, hastalık hastalığı, uyku bozukluğu, güç yitimi, kimsesizlik, yalnızlık hissi ve ölüm korkusu gibi sorunlar ile karşı karşıya kalınmaktadır (Yumurtacı, 2013: 13).

Yaşlı bireyin kendisini yalnızlık duygusu içinde bulması ve böyle algılaması daha çok aktif çalışma döneminin sona erdiği emeklilik dönemine denk gelmektedir. Sahip olduğu gelir ile yaşayabilmek için ortam değiştirmeye zorunlu kalan yaşlı birey yakınlarından, komşularından, akraba ve arkadaşlarından istemeden kopmaktadır. Bu gibi durumlar yaşlılarda uykusuzluk, yalnızlık ve üzüntü duygusu, ağlayarak duygularını ifade etme, sorunlarını abartma, yakın çevreyi gereksiz yere ve sürekli suçlama, unutkanlık, bunama, anlamsız ve gereksiz konuşma gibi semptomları ortaya çıkarmaktadır (Konak ve Çiğdem, 2005: 31).

Yaşlı bireylerin önemli sorunlarından bazıları da hastalık, yalnızlık, kimsesizlik ve bunların temelini oluşturan depresyon olmaktadır. Depresyonla ilgili risk etkenleri; “sevilen birinin kaybı, işlevsel yetersizlik, değersizlik, karamsarlık, isteksizlik, kronik fiziksel hastalıklar, günlük işlerinde başkalarına bağımlı olma, otonomi kaybı, ekonomik sorunlar, sosyal desteklerden faydalanamama ve kurum yaşamı gibi sıralanabilir” (Aksüllü ve Doğan, 2004: 76-77).

Bireylerin ekonomisinde yaşanan değişimler sosyal yaşantısını ve psikolojisini de etkilemektedir. Yaşlılık sürecinde yaşanan psikolojik sorunların başında intihar gelmektedir. Yaşlı bireylerde görülen depresyonun intihara yol açma riski bulunmaktadır. İntihar bir bireyin kendisine vereceği en son zarardır. Bu oran erkeklerde kadınlara oranla daha yüksektir. Bunun sebebi kentsel bölgelerde kadının çalışma hayatına katılmasıyla başlamaktadır. Yaşlı kadın ebeveynin ev işlerine yardım etmesi, çocuk bakımına katkı sağlaması ile kendini işe yarar ve değerli hissetmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşlı kadınlar yaşam sorunlarıyla baş etme mekânizmalarının yaşla birlikte artması da önemli bir etkidir (Canatan, 2008: 97-98).

Tüm bu sorunlar yaşlı bireyin yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetini etkilemektedir. Özellikle emeklilikle birlikte yaşlı bireyin geçmişteki yaşantılarına dair anlamlılık duygusunu geliştirdiği ve yaşamın sonu için hazırlık yaptığı bir dönemdir. Bu evre yaşlı bireye yalnızlık duygusu yaşatarak kendini değersizleştirmesine sebep olmakta, yaşam doyumunu olumsuz etkilemektedir. Diğer insanlarla duygusal bağları zayıflayan bireyin ölüme ilişkin düşünceleri psikolojilerini de olumsuz etkilemektedir. Ölüme yaklaştığını düşünen yaşlı birey artık eskisi gibi hayattan zevk alamamaya başlamaktadır. Gelecek kaygısı yaşayan birey artık hayata karşı korku ve endişe gibi duygularla bakmaya başlamaktadır.

3.3. Yaşlılığa Yönelik Kuramlar

Yaşlılık bir disiplin olarak sosyolojinin ilgi alanına girmiştir. Sosyolojik bakış açısı yaşlılığın incelenmesi, sorunlarının anlaşılması açısından önemlidir. Özellikle bireyler ve toplumlar için yaşlılığın anlaşılması ve değerlendirilmesi, yaşlılığın ne olduğu, yaşlılara sosyal kuramların nasıl

yardımcı olabileceği ve ne tür çözüm yolları üretebileceği gibi sorulara cevap bulmak sosyolojik bakış açısı ile mümkün olmaktadır (İçli, 2008: 31).

Yaşlılık, birçok değişimi ve gelişimi çözmek, ortaya çıkan sorunları araştırıp incelemek adına birtakım kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramlar genel olarak biyolojik ve toplumsal kuramlar olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır. Biyolojik teorileri daha çok tıp, biyoloji gibi alanlar incelerken; toplumsal kuramları ise yaşlının sosyal ve çevresel uyumu, hayata bakışı gibi noktaları inceleyen psikolog ve sosyologlar olmuştur.

3.3.1. Biyolojik Yaşlanma Kuramları

Biyolojik yaşlanma kuramı, nedensel bir yaklaşımla biyolojik fonksiyonlardaki gerilemeyi açıklamak, evrensel olarak yaşlılıkta görülen fizyolojik sonuçları kavramayı amaçlamaktadır. Biyolojik yaşlanma yaşa bağlı olarak ortaya çıkan, bir türün bütün üyelerinde meydana gelen aşamalı ve kaçınılmaz değişimlerdir. Dolayısıyla yaşlanmanın biyolojik açıdan açıklanması ile ilgili pek çok kuram bulunmaktadır (Onur, 1991: 180).

3.3.1.1. Serbest Radikal Kuramı

Denham Harman tarafından ortaya çıkan bu kuram yaşlanmayı, hücre proteinlerinde ve bireylerin genetik yapılarında meydana gelen bozulmalar olarak ifade etmiştir. Serbest radikal kuramı stres, sigara, çevre kirliliği, röntgen ve tarımsal ilaçlar gibi olumsuz etkenler tarafından daha fazla hızlandırılıp kolaylaştırdığını savunmuştur (Bulut ve Özçakar, 2012: 3).

3.3.1.2. İmmünite Kuramı

İmmünite kuramı, bağışıklık sisteminin ve hormonların etkisinin yaşlanma dönemi üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. İmmün sistem, yaşlanmaya bağlı olarak bazı özelliklerini yitirmektedir. Dolayısıyla vücudun yaşlanmaya başlamasıyla birlikte hücreleri tanıma ve yok etme özelliğinde azalmaların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Sistem vücudu hastalıklara karşı koruyucu konumda olduğu için, bu sistem fonksiyon kaybına uğradığı zaman vücudun hastalıklara karşı direnci azalır ve hastalığa yakalanma riski de o oranda artar. Ayrıca stres, uykusuzluk, düzensiz ve dengesiz beslenme gibi faktörler de vücudun bağışıklık sisteminin bozulmasında etkili olarak hastalıkların oluşumuna sebep olabilmektedir (Bulut ve Özçakar, 2012: 3).

3.3.1.3. Genetik Programlama Kuramı

Genetik programlama kuramı, bireylerin yaşam süresini genetik şifreler tarafından belirlendiğini savunmuştur. Kuram, vücudumuzdaki her bir hücrenin genetik olarak önceden belirlenen bir yaşam süresi olduğunu savunmaktadır. Yaşlanma faktörünü de bu genlere bağlı olarak açıklamaktadır. Yaşlanma evresi artık gençlik genlerinin durmasıyla ya da insan vücudundaki yaşlılık genlerinin harekete geçmesiyle yaşlılık döneminin başladığını öne sürmektedir (Arioğul ve diğ., 2008: 223-224). Bu kurama göre düzenleyici genler gelişim sırasında harekete geçerek dururlar. Orta yaşa yaklaşıldığında gençlik genleri durur veya yaşlılık genleri harekete geçer. Farklı bir ifadeyle genler elden çıkarılabilecek bedenler üretmeye başlar (Onur, 1991: 180).

Normal yaşlanma sürecinde, zamanın geçişine bağlı olarak biyolojik yapıda meydana gelen değişiklikler, organ sistemlerinin azalması ile birleşince fiziksel olarak işlevsel kayıplara neden olur. Bu durumda kişinin çevresel streslere ve değişen fiziksel çevre koşullarına uyumunu zorlaştırır (Akan, 2017: 23).

3.3.2. Psiko-Sosyal Yaşlanma Kuramları

Yaşlılık süreci, biyolojik yönü bir yana psikolojik ve sosyolojik yönleri de olan bir süreçten oluşmaktadır. Yaşlanan birey sadece fiziksel bir değişim değil, ruhsal ve sosyal anlamlarda da birçok değişim ve dönüşümlere uğramaktadır. Hayata bakış açıları, çevreleri ile olan ilişkileri ve etkileşimleri yaşlılık sürecinde birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Sosyo-psikolojik yaşlılık kuramları, bireylerin yaşlanma dönemlerinde yaşadıkları bu değişim ve dönüşüm sürecindeki sorunları ele alıp inceleyen kuramlardır.

3.3.2.1. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı (İlişik Kesme Kuramı)

Cumming ve Henry'nin geliştirdiği bu kuramda yaşlanan bireyin, psikolojik ve fiziksel açıdan toplumsal hayattan kendi isteğiyle kademeli olarak geri çekildiğini savunmakta ve bu süreci yaşlılar için doğal ve kaçınılmaz bir süreç olarak görmektedir. Kişiler, fiziksel düzeyde etkinliklerini yavaşlatarak psikolojik düzeyde dünya ile olan ilişkilerini kendi hayatlarında odaklaştırmaya yönlendirirler. Toplumsal düzeyde karşılıklı bir geri çekilme ilişkisi söz konusudur. Yaşlanan birey toplumdan geri çekilir ve buna karşın toplum da bireyden elini çeker. Bu süreç yaşlı bireylerin çeşitli rol ve statülerinden vazgeçerek pasif bir hayatı yaşamaları ve sosyal hayattan izole olmaları ile karşı karşıya kalmalarına zemin hazırlamaktadır. Bunun sonucunda toplumdan dışlanan yaşlı birey, ölümle baş başa kalmaktadır. Toplum da bu geri çekilmeyi kendi açısından destekler. Çünkü yaşlı bireylerin yerine daha genç, aktif, becerikli ve eğitilmiş kişiler topluma katılabilir. Böylece yaşlıların geliştirdiği birtakım işlevleri genç kuşağa aktararak daha faydalı bir değişim ve dönüşüm yaşanabilir (Onur, 1991: 189).

Disengagement teorisine göre, yaşlılık döneminde toplumdan geri çekilmeyle beraber birey kendisine döner ve bu da olumlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaşamdan kopma, yaşamdan geri çekilme işlevsel bir yaklaşım olarak görülür. Bu teoriye göre, iyi ve mutlu bir yaşam yaşlının kendisini toplumdan soyutlamasıyla mümkündür. Çünkü yaşlı birey toplumla olan ilişkisini azalttığında toplumun kendisinden beklentisini de beraberinde keser ve böylece kendi özgürlüğüne kavuşur. Bu noktada, yaşlıların toplumdan dışlanmalarına bilimsel bir zemin hazırladığı söylenen Disengagement teorisi çok büyük eleştiriler almaktadır (Tufan, 2002: 140).

Yaşlı bireyleri toplumdan dışlayarak uzaklaştırıp pasif kalmalarını savunan geri çekilme teorisi bu yönü ile eleştirilere maruz kalmaktadır. Çünkü yaşlıların toplumdaki statü ve değerlerini görmezden gelmektedir. Yaşlı bireylerin diğer insanlarla olan iletişimini azaltmakta ve onları yalnızlığa itmektedir.

3.3.2.2. Aktivite Kuramı

Temsilcileri sosyolog Robert J. Havighurst, Bernice L. Neugarten ve Sheldon S. Tobin olan Aktivite teorisi, bireylerin sosyal yaşamlarında ortaya çıkan değişimlere nasıl uyum gösterdiklerini

açıklamaya çalışmıştır. Yaşlı bireylerin daha aktif ve dinamik bir yapıda olmaları gerektiğini savunmuştur. Kuram, Disengagement teorisinin görüşlerini abartılı ve yersiz bulmuştur. Geri çekilme kuramında yaşlanan bireyin toplumdan uzaklaşması faydalı görülürken, aktivite kuramında tam tersi durum söz konusudur. Çünkü bireylerin yaşam süreci içerisinde aktif oldukları kadar mutlu olacakları savunulmaktadır (Yapıcıoğlu, 2009: 7).

Yaşamdan kopma kuramının aksine en başarılı yaşlanmanın aktif bir yaşlanma olduğu tezini savunan bu kuram, yaşlı insanların da gençler kadar psikolojik ve toplumsal ihtiyaçları olduğunu söylemektedir. Aktivite kuramına göre birey, toplumsal ilişkilerden geri çekildiği zaman mutlu bir birey olmaktan ziyade bu durumun onun hayatında mutsuzluk kaynağı oluşturacağı düşünülmektedir. Tartler'e göre; bir birey ancak yaşam süreci içerisinde bir şeyler başardığında, aktif bir rol oynadığında, başkaları tarafından kendisine gereksinim duyulduğunda ve kendi başına bir şeyler başardığında mutlu ve huzurlu olabilir. Eğer birey yaşamında yalnızlığa itilmişse ve etrafındaki kişiler kendisine herhangi bir şey danışmıyorsa o bireyde artık kimsenin kendisine ihtiyacı kalmadığı duygusu oluşmaya başlar. Yaşlı birey artık hiçbir etkinliğe katılmamaya başlar ve bu durum kendisinde mutsuzluk ve huzursuzluk duyguları oluşturur (Arioğlu ve diğ., 2008: 234).

Aktivite teorisine göre iyi bir yaşlanma süreci geçirebilmek için, her insanın yaşamında aktifliğini ömür boyu koruması gerekir. Yaşamın ileri dönemine kadar aktifliğini koruyabilen insanların daha mutlu ve huzurlu bir yaşlılık geçirebildiklerini savunan bu teoriye birtakım eleştiriler de vardır. En fazla eleştiri alan tarafı, yaşlı insanı ele alış biçimidir. Devamlı aktif olan yaşlı modelini topluma kabullendirmeye çalışmaktadır, fakat bu gerçek hayatta pek mümkün olmayan bir durumdur. Yaşlı insanın hayatın her aşamasında aktif olması gibi bir beklenti söz konusu değildir. Buna bağlı olarak yaşlı bireyin pasif ve işe yaramaz oldukları düşüncesi de kabul edilemez bir gerçektir (Tufan, 2002: 139).

3.3.2.3. Rol Bırakma Kuramı

Zena S. Blau tarafından geliştirilen Rol bırakma kuramına göre, kişi kendi doğmadan önce ona ait olan rolleri toplum tarafından zaten belirlenmiştir. Birey doğduğu zaman kendisi için hazırlanan o rollere girmektedir. Yani bu kuram toplumun bir sahne ve o sahnede kendisine daha önceden belirlenmiş rolü oynayacak bir aktördür (Arioğlu ve diğ., 2008: 235).

Toplumun attığı roller bireyin kim olduğunu ve yerini belirlemektedir. Bireyin sahip olduğu bu roller o kişinin davranışlarını büyük oranda etkilemektedir. Yaş ilerledikçe bireyin içerisine girdiği roller değişmekte ve farklı davranış kalıpları oluşmaktadır. Örneğin; 32 yaşındaki bir kadının annelik rolünü taşımasıyla, 72 yaşındaki bir kadının annelik rolünü taşıması ve bu rollerden beklentilerinin birbirinden farklı olması kaçınılmazdır (Akçay, 2011: 30).

Rol bırakma kuramı evlilik, dul kalma, emekli olma gibi sosyal statülerin değişmesinde eski rollerin bırakılarak yerine yeni rollerin benimsenmesi üzerine kuruludur. Yaşlı bireyin topluma faydasının azalmasının yanı sıra, bu yaşlarda görülen sorunlar (hastalık, eşin kaybı, statü kaybı, bağımlılık) bireyin farklı bir şekilde topluma katılmasını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla yaşlı birey, eski rol ve beklentilerin terk edilip yeni ve gerçekçi durumlara uyum sağlayarak yeni stratejiler geliştirmek ile yaşadığı uyum sorunlarını aşabilir. Bu bakış açısı ile bireyin yaşlanmaya bağlı olarak rol ve statülerinde yaşadığı kayıplar kendisini yeni yaşam süreci içerisindeki sorunlarla baş edebilmeyi zorunlu kılmıştır. Yani birey yeni ilişkiler kurmak ya da bu ilişkilerde yeni düzenlemeler yapmakla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum yaşlıya ilişkin toplumsal normlar ve

beklentilerin bilinçli olarak göz önüne alınmasını gerekli kılarak yaşlılık alt kültürünü geliştirmesi açısından önemli görülür (Gitmez, 2000: 67).

Kuram yaşlıların toplumsal rollerde kayıplar sağlayacağı konusunu fazla abarttığı ileri sürülerek eleştirilmiştir. Bu konuda yapılan araştırmalar yaşlıların çoğunun çok az toplumsal kayıplar hissettiklerini ya da hiç hissetmediklerini göstermiştir. Yaşlı bireylerin toplumsal rollerini kaybettiğini savunan bu teori, yaşlı bireyin hayatın birçok alanında sahip oldukları rolleri (anne, baba, çalışan vb.) ve toplumsal statülerini görmezden gelerek eleştirilere maruz kalmıştır (Bayrak, 2018: 26).

3.3.2.4. Alt Kültür Kuramı

Arnold Rose tarafından geliştirilen bu kurama göre, alt kültür toplum üyelerindeki bazı kişilerin kendi aralarında diğer kategorideki kişilerle olduğundan çok daha fazla iletişim ve etkileşim kurduklarında ortaya çıkmaktadır. Alt kültürler, toplumdaki kişilerin bazı konularda yakın olmaları, arkadaşlık kurmaları, benzer özellikleri ve problemleri paylaşmaları veya ortak geçmişleri bir araya getirmektedir. Veya bunun tam tersi toplumdaki ilişki ve etkileşimlerinden dolayı dışlanması durumu da söz konusu olmaktadır. Her iki durumda da yaşlı insanlardan oluşan alt kültür özelliği bulunmaktadır. Çünkü yaşlı bireyler ortak özellikler, ilgi, statü ve beklentilerini paylaşırlar. Bunun yanında genç kuşaklar tarafından toplumdan soyutlanma ve bir alt kültür oluşturma durumu söz konusu olmaktadır (Akçay, 2011: 58).

Kurama göre, yaşlılar kendilik düşüncelerini ve sahip oldukları kimliklerini bir alt kültür ile ilişkileriyle devam ettirebilirler. Yaşlı birey, düşük sosyal ve ekonomik statü, iş ilanlarında eşit haklara sahip değildir. Toplumun yaşlı bireye olan önyargıları, onların kendilerini sevmeye, kabullenme duygularına olumsuz etki etmektedir (Canatan, 2008: 27).

Subkültür (Alt kültür) teorisi, yaşlı insanlar arasındaki ortak yönlerin çok olduğundan yola çıkarak, yaşlıların toplumda bir "alt kültür" oluşturduklarını savunmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda, bu teorinin geçerli olamayacağını göstermektedir. Burada subkültür teorisine karşı en önemli kanıt yaşlanma süreci ve yaşlılık döneminde hem kişisel hem de çevresel bakımdan birçok açıdan bireyler arasında çok büyük farklılıkların bulunmasıdır. Bu teori yaşlılıktaki özdeşliği veya benzerliği çok fazla abartmaktadır. Biyolojik, ruhsal ve sosyal yönden her insan farklı şekilde yaşlanmakta ve farklı bir yaşlılık dönemi geçirmektedir. Biyolojik yönden dahi mümkün olmayan böyle bir karşılaştırmanın ruhsal ve sosyal yönlerden yapılabilmesi ise hiç mümkün görünmemektedir (Tufan, 2002: 148).

Alt kültür teorisine göre, yaşlı bireyler arasında birçok farklılık görülmektedir. Çünkü her birey biyolojik, psikolojik ve toplumsal yönden değişkenlik göstereceği için tek bir kalıba koymak doğru değildir. Benzer ve ortak özellikler gösterebilirler bile demografik özellikleri, eğitim durumları ve ekonomik ilişkileri bağlamında da değişim ve dönüşüm yaşayabilirler.

3.3.2.5. Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı

Thibaut ve Kelley (1959) tarafından geliştirilen toplumsal değiş-tokuş kuramının temelinde bireyin sosyal ilişkileri yer almaktadır. Kurama göre birey kendi çıkarları doğrultusunda toplumsal ilişkilerini şekillendirir. Dolayısıyla insan çıkarları peşinde giden bir canlı olarak görülmüştür (Hortaççu, 1997 akt. Arıoğlu ve diğ., 2008: 241).

Toplumsal değiş-tokuş kuramı, James j. Dowd (1975) gibi sosyologlar tarafından yaşıllık sürecine uygulanmıştır. Kurama göre, insanların toplumsal ilişkilere girmeleri birtakım ödüllere bağlıdır. Bunlar; ekonomik destek, tanınma, güvenlik ve sevgidir. Bu ödüllerin elde edilmesi için birtakım bedeller (olumsuz yaşıntılar, yorgunluk, çabalama, vb.) ödemek zorunda kalırlar. Endüstrileşmiş toplumlarda yaşı bireylerin sahip oldukları beceriler, deneyimler ve bilgi birikimi teknolojik gelişmeler ışığı altında modası geçmiş konumdadır. Ayrıca yaşı bir işçi işinde ne kadar uzun kalırsa genç işçilerin mesleki yükselmelerini o kadar engellemektedir. Yaşı işçiler iş piyasasındaki yerlerini toplumsal güvenlik ve tıbbi hizmetlerle değiş- tokuş etmektedirler (Onur, 1991: 192).

Geleneksel toplumlarda yaşı bireyin çevresine verebileceği bilgiler ve deneyimler toplumdaki değişim dengesini koruyarak, yaşı bireyin statüsünün ve değerinin devamını sağlar. Çağdaş toplumlarda yaşı bireyler, bilgi, deneyim ve varlıklarını korumaya çalışırlar. Teknolojinin gelişim ve ilerlemeye birlikte sanayi toplumlarında yaşıların sahip oldukları saygınlık, deneyim, beceri giderek önemini kaybetmeye başlar. Yaşlanma süreci ile birlikte toplumsal konumlarının zayıfladığı ve sahip oldukları statü ve değeri de yitirmeye başlamaktadırlar (Gitmez, 2000: 67-68).

Yaşı birey kendi yaşamını diğer yaşılarla kıyaslama yoluna gitmektedir. Yaptığı bu kıyaslama sonucu kişı kendi durumunu kıyasladığı kişinin durumuna göre daha iyi olup olmadığını değerlendirir. Ve bu durum olumlu sonuçlanınca yani durumu daha iyi ise birey doyumlu olarak nitelendirilirken tam tersi de söz konusu olabilir. Kişı doyumsuz olduğu sonucuna vardığında eğer başka bir alternatif ilişki kuramıyorsa bu defa da doyumsuz olduğu yaşam sürecinde bağımlı halde yaşamaya devam eder. Böylece yaşı birey hem doyumsuz hem de bağımlı bir ilişki yaşamak zorunda kalır. Yaşlanma sürecine göre toplumsal konumlarının zayıfladığını ve bundan dolayı da ilişkilerindeki doyumun azalmaya başladığını vurgulamaktadır. Ve yaşadığı bu hayattan doyum alamadığı için mutsuz olmaktadır (Arioğul ve diğ., 2008: 242).

Birey geleneksel toplumlarda ayrıcalıklı bir konuma sahipken toplumların modernleşmesiyle beraber yaşı bireylerin önceden ellerinde bulunan bazı avantajlı ve ayrıcalıklı olanaklar zamanla ellerinden alınmaya başlamıştır. Bu durum da yaşı bireyi içinde bulunduğu şartlara doyumsuz ve bağımlı hale getirmektedir. Fakat yaşı bireylerin ilişkilerinde daha az doyum yaşamaları ve kendilerini bu ilişki içerisinde geri plana atmaları gayet normal ve olağan bir durum olduğu da ortadadır.

3.3.2.6. Modernleşme Kuramı

1972' de Cowgill ve Holmes tarafından geliştirilen bu kuram, toplumların modernleşmesiyle birlikte yaşıların statülerinde bir düşüş meydana gelmiştir. Yaşıların statülerinde meydana gelen bu düşüşün nedenleri olarak; sağlık teknolojisi, ekonomik ve endüstriyel teknoloji, kentleşme ve eğitimidir. Cowgil'e göre sağlık teknolojisinin gelişmesiyle insan ömrünün uzaması gibi olumlu etkileri yanı sıra birtakım olumsuz etkileri de vardır. Uzayan insan ömrü ile birlikte işgücü piyasasında rekabet artmaktadır. İşverenler artık yaşı bireyler yerine daha genç, dinamik, eğitim seviyesi yüksek kişileri tercih etmektedir. Bu durum yaşı bireyi zorunlu olarak emekliliğe itmektedir. Dolayısıyla emekli olan yaşı birey, ekonomik anlamda zorluk çekmekte ve sosyal hayatında farklı rol ve statülere girmektedir (Akçay, 2011: 35-36).

Modern öncesi dönemde yaşı bireyler, toplumda saygın ve değer verilen kişiler olarak görülürken; modern dönemle birlikte pasif, işe yaramaz, bağımlı kişiler olarak görülmüşlerdir. Bu

kuram, toplumlar daha modern hale geldikçe yaşlıların konumunda bir gerilemenin olduğunu iddia etmekle birlikte, rol ve statülerinde önemli değişiklikler olmaktadır. Sanayileşme ile birlikte modern toplumların yaşlı bireylere daha az değer verdikleri belirtilmiştir. Modernleşme kuramı, “Yaşlıların rolünün ve statüsünün ters orantılı olarak teknolojik ilerlemelerle bağlantılı olduğunu ileri sürer. Kentleşme ve sosyal hareketlilik gibi faktörler ailelerin küçülmesine, parçalanmasına yol açmıştır. Teknolojik değişimler, yaşlıların yaşam deneyimine ya da bilgeliğine az değer verilmesine neden olmuştur. Bunların sonucunda statü ve güç kaybının meydana geldiği belirtilmektedir” (Görgün Baran, 2001: 50).

Yaşlı bireylerin toplumsal yaşam içindeki statülerini göz ardı eden Modernleşme teorisi, eleştirilere maruz kalmıştır. Bu teori, endüstrileşme ve beraberindeki gelişmeler ile birlikte yaşlı insan açısından olumsuz bir etki yarattığını savunarak, yaşlı bireyin statüsünde gerileme ve kayıplara neden olduğunu iddia etmektedir. Toplum modernleştikçe yaşlı insanın toplum içindeki konumunda düşüş olduğu yani modernleşme ve statü arasındaki ters orantıya dikkat çekilmiştir. Çünkü günümüzün modern toplumunun henüz endüstri sürecine girmeden önceki halini bugünkü endüstrileşmemiş toplumlarla karşılaştırmakta ve böyle bir karşılaştırma yanlış sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu teorinin iddiaları sosyal-tarihsel araştırmalar neticesinde güçlü bir biçimde çürütülmüştür (Tufan, 2002: 145).

Kentleşme ve sosyal hareketlilik (göç) gibi etkenler ailelerin küçülmesine ve parçalanmasına yol açmıştır. Geleneksel ailelerin yerini çekirdek aileler almaya başlamıştır. Geniş aile yapısında yaşlı otoritesi hâkimken çekirdek aileye geçişle birlikte yaşlıların sahip oldukları otorite de eski önemini yitirmiştir. Sanayileşme ve endüstrileşme ile birlikte eğitim düzeyinin artması, teknoloji alanındaki gelişmeler bilimsel bilgiyi ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin deneyimlerinden ziyade gençlerin bilgilerine önem verilmeye başlanmıştır. Bu durum da yaşlı bireylerin toplumsal hayattan dışlanmaları gerçeğini beraberinde getirmektedir.

3.4. Yaşlılığa Sosyolojik Bakış

Yaşlılık, tarihsel süreçler ve kültürlere göre farklılık gösteren bir olgudur. Toplumların refah düzeylerine göre yaşlılığın değerlendirilişi değişmektedir. Yaşlılığa farklı anlamlar yüklenmekle beraber bir sorun olarak görülmesi oldukça yenidir. Özellikle gelişmiş toplumlarda yaşlı nüfusun artışı, akademik ve politik çevrelerde yaşlı bireylere ilgiyi arttırmıştır. Dolayısıyla günümüzde yaşlı bireylere sunulan hizmetlerin artırılması, sosyal politikalar oluşturulması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi konularda çaba gösterilmektedir.

Yaşlılık, bir disiplin olarak sosyolojinin de ilgi alanı içerisindedir. Sosyolojik bakış açısı, yaşlılığın incelenmesi ve araştırılmasında büyük önem arz etmektedir. Çünkü sosyolojik bakış açısı, sosyal yapılanmanın önemini açığa çıkarmaktadır. Bireyler ve toplumlar için yaşlılığın yerinin ve öneminin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Yaşlılığa dair alternatif çözümlerin neler olabileceğini, yaşlılığın ne olduğunu ve yaşlılık kuramlarının bize faydalarını göstermeye çalışmaktadır. Sosyolojik bakış açısı yaşlı nüfusun geleceğine ilişkin ön kestirimlerde bulunur. Ayrıca toplumsal değişim ve gelişimin yönünü belirleyerek, sosyal politikalara yön vermektedir.

Sosyolojik açıdan yaşlılık ve yaşlanma ele alınırken; toplumda kimin yaşlı olduğu, bu kişilerin nasıl hareket etmeleri gerektiği ve yaşlılara nasıl davranılması gerektiği konusuna vurgu yaparlar. Bu açıdan bakıldığında toplum, yaşa bağlı olarak bireyleri sosyal yapı içerisinde çeşitli rol ve statülere göre konumlandırır. Örneğin; okula başlama yaşı, evlilik yaşı, askere gitme yaşı,

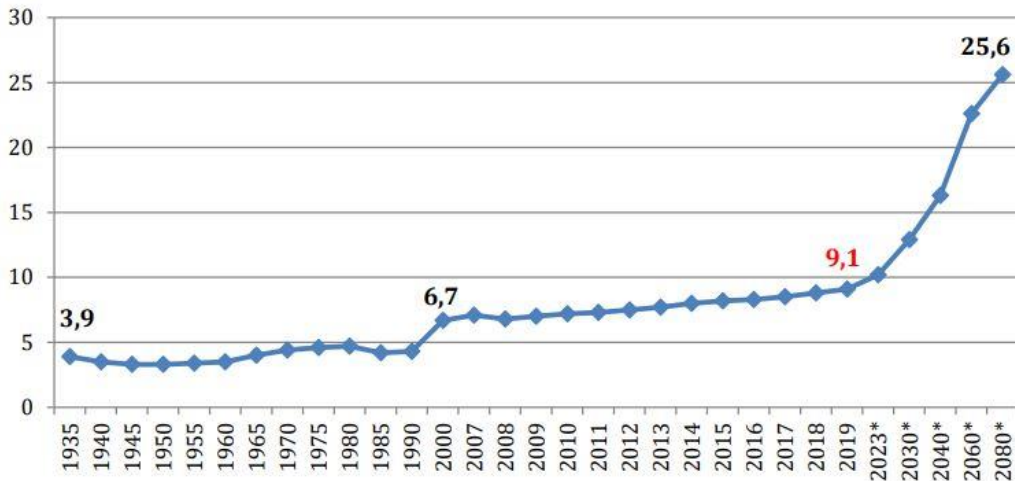
işe girme yaşı, oy kullanma yaşı ve emeklilik yaşı gibi yaşa bağlı düzenlemeler toplumsal yapıda statülere bağlanan rollerin yerine getirilmesi için oluşturulmuş kurallardır. Bu bağlamda yaşlılık sosyolojisi, sosyal yaşlanma kavramını ön plana çıkarmaktadır. Yaşlı bireyin sosyal uyumunu, kendini algılamasını, topluma aktif katılımını sağlamaktadır. Yaşlı bireyin toplum tarafından değerlendirilmesini ve yaşlılığa dair politikaların belirlenmesinde temel oluşturacak yaklaşım ve kuramları bir çatı altında toplamaya çalışmaktadır (Görgün Baran, 2001: 15-160).

Sosyolojik bakış açısı yaşlılığın incelenmesi, yaşlı sorunlarının araştırılması üzerinde durur. Toplumsal yapılanma içerisinde bireyler ve toplumlar için yaşlılığın yerinin anlaşılması ve değerlendirilmesini kolaylaştırır. Yaşlılığın ne olduğu ve yaşlı bireylere toplumsal kurumların nasıl yardımcı olabileceği konusu üzerinde durulur. Yaşlılık sorunları üzerinde alternatif yaklaşımların neler olabileceği ve yaşlılığa ilişkin ne tür sosyal politikalardan faydalanabileceği konusunda çözümlerin neler olabileceği gibi sorular sosyolojik bakış açısı ile araştırılıp değerlendirilebilir. Bu bağlamda ele alınması sosyolojinin bir alt dalı olan yaşlılık sosyolojisinin önemini arttırmaktadır. Yaşlılık sosyolojisi yaşlılığın toplumsal açıdan değerlendirilmesini, yaşlı bireyin toplumsal uyumunu, kendini algılamasını sağlamaktadır. Yaşlı bireyin toplumsal yaşama aktif katılımını sağlarken, yaşlılığa yönelik politikaların da belirlenmesi gibi konularda yardımcı olmaktadır. Bütün bu kuram ve yaklaşımları genel sosyoloji ile bağlantılı olarak ele almaktadır (İçli, 2008: 30).

3.5. Türkiye’de Yaşlılık

Türkiye, Avrupa’nın en genç nüfusuna sahip toplumdur. Hatta ülkemiz “Avrupa’nın Delikanlısı” olarak da tanımlanmaktadır. Demografik yaşlanma sürecinden ülkemiz de etkilenmektedir. “Nüfusunun genç oluşu, yaşlanan bütün toplumların geçirdiği evrelerden biridir. Yaşlılık gelmeden önce gençleşen, bu özelliğini bir süre koruyan, daha sonra hızla yaşlanan toplumlardan birine sahiptir.” (Tufan, 2001: 32). Ülkemizin toplumsal yapısında sürekli değişim ve dönüşümler meydana gelmektedir. Bu durumda Türk toplumunda yaşlıların oranında sürekli bir artış göstermektedir.

Dünyada ve ülkemizde, 65 ve üzeri yaştaki bireyler “yaşlı nüfus” olarak tanımlanmaktadır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğum oranları giderek düşmektedir. Yaşlılıkta beklenen yaşam süresinin uzaması ile birlikte yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artmasına neden olmaktadır.

Şekil 1. Yıllara göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı (TÜİK, 2019)

Şekil 1’de görüldüğü üzere, Türkiye nüfusunun yaş yapısı 1935 yılında 628 041 bin iken 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 1935 yılına göre 2,3 kat artarak 2019 yılında %9,1’e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun 2020 yılında %44,2’sini erkek nüfus, %55,8’ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2019).

Ülkemizdeki yaşlı nüfus diğer yaş gruplarındaki nüfusa oranla daha fazla artış göstermektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %10 seviyelerine yaklaşması nüfusun yaşlanmasının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Küresel yaşlanma süreci olarak ifade edilen “demografik dönüşüm” sürecinde olan Türkiye’de;

- Doğurganlık ve ölümlülük hızlarındaki azalma,
- Sağlık alanında kaydedilen gelişmeler,
- Yaşam standardının, refah düzeyinin artması,
- Beslenmedeki gelişmeler,
- Doğuşta beklenen yaşam süresinin artması,
- Erken yaş ölümlüğünün kontrol edilebilir olması gibi olumlu gelişmeler nüfusun yaş yapısını değiştirmiştir.

Bu durumda toplam nüfus içindeki yaşlı nüfus artarken çocuk ve genç nüfus oranında azalma kaydedilmiştir. Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre hala genç bir ülke olarak kabul edilse de, yaşlı nüfus sayısal olarak giderek artmaktadır. Bu bağlamda ülke bazında değerlendirildiğinde, dünya nüfusunun %9,5’ini yaşlı nüfus oluşturmaktadır. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %33,5 ile Monako, %28,5 ile Japonya ve %22,9 ile Almanya olmuştur. Türkiye ise, 167 ülke arasında 66. sırada yer almaktadır. Türkiye’de 2020 yılında toplam 24 milyon 604 bin 86 haneden 5 milyon 903 bin 324’ünde yaşlı nüfus olarak tanımlanan, 65 ve daha yukarı yaşta en az bir bireyin yaşadığı görülmüştür. Doğal olarak en az bir yaşlı birey bulunan hanelerin %24,0’ı yani 1 milyon 478 bin 346’sını tek başına yaşayan yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Bu hanelerin %75,3’ünü yaşlı kadınlar, %24,7’sini ise yaşlı erkekler oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

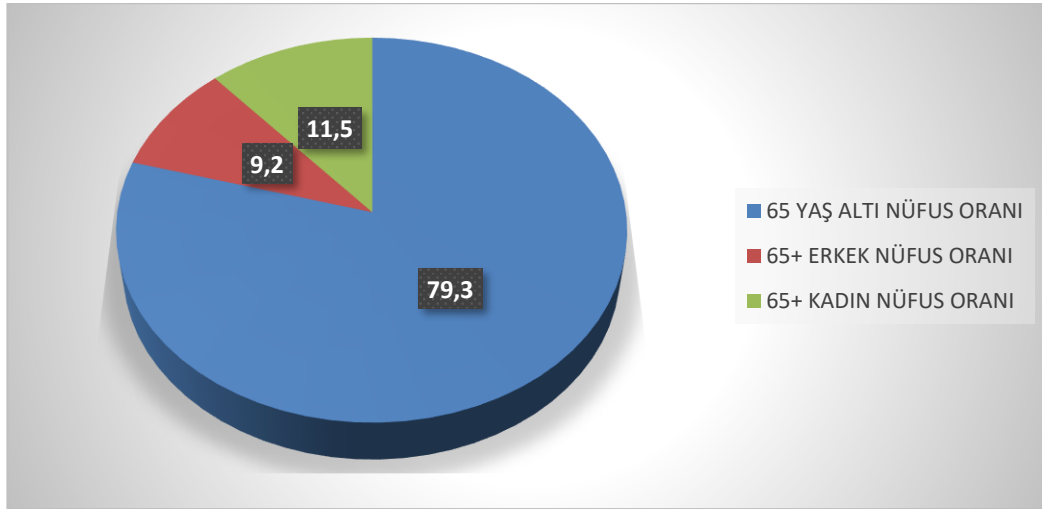
Yaşlı nüfus oranı il düzeyinde yıllara göre incelendiğinde, toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu il sayısı 2015 yılında 6 iken, 2020 yılında 18 olmuştur. Özellikle Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin büyük kısmında yaşlı nüfus oranı düşükken, Karadeniz Bölgesi genelinde yaşlı nüfus oranının yüksek olduğu gözlenmiştir. Yaşlı nüfus oranının en yüksek olduğu il, 2020 yılında %19,8 ile Sinop olmuştur. Bu ili %18,6 ile Kastamonu, %17,1 ile Artvin izlemektedir. Yaşlı nüfus oranının en düşük olduğu il ise %3,4 ile Şırnak olmuştur. Bu ili %3,6 ile Hakkâri, %4,0 ile Şanlıurfa izlemektedir. Ayrıca nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı nüfus oranının en yüksek olacağı il sayısının 2025 yılında 33’e çıkacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye’de yaşlı nüfusun ekonomik ve sosyal değişimlere uyumlarını sağlamak yaşam boyu kişisel gelişimlerini desteklemek ile mümkündür. Yaşlı nüfusun kendi kendine yetebilme ve bağımsız yaşama düzeylerini belirlemede eğitim önemlidir. Yaşlı nüfusun eğitim durumu cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Bitirilen tüm eğitim düzeylerinde yaşlı erkek nüfus oranının yaşlı kadın nüfus oranından daha yüksek olduğu görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen yaşlı nüfus oranı, 2015 yılında %21,9 iken 2019 yılında %16,9’a düşmüştür. Okuma yazma bilmeyen yaşlı

kadınların oranının, 2019 yılında yaşlı erkeklerin oranından 4,8 kat fazla olduğu görülmüştür. Okuma yazma bilmeyen yaşlı kadınların oranı %26,0 iken yaşlı erkeklerin oranı %5,4 olmuştur (TÜİK, 2020).

İşgücü istatistikleri incelenecek olursa; işgücüne katılma oranı 2015 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus için %51,3 iken 2019 yılında %53,0'a yükselmiştir. Bu oran yaşlı nüfus için 2015 yılında %11,9 iken 2019 yılında %12,0 olmuştur. İşgücüne katılma oranı cinsiyete göre incelendiğinde, yaşlı erkek nüfusta 2019 yılında %20,1 iken yaşlı kadın nüfusta %5,6 olmuştur. Yaşlı nüfustaki işsizlik oranının 2015 yılında %2,5 iken 2019 yılında %3,1 olduğu görülmüştür. Yaşlı nüfusun işgücüne katılımı; yaşlı bireylerin topluma ve ekonomik faaliyetlere aktif katılımı ile mümkündür. Bu çerçevede gelişen “gümüş ekonomi” kavramı yaşlı nüfusun istihdamının desteklenmesini sağlamaktadır. Çalışma hayatında yaş ayrımcılığının önlenmesini ve aktif işgücü programlarının geliştirilmesini kapsamaktadır. İstihdam edilen yaşlı nüfusun sektörel dağılımı incelendiğinde ise; 2019 yılında yaşlı nüfusun %64,7'sinin tarım, %28,1'inin hizmetler, %5,3'ünün sanayi, %1,9'unun ise inşaat sektöründe yer aldığı görülmektedir.

Çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı ise, 2015 yılında %12,2 iken bu oran 2020 yılında %14,1'e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, yaşlı bağımlılık oranının 2025 yılında %16,4, 2030 yılında %19,6, 2040 yılında %25,3, 2060 yılında %37,5 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmektedir. (TÜİK, 2019).

Şekil 2. Elazığ ili yaşlı nüfus oranları (TÜİK, 2020)

Şekil 2’de Elazığ ili yaşlı nüfusu değerlendirildiğinde ise, 2020 ADNKS’ye göre nüfusu 587.960 olan Elazığ’da, 60 bin 788 yaşlı bireyin yaşadığı tespit edilmiştir. İl yaşlı nüfus sayısı bakımından bölgede 3, Türkiye’de 39; toplam nüfus içinde Türkiye illeri sıralamasında 48. sırayı almıştır. Elazığ’da yaşlı sayısının toplam nüfus içindeki oranı yüzde 10.3 olarak kaydedilmiştir. İlde yaşayan yaşlı nüfusun 26 bin 793’ü erkek, 33bin 995’ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Yaşlı nüfus içinde erkek nüfus oranı yüzde 9.2, kadın nüfusu oranı ise 11.5 olmuştur. Verilere bakıldığında kadın yaşlı nüfusun erkek yaşlı nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir (TÜİK,2020).

Tüm Dünya’da gözlenen bu demografik değişim süreci Türkiye’de de oluşmaya başlamıştır. Dünya’daki tüm toplulukların nüfus dinamikleri ele alındığında, genel nüfus artış hızının giderek

azaldığını göstermektedir. Genel nüfus artış hızının azalması, toplam nüfus payı içerisinde yaşlıların oranının artmasına neden olmuştur. Yaşanan bu değişim ve gelişmeler artık ülkemizde de yaşlı nüfusun göz ardı edilemeyecek bir şekilde artarak geniş bir toplumsal kesimi oluşturmaktadır (Hotar 2012'den akt. Yıldız, 2013: 16).

4. YAŞLILIK-MEKÂN VE DEPREM İLİŞKİSİ

4.1. Bir Kavram Olarak Mekân

Mekân, toplum ve insan olaylarıyla ilgili bir boyuttur. Fiziki bir olgu olarak ifade edilen mekân, insani halleri içermesi, toplumsal olaylara sahne olması, hal ve olaylara şekil vermesi bakımından sosyolojik bir olgudur. Mekânlar, toplumda ayna işlevi görmektedir. Kişinin bütün varlığını, özelliğini ve hallerini ayna gibi yansıtır. Mekân, toplum ve insan olaylarıyla yoğrulmuştur, bir alanın yeniden yorumlanarak biçimlenmiş şeklidir. İnsan, mekânlarda kendi yaşamını sürdürebileceği yerler edinir. Fiziki oluşumların bir bütünü olarak algılansa da mekân, insandan, toplumdan ve doğadan bağımsız düşünülemez. İnsan kendini ait hissettiği mekân içerisinde ifade edebilmesinden dolayı mekânın bir kimlik niteliği taşıması söz konusudur. Mekânlar, insanın içinde bulunduğu olaylara ve durumlara şekil vererek; toplumsal olayları barındıran sosyal ortamlardır (Alver, 2013: 18-19).

Castells ise, mekânı toplumsal yapının bir ifadesi olarak analiz etmenin onun ekonomik, politik ve ideolojik sistemin unsurları ve onlardan ortaya çıkan toplumsal pratikler tarafından şekillendirilmesinin incelenmesi gerektiğini belirtir. Bu bağlamda mekânın kendi başına bir anlamı olmadığını ve toplumsal olarak üretildiğini belirtmektedir (Castells, 1991: 225).

Henri Lefebvre göre, her toplum kendi mekânını üretir. Yalnız bir toplumsal mekândan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü birden çok toplumsal mekân vardır. Hatta bunlar sonsuz birçokluk oluşturur. Dolayısıyla “toplumsal mekân” kavramı sayılabilir olmayan bir kümeyi belirtmektedir. Lefebvre mekân kavramını daha çok felsefi ve soyut düzeyde ele almaktadır. Ona göre mekân kavramı tek başına bırakılmaz ve statik kalamaz. Ürün- üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağını oluşturur. Bu kavram zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsal olanla da tarihsel olanı birbirine bağlar. Yani Lefebvre’ye göre; “*Mekân, yalnızca edilgin bir locus değildir... Mekân, hâlihazırdaki üretim biçimine özgü bilgi, eylemdir... Mekân canlıdır. Yaşar, yaşatır. Üretir, üretilir.*” (Lefebvre, 2015: 111).

Harvey’e göre mekân, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuta sahiptir. Bu bakımdan mekânları cansız nesneler olarak değil, toplumsal süreçler ile bütünleşmiş bir şekilde görmek gerekmektedir. Nitekim mekânın, sadece bireyden bireye ve gruptan gruba değil, zamana göre de değiştiğini göstermektedir (Harvey, 2003: 40).

Gür, mekânı diğer görüşlerden farklı olarak toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak düşünmektedir. Ona göre, bir kişi veya grubu temsil eden yer olarak tanımlanmaktadır. Mekân, insanı ve insan ilişkilerini barındıran, sınırları kapsadığı örgütlenmenin yapısına göre belirlenen bir olgudur. Yani mekân, çevrenin insana göreli durumudur. Dolayısıyla mekân örgütlemeye ve mekân kavramada önemli olan unsur çevrenin değil, insanın varoluşsal gerçekliğidir (Gür, 1996: 43-45). Dolayısıyla bu ve benzeri tanımlarda mekân kavramı toplumsal ilişkiler açısından bağımsız bir şekilde yorumlanırken, günümüzde artık toplumsal ilişkiler açısından bağımsız düşünülmemektedir. İnsan ilişkilerini şekillendiren ve aynı zamanda insan ilişkilerinden etkilenen bir mekân olgusu söz konusudur.

Mekânlar, insanların gündelik yaşamlarından, eylemlerinden ve deneyimlerinden etkilenmektedir. Aynı zamanda insanlar ve gruplar da mekân üzerinden kendilerini tanımlamaktadırlar. Yani, mekân üzerinden bir aidiyet tanımlaması yapmak söz konusudur.

Dolayısıyla mekân hem toplumsal ilişkiler çerçevesinde şekillenen hem de toplumsal ilişkiler sürecinde bireye aidiyetlik hissi vermektedir. Ayrıca mekân, insanların üzerinde bir özdeşlik kurmasını da sağlamaktadır (Beyaz Özbey, 2020: 925).

Genel anlamda mekânların toplumsal olduğunu ve insan ilişkilerinden oluştuğunu söylemek mümkündür. Çünkü mekânın toplumsallığı soyut bir durum değil, toplumdaki güç ve iktidar ilişkilerinin somutlaşmış ve nesnelleşmiş durumudur. Toplumlar, kültürler, değerler, inançlar gibi tüm sosyolojik unsurlar sahip oldukları mekâna göre anlam ifade ederler. Mekânın özellikleri insan ilişkilerini, değerlerini ve kurumları belirtmektedir. Mekân, alt yapıyı oluştururken insan ilişkileri de üst yapıyı oluşturmaktadır. Bu etkileşim karşılıklı ve sürekli. Örneğin; köyde yaşayan bir insan ile kentte yaşayanın ya da gecekonuda yaşayan ile bir villada yaşayan insanın düşünce yapısı, davranışları ve değerleri farklılık gösterir. Yaşanan bu farklılıkta mekânların farklı olması büyük etkidir. Burada önemli olan vurgu salt fiziksel mekân değil, aynı zamanda toplumsal mekânın da varlığıdır (Bal, 2011: 228).

İnsan ilişkilerinin anlam kazandığı, içinde yaşayanlar tarafından algılanan ve şekillenen bir düzlem olan mekân, sadece fiziksel bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik, psikolojik ve siyasal yönleri olan karmaşık bir sistemden oluşmaktadır. Bu sistemde toplumsal ilişkiler mekâna göre başka bir ifadeyle kır kent ayrımına göre değişmekte ve yeniden üretilmektedir. Mekânın birey üzerindeki kültürel, ekonomik ve psikolojik etkileri ele alındığında bireyin düşünce yapısı, yaşama tarzı ve eylemleri de bu noktada belirlenecektir. Mekân, insan için çok şey ifade etmektedir. Toplumsal yaşam alanında önemli bir dinamik haline gelen mekânlar insanların ihtiyaçları çerçevesinde değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Özellikle insanların yaşadığı evleri, sokakları ve caddeleri belli bir zaman diliminden sonra biriken anılarla anlam kazanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla insanların yoğunlukta yaşadığı, aidiyet bağı kurdukları bu kentsel mekânlar toplumsal ilişkiler açısından oluşmaktadır.

Mekân olgusu, insanoğlunun yaşadığı tarım toplumu aşamasından günümüze kadar tartışılmakta ve mekânla ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır. Mekân, tarımın ve ticaretin gelişmesiyle şekillenen kentlerin varlığıyla üretilir olmaya başlamıştır. Sanayileşmenin ortaya çıkışı ve getirdiği değişimlerle birlikte toplumların büyük bir bölümü kentlerde yaşamaya başlamaktadır. Bu nedenle mekân ile ilgili değişim ve gelişmeler kent bağlamında ele alınmaktadır. İkinci Dünya Savaş'ından bu yana kent nüfusunun artması ile ihtiyaçları karşılamak ve kentleri daha yaşanılır kılmak amacıyla ekonomide meydana gelen değişimler mekân ölçeğinde somutlaştırmak adına mimari planlamalar yapılmaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasal yeniliklere kentlerin bir kısmı uyum sağlarken bir kısmı bunların gerisinde kalmaktadır (Şentürk, 2012: 20).

Günümüze kadar sınırlı müdahimleriyle varlıklarını sürdüren mekânlar, endüstrileşmeyle birlikte kapitalist bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemden sonra kent insanının yaşamında aidiyet bağı kurdukları bu mekânlar önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Takıldığı bir kafe, bir kuaför salonu, yeme/içme için devamlı gittiği restoranlar/birahaneler, dolaşmak temiz hava almak için bulunduğu parklar/çay bahçeleri, alışveriş yapmak/eğlenmek için gittikleri alışveriş merkezleri, oyunları/filmleri izlemek için bulundukları sinemalar/tiyatrolar gibi kent insanının gündelik alışkanlıklarını oluştururlar. Bu mekânlar aracılığıyla kentli insanlar hayata bağlanır, aidiyet, kimlik ve özdeşlik ilişkisi kurarlar. İnsanların bir kısmı hayattan zevk almak, eğlenmek ve sosyal ortamlarda aidiyet bağı kurmak için bulunurken; bir kısmı da hayattaki zorluklardan kaçmak için bu mekânları kullanırlar. Bu mekânlar hayatımızdaki boşlukları doldurarak bizi rahatlama,

gevşeme, kaçma, özgürlük gibi işlevler görerek sıradan olan hayatımıza eşlik ederler (Aytaç, 2007: 203).

Urry'e göre kent, insanlara ait hatıraların ve geçmişin izini taşımaktadır. Ayrıca kültürel simgelerin ve değer yargıların deposu olarak işlev görmektedir. Bu hatıralar mimarları tarafından amaçlandığının aksine çok farklı anlam ve değer kazanabilen yapılarda cisimleştirilmektedir (Urry, 2015: 46). Kentler, üretici ya da tüketici yatırımların yapıldığı ekonomi değil, üreten ve üretmek için tüketen özneler topluluğundan oluşmaktadır (Urry, 2015: 133).

Son yıllarda sosyoloji ve psikoloji alanında kentin önemli bir mekânı olan evin insan yaşamını etkileyen fiziksel ve psikolojik boyutları önem kazanmıştır. "Ev", bireyleri fiziksel baskı ve zihinsel stresten koruyan bir barınak ve güvenli bir ortam olarak görülmektedir. Ev, aile yaşamı ve çocuklar ile birlikte düşünülen, konfor ve rahatlığı sağlayan, özel yaşama alanı oluşturan, mahremiyet ve samimi duyguları barındırır. Kişisel hakların korunduğu, ait olma duygusu oluşturduğu, enerjinin yenilendiği yani kendi kendini motive edebilen bir yaşama alanıdır (Alperen, 2013: 31-32). Bu nedenle, "sosyo-kültürel bir varlık olarak bireyin kimlik gelişiminde ev adeta çiçekle bezenmiş bir yuva gibidir" (Erel ve Bilgin, 1992: 58).

Alver'e göre ise ev, insan için vazgeçilmezdir. İnsanın dünya üzerindeki tecrübelerinin tanığıdır. Ev, insanla birlikte var olup tüm toplumlar tarafından önem arz etmektedir. Başlı başına bir dünyayı temsi eden ev, ailenin birliğini ve dirliğini sağlamaktadır. En basit hali ile ev insanların ailesiyle birlikte vakit geçirdiği, gelecek kuşakları eğittiği, huzur ve sükûneti sağlayan bir yuvadır. Dışarıdaki hayatın tüm kötülüklerden, endişelerden uzak tutması evi ev yapan önemli unsurlardır. Aksi takdirde ev, ev olmaktan çıkar (Alver, 2013: 60-62).

Kentin maddi dokusu evle oluşmaktadır. Kentin diğer parçaları olan ve evi tamamlayan sokaklar, mahalleler, alışveriş merkezleri ve iş yerleri birbirinden bağımsız düşünülemeyen iç içe geçmiş gerçekliklerdir. Sokağı, kenarlarında sıralanan ve karşılıklı duran evler oluşturur. Ev kendini sokaktan yalıtılmış olsa da ilişkisini kesmemiştir. Aksine evle sokak arasında büyük bir ilişki kurulmuştur. Ev bir sığınak olduğu gibi sokaklarda da aynı işlevi görerek bir bütünlük oluşturur (Özdenören, 2014: 125-137). Kentin vazgeçilmez parçalarından biri olan mahalle ise, kenti kent yapan ana unsurdur. Mahalle inşa etmek yeni bir topluluk yeni insanlar inşa etmek demektir. Mahalle ile birlikte yeni kültürel yapılar oluşmaktadır. Farklı meslek ve statülere sahip olan insanların buluşma noktasıdır. Mahallede yer alan camiler, bakkallar, parklar toplumsallaşma ve iletişim mekânlarıdır. Kendine özgü bir albenisi olan mahalleler dostluğun, arkadaşlığın, akrabalığın, desteğin ve yardımlaşmanın olduğu ender mekânlardır (Özkan, 2017: 32).

Kentsel mekânlar; bizi var eden, belli bir kimlik kazanmamızı sağlayan, sosyal ilişkiler kurmamızda aracı olan, hayatımızı idame ettirdiğimiz alanlardır. Doğal olarak her ilişki biçimlendiği mekân içinde anlam kazanmaktadır. Kentler ve mekânlar, yaşayan canlı organizmalar gibidir. Üzerinde yaşayan insanlara yurt edinmenin yanı sıra onların kaygılarına, sevinç ve üzüntülerine, deneyimlerine, değer yargılarına eşlik eder. Dolayısıyla mekân ile toplumsal ilişkiler arasındaki yakın ilişki, karşılıklı bir aidiyet bağı oluşturmaktadır.

4.2. Yaşlılık ve Mekân Olguları

Evler, sokaklar, şehirler, yollar, eşyalar anıların zamanın ve geçmişin tanığıdır. Yaşlı birey, hatıralarla süslediği ve gelecek kuşaklara aktarmak istediği güzellikleri deneyimleri mekânla yaşatmak, mekânla düşünmek ve mekânla hissetmek ister. Geçen yıllarla birlikte mekânda oluşan

değişiklikler yaşanan anıların üzerini örteceğinden yaşlı birey bu durumu kabullenmekte zorlanır. Yaşın verdiği duygusal bozukluklar nedeniyle herkese yük olacağını düşünen birey yaşadığı dört duvara sarılmaktadır. Çocuklarının evinde rahat etse bile torunlarına bakmaktan yapacağı sohbet kadar ‘benim’ diyebileceği mekânları olmalarını isterler. Huzurevi, yaşlılar evi gibi kurumlar yaşlı bireylerin kalması için düşünülen çözüm önerileridir. Fakat yaşlı birey bu kurumların hiçbirinde yaşamak istemez. Kendi alıştığı evinde, sokağında, mahallesinde yaşamak ister. Bu nedenle yapılan evlerin, konutların yaşlı bireylerin yaşayacağı şekilde tasarlanması açısından önemlidir. Yaşlı bireyi sevdiği sosyal ortamda kendi evlerinde yaşatmak önemli bir görevdir. Çünkü yaşlı bireyin günlük yaşantıya ayak uyduramamasındaki zorluklar kendisinden kaynaklı değil, şehir planlamasındaki eksikliklerdir (Göka, 2001: 89-91).

Yaşlı bireylerin çoğu “yerinde yaşlanmayı” tercih etmektedir. “Yerinde” sözcüğündeki “yer” sözcüğü bireyin ikame ettiği mekânı olan evini ifade etmektedir. Bireyin mutlu olduğu fiziksel ortamda kalması bireysel ve toplumsal açıdan önemlidir. “Yerinde yaşlanma” kavramı yaşlı bireylerin yaşamlarının geri kalanını, hayatlarını geçirdikleri evlerinde, alıştıkları çevre koşullarında aileleriyle, çocuklarıyla, dostlarıyla sürdürme isteğinden doğmaktadır. Çünkü yaşlı bireyin evini değiştirmesi, aileden uzaklaşması ya da evini terk etmek zorunda kalması yaşlı bireyde olumsuz etki bırakmaktadır (Çapcıoğlu ve Alpay, 2019: 1952).

Birçok yaşlı bireyde görülen gelir kaybı, yoksulluğun etkisi, fiziksel açıdan engelli olma durumu ve bağımlılığı azaltma gibi nedenlerden dolayı evlerini değiştirmek istemezler. Evde yaşanan duygusal durum, alışkanlıklar ve güvenli ortamdan kopma korkusu nedeni ile yaşlı birey bir sağlık kuruluşunda ya da kurumda yaşamak yerine kendi evinde kalmak ister. Aile fertlerinin bir arada paylaştıkları anılar, hayat tecrübeleri, yaşanan olaylar, samimi sohbetler yaşlı bireyler için ev kavramını belirlemektedir. Ev ortamında yaşanan değişim ve dönüşümler evde geçen uzun yıllar, hatıralar ve deneyimler yaşlı bireyler için önem arz etmektedir (Alperen, 2013: 34).

Ev, yaşlı bireyler için enerji verme, uyarıcı olma, dinlenme, özgüven, statü ve rol gibi önemli işlevler üstlenmektedir. Yaşlı bireylerin gerçekleştirmek istedikleri etkinlikler, ihtiyaç duydukları araç ve gereçler evlerinde bulunmaktadır. Bunlar evin objektif yönünü gösterir. Fakat yaşanan hayatın nesnel gerçekleri ve ev ortamındaki duygusal olaylar birbirine karışmaktadır. Yani evin fiziksel ihtiyaçları karşılama yanısıra psikolojik açıdan da etkilemektedir (Erel ve Bilgin, 1992: 65). Örneğin, hastalığının son evresini evinde geçirip hayat arkadaşı olan eşini kaybeden yaşlı bireyin yaşadığı bu olay evine olan duygusal bağı arttırmaktadır. Özellikle bu dönemde yaşlı bireyin evine olan ihtiyaç durumu diğer yaş grubuna göre farklılık göstermektedir. Yaşlı birey için önem arz eden güvenlik, korunma ihtiyacı, akraba ve komşuluk ilişkileri, arkadaşları ile boş zamanı değerlendirme gibi ihtiyaçlarını evinde gerçekleştirmek ister. Evlerine duygusal bir bağ ile bağlanan yaşlı bireyler yaşadıkları deneyimler ve hatıralardan dolayı evlerini terk etmek istemezler. Sevgi dolu, samimi, güvenli ve en önemlisi ait olma ve kendini gerçekleştirme gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan evleri, onları fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra duygusal ihtiyaçlarına da cevap vermesi açısından önemlidir.

Yaşlı bireylerin sosyal ve fiziksel farklılıkları yaşadıkları mekânlardan beklentileri de farklılık göstermektedir. Onların yaşam memnuniyetlerini arttırmak, yaşayacakları yerin niteliğini belirlemek amacıyla çeşitli barınma alternatifleri geliştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle hem yaşadıkları konutun hem de çevrenin mimari açıdan yaşlı bireylerin fiziksel yetkinliklerinin yanı sıra sosyal ve psikolojik gereksinimlerinin de dikkate alınarak tasarlanması gerekmektedir.

Alıştıkları yaşamı devam ettirebilmeleri, toplumsal açıdan sosyalleşebilmeleri, teknolojik yeniliklerden faydalanabilmeleri için uygun kriterlere uygun yaşam standartlarının geliştirilmesi gerekmektedir (Akan, 2017: 62). Yaşlı bireylerin toplumdan izole olmadan aktif bir şekilde yaşamlarını idame ettirebilecekleri ortamları oluşturmak önemlidir. Ayrıca yaşadıkları konutlarda yaşanabilecek kazaları azaltacak alternatifleri belirlemek gerekmektedir. Bu açıdan mekân koşullarının yaşlı bireyin yaşamına uygun olup olmadığı önemli bir etkidir.

Konut, barınma ihtiyacını karşılayan bir araç olmanın yanı sıra yaşlı bireylerin yaşam tarzlarını belirledikleri ve toplumsal ilişkilerini devam ettirdikleri bir araç olarak da kabul edilmektedir. Toplumsal, ekonomik ve mekânsal değişim ve dönüşümleri kapsayan konut, sadece bir ev değil insanın doğumdan itibaren kendini içinde ve yaşamının sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarının temelini atıldığı bir ortamdır. Yaşlı bireylerin konut ihtiyaçları düşünüldüğünde en önemli nokta onların toplumsal yaşamına katılımını sağlayacak ve bağımsız yaşamasını kolaylaştıracak bir ortam oluşturulması gerektiğidir. Çünkü konut, toplumsal ilişkiler ve toplumsal değerlerin önem kazandığı, yaşlı bireylerin özel yaşamını koruduğu bir mekândır (Boylu, 2013: 143-147).

Ev, insan için sığınacak bir ortamı ifade eder. İnsanı düşmanlardan, doğal afetlerden, kendisine zarar verebilecek tüm tehlikelerden korur. Çünkü ev özel yaşama alanıdır ve kapanma yeridir. Doğal olarak dış ortama karşı araya bir mesafe koyma görevi üstlenir. Aile bireyleri için ise durum tam tersidir. Dışarı karşı mesafe ne kadar çoksa ev halkına karşı ise bu mesafe yok olur. Kişi için önemli bir barınma ihtiyacı olan evleri kendilerini bulduğu ve kendine ayna olarak kabul ettiği özel bir mekândır (Alver, 2013: 64-65). Sosyal yönü ağır basan bu mekân, sosyal temas işlevini en güzel şekilde yerine getirmektedir. İnsan kendi evinin efendisidir. Özellikle ortak kurum olan bakımevleri, huzurevleri gibi mekânlarda yaşlı birey kendisini kendi evinde hissetmemektedir. Var olan kurallar uymak zorunda kalınan yasaklar kendi kuralları kendi yasakları değildir. Kişisel sorunların ya da kişisel görüşlerin belirtilmesinden daha ziyade ortak sorun ve görüşler ön plandadır. Bundan dolayı kurumlar fazla tercih edilmemektedir. Bu gibi sorunlardan dolayı birey evinden ayrılmak istememektedir. Dolayısıyla evi, yaşlı birey için son durak son nefestir. İnsan yaş almaya başladıkça yaşadığı mekânla ilgili bazı sorunlar yaşamaya başlamaktadır. Ömrünü geçirdiği mekân, ev, semt, mahalle ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmektedir. Örneğin; yaşadıkları ev artık geniş gelebilir, temizleyecek fiziksel güce sahip olamayabilir, tek başına evde kalmaktan korkabilir. Bu ve benzeri sorunlar yaşlı bireyin evinde güven içinde yaşamasını zorlaştırmaktadır (Koşar, 1996: 94-101).

Yaşlı bireylerin fiziksel olarak gerilemesinden dolayı ev içi aktiviteleri de doğal olarak düşmektedir. Dışarda harcanan zamanın çoğu artık ev ortamında harcanmaktadır. Bu nedenle evde daha fazla vakit geçiren bireyler için evin ergonomik yapısı çok önemlidir. Yaşlı bireyin refahında, yaşama doyumunda konutun tasarımı tatmin edici nitelikte olmalıdır. Örneğin; günlük yaşamın olan yemek pişirme, alışveriş yapma, banyo yapma, ev işleri, bir yerden bir yere gitme, para ödeme ve telefon kullanma gibi aktivitelerin yürütebileceği bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Evin iç mekân tasarımında mutfaklar, yatak odaları, banyo ve tuvaletler ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Yaşlı bireyler fiziksel rahatsızlıklarından dolayı zamanın çoğunu oturarak geçirirler, sürekli hareketsiz kalma eklemlerde bazı rahatsızlıklara sebep olur. Fakat uzun süre ayakta kalınca da bacak yorgunluğuna ve sırt ağrılarına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle yatarak dinlenme yaşlı bireylerde sık görülen pozisyonlardan biridir. Uzun süre bu pozisyonlarda kalmaları

ise kas gücünde zayıflamaya neden olmaktadır. Dolayısıyla yaşama mekânında kolay ulaşılabilir, işlevsel, uygun yani ortopedik mobilya tercihi yapılmasını gerektirir.

Yaşlı bireylerin hem fiziksel hem psikolojik hem de sosyal birtakım ihtiyaçları için mekânların kullanım sıklığı, diğer yaşlı bireylere açık olup olmaması, ev sahibinin mahremiyet gereksinmesi, kullanım kolaylığı, rahat erişim gibi ölçütler göz önünde bulundurulmalıdır. Ergonomik tasarım için; her mekânın barındırdığı işlev doğrultusunda kendi içinde sosyal alanlarının yaşlı bireylere uygun şekilde örgütlenmesi, görsel, işitsel, ısısal konfor koşullarının doğru belirlenmesi gerekir. Mekânların kullanım amacına bağlı olarak yaşlı bireylerin çevre ile uyumunu kolaylaştıracak serbest hareket alanı oluşturacak şekilde tasarlanması gerekir (Kalınkara, 2003: 65-70).

Birçok Batı ülkelerinde yaşlı bireylerin evlerinde daha rahat yaşamaları için birtakım düzenlemeler yapılmaktadır. Genç bir bireyin yaptığı rutin hareketler yaşlı birey için yapılması daha zor olmaktadır. Bu nedenle onların yaşamlarını kolaylaştırmak ve yeni düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Örneğin; banyo ve tuvaletlere tutacak yapmak, elektrik düğmelerini ve prizleri daha ulaşılabilir yerlere takmak, evin tabanını kaymayacak şekilde döşemek ve dolap boylarını uygun şekilde tasarlamak gerekmektedir. Ayrıca rahatlıkla merdiven inip çıkacağı tek katlı ya da asansörlü konut tipi tercih edilmesi kolaylık sağlar. Bunları karşılama gücü olmayan kişilere belli sosyal programlar tarafından destek olunmalıdır. Yaşlı bireylerin bağımsız yaşama istemelerinin yanı sıra yalnız kalmaktan ve yalnız ölmekten korkmaktadırlar. Bazı ülkelerde bu korkuları en aza indirmek için evler tasarlanmıştır. Bu evler tek ya da iki odalı, küçük mutfak, ortak oturma odalarından oluşmaktadır. Yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanan bu evler onların yaşamlarını daha konforlu hale getirmektedir (Koşar, 1996: 96-98).

Yaşanılan konutun iç dekorasyonun yanı sıra evin bulunduğu çevre yani yerleşim yeri de önemli bir etkidir. Hareket etme yeteneği azalan yaşlı bireyin yaşadığı ev, alışveriş merkezine, sağlık merkezlerine, park ve kütüphane gibi toplumsal hizmet veren alanlara yakın olması önemlidir (Erel ve Bilgin, 1992: 7). Çünkü uzun yıllar aynı mekânda yaşayan yaşlı bireyler için yerleşim yeri ile ilgili bildikleri haritanın zihinlerde kalması güven oluşturmaktadır. Bu anlamda ev, zaman ve yer açısından yaşlı bireyin uyumu için bir dayanak oluşturur. Çünkü alışveriş yapma, günlük rutin işlerin yürütülmesi ile ilgili yakın arkadaş ve komşuların sağladığı toplumsal destek yaşlı bireyin hayatını sürdürebilmesi açısından önemlidir (Alperen, 2013: 35).

4.3. Mekânsal Aidiyetin Günlük Yaşantıdaki Yeri

Aidiyet, insan ilişkilerinde anlamayı öne çıkaran kavram olarak ifade edilmektedir. Kelime olarak “mensubiyet”, “ilişkinlik”, “ait olma hali” olan aidiyet, asıl olarak ilişkilendirme ile ifade edilen bir kavramdır. İlişkilendirmenin yönü; insana, sosyal kategoriye veya etnik bir gruba doğru olabilir. Aidiyet farklı anlamlarda bütünleşme sürecidir. Bir yere dâhil olmak insan olmanın gereğidir. Dolayısıyla aidiyet kişiyi saran, sosyal çevre ile kurulan, doğrudan veya dolaylı ilişkilerde ortaya çıkan yaşamın somut örnekleridir. Doğumdan başlayarak gelişen ve sosyal çevreye yani etnik kimlik, aile, din, vatana bağlı olduğu gibi bireyin bilinçli tercihinine göre seçebileceği eğitim, siyaset, ekonomi ile de inşa edilir (Alptekin, 2011: 20).

Aidiyet, toplumsallaşma açısından önemlidir. Çünkü kişinin toplumsallaşması, içinde bulunduğu topluma, kültüre ve geleneğe ait hissetmesi ile gerçekleşmektedir. Aidiyet hissi, toplumun geleceği ve devamı için önemlidir (Akin, 2011: 20). Kişinin toplumsal yaşamını

kabullenmesi ve benimsemesi, hayata anlam atfetmesi ile olur. Bu durum toplumsal etkileşimin parçasıdır. Kişi ve mekân arasında ait olma duygusunu tetikleyen önemli bir güç vardır. Kişinin mekâna kendini ait hissetmesi, mekânın fiziksel yapısından daha çok kültürel boyutu ile ilgilidir. Aynı kültürdeki insanların genellikle dili, dini, giyimi benzer özellik gösterir. Bu durum *“İnsan kendinden olan insanlar içinde kendini oraya daha çok ait hisseder.”* ile eşdeğerdir. Dolayısıyla kentler de bu aidiyetlik duygusunun mekânı olmaktadır. Kentsel mekânlarda sosyal ilişkiler sürekli ve devamlıdır. Bir kente ait olmak demek o kentin yaşam biçimine de ait olmak demektir. Doğal olarak bireylerin mekân seçimi yaparken imaj, kimlik, aidiyet seçimini de beraberinde yapmaktadır (Alptekin, 2011: 85-86). Bireyin kendini bir mekâna ait hissetmesi, fiziksel etkinliklerin yanı sıra ait olunan mekânın kültürel yapısıyla da ilişkilidir. Birey, sahip olduğu aidiyet bağlarını güçlendiren mekânlar seçerek, kimliğinin toplumsal yönlerini de göstermektedir. Bu nedenle toplumsal açıdan gündelik ilişkilerin ortamı olan ve aidiyetin yeniden üretildiği kentsel mekânların önemi büyüktür.

İnsanoğlu yaradılış itibarı ile bir yere, bir kimliğe ya da “burası” diyebileceği bir alana ihtiyacı vardır. Bireylerin yaşadığı mekânı kişileştirmesi, yaşadığı mekânları diğerlerinden farklılaştırmaktadır. Bu farklılaşma süreci insanın “burası” noktası kurmasıyla başlamaktadır. Bireyin “benim evim”, “benim kentim” şeklinde nitelendirdiği mekân, yaşadığı evin diğer evlerden, yaşadığı kentin diğer kentlerden ayırt ettiğini göstermektedir. “Burası” noktası büyük kentler ve metropoller bağlamında, genellikle kentin bütününe değil, yalnızca bir kısmını yani kendi mekânı gibi gördüğü yeri temsil etmektedir (Bilgin ve Göregenli, 2002: 51).

Toplumda ayna işlevi gören mekânlar, kişinin bütün varlığını, fiziksel ve psikolojik özelliğini ve tüm hallerini yansıtır. Mekân, toplum ve insan olaylarıyla yoğrulmuştur. Mekân bir alanın yeniden yorumlanarak biçimlenmesidir. İnsan mekânlarda kendi yaşamını sürdürebileceği yerler edinir. Fiziki oluşumların bütünü olarak algılansa da mekân, insandan, toplumdan ve doğadan oluşur. Mekânlar, insanın içinde bulunduğu olaylara ve durumlara şekil verir. Bu anlamıyla mekân, sosyolojik bir olgudur. Ayrıca toplumsal olayları barındıran sosyal ortamlardır (Alver, 2013: 18). Güçlü toplumsal bağları oluşturan mekânın önemi, üzerinde yaşayan kişilerin benzer yönelimler ile karşılıklı toplumsallaşma sürecini yaşamalarıyla ilişkilendirilir. Mekân, ortak değerlerin üretilme aracıdır. Benzer olanı yaşatır farklı olanı ise dışlar. Mekân, toplumsal ilişkilerin meydana geldiği bir alan olmanın ötesinde toplumsal ilişkileri üreten, farklılaştıran, denetleyen ve sınırlayan konumdur. Mekân, topluluk unsurudur. Mekân, bireyde bağımlılık oluşturarak kişinin temel ihtiyaçlarından biri olan aidiyet duygusunu tatmin etmektedir (Aydemir, 2011: 88).

Bireyin aidiyet kurduğu bu mekânlar homojen bir yapıya sahip değildir. Mekânsal işlevi, iklimi, sosyo-kültürel yapısı farklılık göstermektedir. Örneğin kentlerde sayısız restoranlar, kafeler vardır; fakat bu mekânların lezzeti, menüsü, tasarımı, müşterisi birbiri ile aynı değildir. Bireylerin bu mekânlara atfettiği anlam da birbirinden farklı olmaktadır. Takıldığı bir kafe, yemek-içmek için müdavimi olduğu restoranlar, dolaşmak için gittiği çay bahçeleri, alışveriş yapmak için gittiği alışveriş merkezleri, film izlemek için bulunduğu sinemalar gibi kentli yaşamın bir parçasını, kent insanının gündelik alışkanlıklarını oluştururlar. Bu mekânlar aracılığıyla bireyler hayata tutunur, aidiyet, bağlanma, kimlik, özdeşlik ilişkisi kurarlar. Bunları yaparken kimi zaman zevk almak, eğlenmek, sosyal aidiyet kurmak için kimi zaman hayattaki zorluklardan kaçmak için bu mekânları kullanırlar. Gündelik hayat bu mekânlar üzerinden kurulur (Aytaç, 2007: 200-204). Dolayısıyla mekânlar kültürle bağdaştırılabilir. Yani kültürel hayatın vücut bulmuş halidir mekân.

Yaşlı bireyin yaşadığı mekâna ve sosyal ilişkilere bağlanma süreci aidiyet duygusu ile oluşmaktadır. Yaşadığı mekân yaşlı bireyin kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarını biriktirdiği ve en önemlisi mahremiyet alanını oluşturur. Alıştığı bu mekân ve çevreden uzaklaşması birey için zor bir süreci beraberinde getirmektedir. Uzun süre yaşadıkları ortamlardan ayrılarak başka bir mekâna yerleşen ya da yerleştirilen yaşlılarda uyum süreci çok daha zor olmaktadır. Yaşlı birey, kültürel yaşantıları ve hissettiği duyguları doğrultusunda daima başkalarına ihtiyaç duymaktadır. Bu duygu onları birlikte olma yani toplu yaşama ihtiyacını tetiklemiştir. Yani birey yapısı gereği bir topluma, bir mekâna aidiyet kurma ihtiyacı hisseder. Doğal olarak mekânların bireylerin aidiyet ihtiyacının karşılanmasında rolü büyüktür.

Mekânsal aidiyet, gündelik yaşam pratiklerinin gerçekleştiği mekânların bir simgesi olarak toplumsal aidiyetin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla yaşlı bir bireyin yaşama standardı bu mekânlarda yani evlerinde başlamaktadır. Evler; fiziksel ve sosyal gelişim aşamasında, bireysel mutluluk ve başarının artmasında ve toplumun güçlenmesinde önemli rol almaktadır. Aile yaşantısı üzerinde ve özellikle yaşlı bireyler üzerinde bu denli güçlü etkisi olan ev, yaşamla ilgili birçok faaliyetin yürütüldüğü mekân olması, evde belli standartların bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle evi kullanan yaşlı bireylerin bu standartlardan yararlanabilmesi, evini kolaylıkla kullanabilmesi, psikolojik, fizyolojik ve sosyal sağlığını sağlamak ve devam ettirmek açısından önemli ve gereklidir.

4.4. Yaşlılıkta Mekân Sorunları ve Arayışı

Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile birlikte yaşlı bireyler dikkate alınmadan belli donanımlardan yoksun yapılan yüksek binalar, yaşlı bireylerin yaşamını zorlaştırmaktadır. Çekirdek aile yapısının artması, yaşlı bireyin yalnızlaşması beraberinde psikolojik, toplumsal ve fiziksel sorunları getirmektedir. Toplumsal yaşamda görülen psiko-sosyal değişiklikler, kişinin toplumsal etkinliğini, gücünü, saygınlığını ve sosyal yaşantısını azaltarak daha pasif hale getirmektedir. Arkadaş, eş veya dostlarını yitirmiş olmak ya da modern yaşamın gerektirdiği doğrultuda çocukları eğitime, evlenme ve iş gibi sebeplerden dolayı evden ayrılmaları yaşlı kişilerin sosyal hayatının kaybolmasına neden olmaktadır. Bu problemlerin yansımaları olarak ev dışına çıkmak, ev işi ile uğraşmak, alışveriş yapmak hatta yaşlı bireyin kendine bakabilmesi bile zorlaşmaktadır. Dolayısıyla, bu sorunları yaşayan yaşlı bireyler, günlük ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayabilecek imkâna sahip olmama, yalnız yaşama gibi sıkıntılarla baş başa kalmaktadırlar. Bu bağlamda yaşlılık, sosyal ve fiziksel yetersizlik nedeniyle insanların yaşamlarını etkileyen, yaşam alanlarını sınırlayan bir dönem haline gelmektedir (Boylu, 2013: 150).

Psikolojik ve fiziksel değişimler, ekonomik ve sosyal durumdaki farklılaşmalar yaşlılıkta başlıca sorunlardandır. Ancak bu sorunların temelini mekân arayışları oluşturmaktadır. Yaşanan değişimlerden biri veya fazlası ile karşılaşan yaşlı bireyin, yaşam şekline düzenleme ve uyum gerekmektedir. Kişi bu noktada kendine uygun mekân arayışı içine girmektedir (Koşar, 1996: 72). Hem birey hem yakın çevre tarafından bu arayış, bu anlamda kendini öne çıkartmaktadır.

Fiziksel ve sosyal yönden farklılık gösteren yaşlı bireylerin, yaşadığı mekânlardan da beklentileri farklılık göstermektedir. Yaşlı bireylerin nerede, nasıl yaşayacağı, yerin niteliği ve düzenlenmesinin yaşlı refahı açısından oldukça önemi vardır. Bu anlamda yaşlı bireylerin yüksek yaşam kalitesinin olduğu mekânları tercih etme nedenleri ve bu mekânlara yönelmelerinde büyük etkiye sahiptir. Bu mekânlar doğru bir şekilde tasarlandığında yaşlı bireyin saygınlığını,

memnuniyetini, yaşam refahını ve bağımsızlığını arttırırken, uygun planlanmamış, ev içi gereksinimlerin yaşlı birey doğrultusunda tasarlanmamış olması yaşlı bireyin depresyonuna neden olmaktadır (Pakdil, 1992: 36).

Yaşlı kişilerin mekân sorunları ve arayışlarına yönelik genelde farklı çözümlerle karşılaşmaktadır. Bunlardan biri, yaşlı kişinin yaşamakta olduğu evinde alışık olduğu yapısal ve sosyal çevre içinde kendisine sunulan servislerin desteğiyle hayatına devam etmesidir. Diğer bir çözüm olarak ise kendi şartlarına uygun yaşlılık mekânı tercih etmesidir. Örneğin, arkadaşlarının bulunduğu ortama girme, kahve, park veya huzurevinde kendine ait ortam oluşturma gibi. Bu gibi durumlarda yaşlı bireyin değişen psikolojik ve fiziksel durumuna göre düzenlemeler yer almaktadır. Ancak, yarı bağımlı ve bağımsız durumdaki yaşlı bireyler, genellikle kendi evlerinde yaşamayı tercih etmekte, eve kapanma gerçekleşmektedir. Yaşlı bireyler için belli bir sosyal çevrede olmak, hem sağlık ve fiziksel açıdan hem de yalnızlıktan kurtulmak ve güvende olmak gibi durumlar açısından olumlu katkı sağlamaktadır. Bu nedenle yaşlılıkta mekân tercihleri bu durumlara bağlı olarak seçilmektedir.

Türkiye’de yaşlı bireylerin yaşam çevreleri gerek ev veya kurumsal yapı gerekse kent ölçeğinde yeteriz kaldığı görülmektedir. Bu nedenle de yaşlı bireylerin yaşam memnuniyetlerinin arttırılması için farklı mekân alternatiflerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Mimari boyutta mekân alternatifleri oluşturulurken, yaşlı kişilerin fiziksel yeterliliklerinin yanında, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının da dikkate alınarak, özel yaşamları korunarak, toplum içinde kentle birlikte hayatlarını sürdürebilmeleri ve gerekli teknolojileri kullanarak hayat standartlarının yükseltilmesi gibi özellikler dikkate alınması gerekmektedir. Bu anlamda yaşlı mekân sorunu ve arayışı algısının birlikte ele alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Akan, 2017: 61-62).

Yaşlılıkta konut sorunları, kentleşmenin hızla yaygınlaşması ve özellikle yaşlı bireylerin emeklilik dönemine girmesi ile birlikte gelir seviyesinde oluşan düşüş birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla artan sağlık sorunları, eş kaybı, çocukların evden ayrılması, aile değerlerinin azalması ve bireyselleşme gibi değişimler yaşlı bireylerin fiziksel ve sosyal birtakım sorunlar yaşamasına ve bir arayış içine girmesine neden olmaktadır. Çekirdek aile yapısının ortaya çıkması ile yaşlı bireyin ev içindeki konumu değişmekte ve kendine uygun mekân arayışına girmektedir. Bu noktada bireyler, kendi yaşadıkları evleri dışında isteğe bağlı olarak ya da zorunlu olarak kalabilecekleri başka alternatifler aramaktadır. Bu noktada Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Huzur Evleri, Kurumsal Bakım Hizmetleri, Evde Bakım Hizmetleri gibi kurumlar yaşlı hakları gözetilerek, barınma sorununa çözüm odaklı yaşlı bireylere uygun mekân alternatifleri olarak oluşturulmuşlardır.

4.5. Deprem Kavramı

Dünyamızı ve ülkemizi etkileyen doğa olayları, doğanın olağan bir döngüsüdür. İnsan kaynaklı yapıların doğa dengesini bozması sonucunda, zaman içerisinde meydana gelen olayların şiddeti, sıklığı, etkisi artmaya başlamış ve insanoğlu tarafından bu olaylar “afet” olarak adlandırılır olmuştur. Afet, *“Toplulun tamamı veya belirli bir kesimi için yaralanmalara veya can kayıplarına neden olan, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insani faaliyetlerini kesintiye uğratarak aksatan veya tamamen durduran, etkilenen toplumun mevcut imkânları ile baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaylar şeklinde tanımlanmıştır.”* (AFAD, 2014). Afetin tanımında da görüldüğü üzere, bir olayın afet sonucunu doğurabilmesi için,

sadece oluşması değil, insanlar üzerinde fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda kayıplar ve zararlar vermesi gerekmektedir (Şengün, 2007: 2).

Afetler, toplumlarda sosyal düzeni bozarak siyasal, ekonomik ve demografik etkiler yaratarak toplumları belirsizliklere sürükleyebilen olgulardır. Afet kavramı genel anlamda fiziksel alt yapının, üst yapıda önemli değişikliklere neden olarak afet riski ya da tehlikesi şeklinde ifade edilmektedir (Kasapoğlu'dan akt., Bilik, 2015: 10). Afetler nedeniyle birçok insan mağdur olmakta, binlerce insan ölmekte veya engelli kalmaktadır. Bununla beraber büyük oranda maddi kayıplar yaşanmaktadır. Afetler, İnsana ve doğaya önemli ölçüde zarar veren olaylardır.

Deprem, *“Yerkabuğu içindeki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yer yüzeyini sarsması olayına denir.”* (İrkiçatal, 2014:5). Doğal etkenlere bağlı olarak yer kabuğunda meydana gelen ve yer yüzeyinde birçok değişikliğe neden olan deprem olgusunun en temel özelliği ani olarak ortaya çıkması ve insanları hazırlıksız yakalamasıdır. Depremler genellikle tektonik yani yer kürenin içinde oluşan hareketlerin neden olduğu kırılmalara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Şahin ve Sipahioğlu, 2009: 26). Afet tanımlamasında görüldüğü üzere, fiziksel zarar temelinde ele alınması ve bu bağlamda sürekli coğrafya, yer bilimi, fizik, kimya ve mühendislik gibi pozitif bilimlerden değerlendirmeler yapılması afetin toplumsal etkisini ikinci plana atmaktadır. Oysaki yaşanan her afet, toplumsal hayata dair yeni yapılanmalar ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz, 2021: 196).

Türkiye, dünyanın en hareketli deprem kuşaklarından biri olan Akdeniz, Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Türkiye, depremlerde yaşanan can kaybı açısından dünyada 3. sırada yer alırken, depremlerde etkilenen insan sayısı bakımından 8. sırada yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin %92'sinin deprem bölgesi içinde olduğu, Türkiye nüfusunun %95'inin deprem tehlikesi altında yaşadığı görülmektedir. Türkiye her yıl ortalama olarak büyük denilebilecek bir deprem yaşamaktadır. Ve yaşanan bu depremler birçok can ve mal kaybına neden olmaktadır (AFAD, 2010).

Türkiye'de afetler sonucu yaşanan can ve mal kayıpları önemli sorun teşkil etmektedir. Bu afetlerin neden olduğu mağduriyetler, gerekli önlemlerin alınmadığının ve yanlış yapılanın olduğunun göstergesidir. Özellikle depremlerin zararlarının artmasında hızlı nüfus artışı, plansız ve riskli bölgelerde yapılaşma, bilgi ve denetim eksikliği gibi etkenler yer almıştır (Taş, 2003: 227). Deprem nedeniyle yıkılan binaların genellikle ruhsatsız olması ve yığma yapılar olması bu konudaki denetimlerin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu durum dikkate alındığında mimarlık ve mühendislik bölümlerine daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. İnşaat yapılanmalarında gerekli bilgi ve birikime sahip kişilere denetimlerde sorumluluk verilmesi ve takip edilmesi son derece önemlidir. Bu noktada Kentsel Dönüşüm Projeleri kapsamında bulunan TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) konutlarında belediyeler ve merkezi yönetim çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte TOKİ ile belediyeler ortak bir çalışma yürüterek genel altyapı hizmetlerini vermektedir. AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi), UMKE (Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi) ve Sivil Toplum Kuruluşları ile Yerel Yönetimler kendi aralarında koordinasyonu sağlayarak, belirlenen hedef ve politikaları ivedilikle uygulaması gerekmektedir. Ayrıca afet sonrası devlet ile halk arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için basın organlarında görevli kişilerin gerekli bilgi ve donanımına sahip olması gerekir. Günümüzde eksiklikler olmasına rağmen afet yönetiminin giderek önem kazandığı ve bu doğrultuda doğru bilgilendirmeler yapıldığını görmek mümkündür (Eflanili, 2021: 96).

İnsanlar, çeşitli iklim ve tabiat olaylarının olumsuz etkilerinden korunmak adına birçok yöntem geliştirmeye ve kendilerini korumaya çalışmaktadır. Fakat buna rağmen deprem gibi doğal afet karşısında başarısız kalmaktadırlar. İlerleyen teknolojik gelişmelere rağmen deprem afeti sonucunda ortaya çıkan yıkım ve kayıplar bu gerçeği göstermektedir. Bu nedenle doğal afetler, yalnızca doğanın bir parçası olarak düşünülmemelidir. Bireyler ve toplumlar üzerindeki fiziksel, ruhsal ve sosyal etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü gerekli önlemler alınmadığı takdirde küresel bir tehlike olarak karşımıza çıkabilecek güçlü ve acımasız bir felakettir.

4.5.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Deprem

Geçmişten günümüze kadar toplumlar sürekli afet tehlikesi ile karşı karşıya kalmakta ve zarar görmektedir. Bu nedenle afetler, zamanla mücadele edilmesi ve yönetilmesi gereken bir sürece girmiştir. Geleneksel toplumlarda doğal afetler Tanrı'ya bağlanmıştır. Bu nedenle doğal afetlere karşı çaresizlik ve kabulleniş söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda insanlar daha çok afet öncesi değil de afet sonrası yöntemler geliştirerek dirençli ve dirayetli bir toplum olma mücadelesine girmişlerdir. Doğal afetlerden sonra birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde yöntemler uygulayarak afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla toplumsal duyarlılık göstermişlerdir (Adayış, 2020: 28). Fakat modernleşme ile birlikte artık Tanrı odaklı olmaktan çıkarak doğa ve son olarak da insan kaynaklı olarak ele alınmaya başlanılmıştır. Buradan hareketle afetlerin aile, ekonomi ve sağlık gibi toplumsal kurumlara ve doğal olarak toplumsal yapıya olumsuz etkisi afetlerle mücadele etmeyi gerekli kılarak, toplumsal bir farkındalık ve bilinç oluşturmaya başlamaktadır (Alkın, 2021: 18).

Afetlerin nedeni her ne kadar doğadan ve bazen de insandan kaynaklı olsa da sonuçları açısından hem insanlara hem de toplumlara çeşitli şekillerde zarar vermesi nedeniyle sosyal bir olgu olarak görülmektedir. Doğal afetler oluşum nedelerinin yanısıra insanlar ve toplumlar üzerinde nasıl bir etki bıraktıkları açısından da önemlidir. Bu açıdan toplumların yaşadığı değişim ve dönüşümler, afet ve etkilerine sosyolojik bir bakış açısı getirmiştir. Bu çerçevede yapılacak güncel bir tanım üzerinden gidilecek olunursa; *“Afet, insan topluluklarının yaşadığı yerlerde aniden veya zamanla oluşan, gerek doğanın olağan devinimiyle gerekse de insanın doğrudan veya dolaylı müdahalesiyle gerçekleşen; fiziksel ekonomik, psikolojik ve daha birçok yönden büyük hasarlara ve kayıplara neden olan ve etkileri bakımından önemli toplumsal sonuçlar doğuran sosyal bir olgudur.”* (Can, 2020: 20).

Yapılan afet tanımlarından da anlaşıldığı üzere temelinde toplumsallık ön plandadır. Doğal afetin neden olduğu yıkım ne kadar büyükse, sosyal yapı da o oranda etkilenmektedir. Bir doğa olayının ya da insanların neden olduğu bir tahribatın afet olarak değerlendirebilmek için, o topluma bir etkisi ya da bir değişim ve dönüşüm söz konusu olduğunda mümkündür.

AFAD'ın afet tanımında bu durum açıkça ifade edilmektedir: *“Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur.”* (AFAD, 2021). Bu sonuç, yalnızca bir bireyi değil, daha geniş bağlamda ortaya çıkan değişim ve dönüşümün direkt toplumu ilgilendirmesi ile ilgilidir. Bu nedenle meydana gelen afet sonucu itibarıyla aile, ekonomi, sağlık, eğitim gibi toplumsal kurumlar zarar görmekte ve belli bir süre de

olsa işlevlerini yerine getirememektedir. Dolayısıyla bozulan düzen içerisinde olan bireyler, toplumsal yaşamlarında farklı boyutlarda problemlerle karşı karşıya kalırlar.

Bu doğrultuda afetlerin olumsuz etkilerini azaltmak adına ortaya çıkan “Afet yönetimi”, bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu toplumlarda her bir kurumun ve bireyin sürdürülebilir bir şekilde dâhil olduğu bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte toplumsal yapıya, toplumsal kurumlara ve bu kurumların işleyişine dair beklenti ve uygulamalarında kendini göstererek, sosyolojik bir konu haline gelmiştir. Afet öncesi ve sonrasında toplumsal kurumların ve aktörlerin örgütlenerek müdahale ve iyileştirme aşamalarına kolektif bir şekilde katkıda bulunmalarıyla afet yönetiminin, sosyolojinin temel kavram ve teorilerle iç içe olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Afetlerin toplumsallığı, toplumsal değişmeye etkisi, bireylerin gösterdiği kolektif eylemler ve dayanışmanın yanı sıra, ortaya çıkan ekonomik ve sosyal ihtiyaçları karşılayacak yeni yapılanmalar, “Afet Sosyolojisinin” temelini oluşturmaktadır (Alkın, 2021: 20-30).

Türkiye’de afet sosyolojisinin öncülerinden Aytül Kasapoğlu ve Mehmet Ecevit ortak yazdıkları “Depremın Sosyolojik Araştırması” adlı eserde; *“Toplumlar hızla değişmelerine ve sürekli yeniden inşa olmalarına rağmen belirli bir yapıya da sahiptir. Düzen, değişme ve çatışma bu yüzden sosyolojinin temel kavramlarıdır. İşte deprem gibi doğal olaylar, toplumdaki mevcut düzeni sarstığından sosyolojik olarak önem kazanmaktadırlar. Deprem nedeniyle insanların gerçekleştirdikleri ve alışageldikleri yaşamları alt üst olmuştur... Mevcut sosyal düzenin yıkılması ve sosyal çözümlerin yaygınlaşması toplumda yeniden düzenlenme ihtiyacını doğurmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde bu türden bir yapılanma zordur ve toplumun buna yönelik hazırlıkları gelişmiş düzeyde değildir. Çoğu afetzede için geçici olmaktan ziyade kalıcı bir biçimde kurmuş oldukları sosyal düzenleri sarsılmış, gelecek hakkındaki belirsizlikleri yoğunlaşmış, geniş anlamda “yabancılaşma” ve “güç çatışmaları” yaşanmaya başlamıştır.”* (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001: 9). Diyerek, insan yaşamını alt üst eden doğal afetlerin fiziksel etkilerinin yanı sıra mevcut düzeni de sarstığını ifade etmektedir. Özellikle Türkiye’de meydana gelen depremler ve sonrasında yaşanan devlet-sivil toplum işbirliği ya da tam tersi yaşanan çatışmalar, deprem sonrasında yeniden toparlanma süreçleri açısından sosyolojik bağlamda ele alınmasını gerektirmektedir. Fakat Türkiye’de afet sosyolojisinin bu noktada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bunun nedeni ise, özellikle deprem sonrası çalışmalara ağırlık verilmesi, depremin sosyolojik boyutunun yanı sıra deprem sonrası yaşanan sorunlar, afete hazırlık çalışmaları ve afet yönetimi bağlamında ele alınmasıdır (Yılmaz, 2021: 201).

Afetler, ister doğa kaynaklı olsun isterse insan kaynaklı olsun şiddet dereceleri toplumlarda kalıcı hasarlar bırakmaktadır. Var olan sosyal dokuyu bozan bu afetlerden biri olan deprem gerçeği toplumsal yapıda meydana getirdikleri çeşitli problemler nedeniyle sosyal özellik gösterirler. Dolayısıyla depremler, ölüm ve yıkım gibi üzücü sonuçların yanı sıra beraberinde birtakım toplumsal, ekonomik, siyasal ve demografik sorunu da getirmektedir. Sadece yeryüzünde yarattığı olumsuzluklar ile değil, aynı zamanda o bölgede yaşayan toplumlarda da birçok kırılmalara neden olmaktadır. Yaşanan felaketlerden sonra insanların davranışlarında değişimler görülmektedir. Toplumsal yapının birçok açıdan etkilendiği, toplumsal normların farklılaştığı, insanların tutum ve davranışlarının değiştiği gözlenmektedir. Doğal olarak deprem, yapı olarak jeolojik bir olgu olsa da, sonuçları itibari ile toplumun etkilenmesi sebebiyle sosyolojik bir olgu olma özelliğine de sahiptir. Bu nedenle depremlerin genel anlamda toplumsal düzeyde oluşturduğu kırılmalardan dolayı sosyolojik olarak da ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (Bilik, 2015: 18-19).

Deprem felaketi insanların canlarını, ekonomilerini, sosyolojik geçmişlerini etkilemektedir. Bu nedenle toplumlar, deprem gerçeği ile yaşamaya alışmak zorundadır. Deprem önceden tahmin edilemeyeceği için yapılabilecek tek şey hasarı an az indirecek önlemler almaktır. Bu önlemlerin en önemlisi ise deprem eğitimi almaktır. Afetlere karşı belli bir mücadele içerisinde girip afet öncesi hazırlık yapmak önemli hale gelmiştir. Yapılacak hazırlık çalışmaları belli bir afet bilinci ile gerçekleştirildiğinde, afetlerin tehlikelerine karşı daha duyarlı olmayı gerekli hale getirir. Bu konuda verilecek afet eğitimleri ile insanların bilgi düzeyi artırılabilir.

4.5.2. Elazığ Depremi

24 Ocak 2020 tarihinde Elazığ İli Sivrice ilçesine bağlı Çevrimtaş köyü merkezli 6.8 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. 37'i Elazığ'da, dördü Malatya'da olmak üzere 41 kişi hayatını kaybetmiştir, 1.607 kişi de yaralanmıştır (AFAD, 2020). Doğu Anadolu Fay Sistemi üzerinde meydana gelen depremde, Elazığ Valiliği Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İl Müdürlüğü sahada konutlarla ilgili değerlendirmeler yapmıştır. Elde edilen verilere göre; Elazığ şehir merkezinde toplamda 27.438 bina bulunmaktadır. Elazığ kent merkezindeki binalardan yaklaşık 3.527 hasarlı (yıkık, acil yıkılacak, ağır hasarlı ve orta hasarlı binalar dâhildir) olduğu tespit edilmiştir. Depremden direkt olarak etkilenen kişi sayısı ise 47.800'dür. Yani toplam nüfusun yaklaşık %13'ünün depremde olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür (Şıkoğlu ve Güney, 2020: 275).

24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen Elazığ Depremi sonrası yapılan çalışmalar merkezi yönetimin afet yönetimi konusunda ciddi düzeyde ilerleme katettiğini göstermektedir. Deprem sonrası hem arama kurtarma alanında hem de sivil toplum kuruluşları ile birlikte hareket eden başarılı ve kolektif bir organizasyon içerisinde hareket etmişlerdir. Tüm kurumlar ve yerel yönetimler deprem sonrası oluşan zararları ortadan kaldırmak için topyekün çalışmışlardır (Setav'dan akt. Eflanili, 2021: 64).

Türkiye'nin dört bir yanından ekiplerin katıldığı derinliği 6,75 kilometre olan depremin ardından yapılan arama-kurtarma çalışmaları sonucunda 45 kişi enkazdan sağ çıkarılmıştır. Depremden sonraki günler içerisinde 1000'den fazla artçı deprem yaşanmıştır. Bu depremlerin en büyüğü 5,4 olarak ölçülürken, 4 üzerindeki artçı sarsıntıların toplam sayısı da 22 olmuştur. Elazığ ve Malatya'da ise 87 bina yıkılmıştır; 1287 binada ağır hasar, 56 binada orta ve 876 binada da az hasar tespit edilmiştir. Acil olarak yıkılması gereken bina sayısı da 12 olarak açıklanmıştır. Deprem, Adıyaman, Kahramanmaraş, Diyarbakır ve Tunceli gibi çevre illerde de hissedilmiştir. Fakat bu kentlerde herhangi bir hasara neden olmamıştır. AFAD koordinasyonunda depremin hemen ardından başlayan kurtarma çalışmalarında; deprem korkusu nedeniyle evlerine giremeyen birçok vatandaş, çevre illerde bulunan yakınlarının evlerine götürülmüştür. Soğuk kış şartlarında geceyi geçirmek zorunda kalan vatandaşlar için ise, okullarda ve kamu kurumlarının misafirhanelerinde kalmaları sağlanmıştır. Kızılay bölgeye battaniye ve uyku tulumu göndermiştir. Yemek problemi için kurulan mobil mutfaklar ile depremedelere hizmet verilmiştir. Depremin ardından meydana gelen elektrik kesintileri kısa sürede çözüldüğü için iletişim problemi yaşanmamıştır. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, bölgeye 137 ambulansa ek olarak 170 ambulans takviye edildiğini belirtmiştir. Bölge de bulunan beş UMKE aracına ilave olarak 121 UMKE aracı eklenerek, 1159 personelin görev aldığı belirtilmiştir. Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile kriz masasının oluşturulduğu ifade edilmiştir (Posta, 25 Ocak 2020).

24 Ocak'ta meydana gelen 6.8'lik gibi büyük bir depremin sonucunda can kaybının fazla olmamasının nedeni olarak depremin süresi, ivmesi ve meydana geldiği alanın coğrafi yapısı gibi birçok etken rol oynadığı görülmüştür. Şehir merkezinde yaşayan yaklaşık 50.000 kişi bu depremden doğrudan etkilenmiştir. Öncelikli olarak hasarlı bina sayısının 200'ün üzerinde olduğu mahalleler tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde; Abdullahpaşa (371), Aksaray (301), Sürsürü (290), Mustafapaşa (270), Hicret (222) ve Sanayi (217) Mahalleleridir. Bu mahallelerin en temel ortak jeolojik özellikleri hepsinin havza dolgusu yani Alüvyal saha üzerinde kurulmuş olmalarıdır. Bu tip arazilerde deprem büyütme katsayısının yüksek olması bu mahallelerde yıkım oranının yüksek olmasının nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Fakat bina hasar durumlarının yalnızca jeolojik özelliklerine göre değerlendirilmesi yeterli değildir. Bu kapsamda mahallelerin kuruluş yıllarını değerlendirmek gerekir. 1876 yılında kurulmuş olan Mustafapaşa Mahallesi, 1965 yılında mahalle olan Sürsürü ve Sanayi Mahalleleri, 1970 yılında mahalle olan Aksaray Mahallesi ve 1985 yılında kurulan Abdullahpaşa Mahallesi yıkımın en fazla olduğu mahallelerdir. Eski dönemde kurulmuş olmaları bu mahallelerin ortak noktalarını oluşturmaktadır. Aynı şekilde yıkımın fazla olduğu Hicret Mahallesi her ne kadar 2000 yılında mahalle statüsü kazanmış olsa da, bu mahalle de tıpkı Aksaray Mahallesi gibi eski bir yerleşme olup, ancak 2000 yılında mahalle kapsamına alınmıştır. Yani yıkımın fazla olduğu bütün mahallelerde eski yapı olma özelliğini göstermektedir (Şıkoğlu ve Güney, 2020: 284).

Elazığ depremi, hem depremin şiddeti hem de depremden sonra yaşanan artçı depremlerin sayısı bakımından önemlidir. Elazığ depreminin insanlar üzerindeki olumsuz etkileri birçok açıdan yaşanmıştır. İlk olumsuzluk ise kış mevsimi olmasıdır. Evlerini kaybeden veya deprem korkusu yüzünden evlerine giremeyen vatandaşlar, deprem çadırlarında veya konteyner gibi geçici barınma alanlarında yaşamaya başlamışlardır. Fakat kış mevsiminin ağır şartları nedeniyle birçok kişi sağlık sorunu yaşamıştır. Bunun beraberinde eğitimin sekteye uğraması, aile yaşantılarında kopukluk, deprem sonrasında yardım malzemelerinin ulaştırılması sorunu, özellikle artan kira fiyatları ve ekonomik sorunlar yaşanması açısından önemli ve incelenmesi gereken bir felakettir. Deprem olgusunun bu problemlerinin yanı sıra beraberinde yaşanan travmatik olaylar ve bu olayların insanlar üzerindeki etkileri, yaşanan mekân değişiklikleri gibi birçok açıdan ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

Türkiye'de yaşanan bu ve benzeri depremlerde meydana gelen can kayıplarının birçoğu yapıların hasar görüp yıkılmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple deprem zararlarını en aza indirmek için, mevcut yapıların depreme karşı daha güvenli hale getirmesi ve yeni yapılacak yapıların daha dayanıklı olarak üretilmesi gerekmektedir. Ülke genelinde kentsel dönüşüm ele alınmalı ve deprem odaklı bir dönüşüm yapılmalıdır. Yeni yapılan konutların deprem yönetmenliğine göre inşa edilmesi ve sürekli denetlenmesi gerekmektedir. Bu aşamada görev alan kamu ya da özel kişi ve kurumların görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri, gerekli tedbirleri almaları, yetersiz olan konularda ise hızlı bir şekilde ilgili iyileştirmelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. (DAMER, 2020: 36).

4.6. Depremin Toplumsal ve Sosyal Etkileri

Toplumlarda büyük etki ve derin yaralar bırakan afetler, temel olarak doğa bilimleri konusu olsa da yaşanan afetler sonrası toplumların yaşadıkları ağır hasarlar sonucunda düzenin bozulması ve yeniden düzenin kurulması, toplumsal dayanışma süreçleri özel olarak afet sosyolojisinin

konusunu oluşturmaktadır. Afetler sonrası yaşanan travmalarla baş edebilmek adına birçok psiko-sosyal çalışmalar yapılmaktadır. Toplamların acıyla baş edebilme ve yeniden ayağa kalkma adına psikolojik destek alırken, sosyolojinin ilgi alanına giren afetler, insan etkileşimlerini temel almaktadır (Yılmaz, 2021: 196). İnsanoğlunun karşılaştığı en büyük afetlerden biri olan deprem, bireyler üzerinde birçok psikolojik ve toplumsal yıkıma neden olmaktadır. İnsan yaşamında önemli bir travmatik olay olarak görülen depremin sebep olduğu can ve mal kaybı, deprem sonrasında da etkisini göstermeye devam etmektedir. Deprem etkisi ile bireyler korku, endişe, panik olma, umutsuzluk ve mutsuzluk gibi duyguları bir arada yaşamaktadır. Bu gibi travmatik duygular bireylerde olumsuz değişikliklere neden olmaktadır. Deprem travması yalnızca psikolojik açıdan değil aynı zamanda bireylerde mekânsal bir travmaya da neden olmaktadır.

“Kişinin ölüm ya da ölüm tehdidi, ciddi fiziksel yaralanma ve bedensel bütünlüğüne karşı tehdit oluşturabilecek herhangi bir olay yaşaması, bunlara şahit olması ya da duyması ve bunun sonucunda korku, ümitsizlik gibi tepkiler göstermesi hali ‘travma’ olarak değerlendirilmektedir.” (Balcı, 2016:34). İnsanların yaşadığı bu travmatik olaylar, sahip oldukları kişisel ve çevresel özelliklere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, bireylerin travmatik olaylar karşısında zayıf düşerek günlük yaşamlarını olumsuz etkileyebileceği gibi, bu olumsuzluklardan etkilenmeden hayata daha fazla tutunarak devam edebilmelerini de sağlayabilmektedir. Yani deprem sırasında çok fazla korku ve çaresizlik yaşanabileceği gibi, sarsıntı sırasında kontrollü bir şekilde sakin kalmak da mümkün olabilmektedir (Süzen, 2015: 28).

Depremi yaşayan birinin hiç beklemediği bir anda ve aniden değişen dünyasına bakıldığında, bir gün ya da birkaç saat önce yemek yediği ya da çalıştığı mekânların yıkıldığı, yakınlarının yaralandığı ya da öldüğü görülebilir. Bireyde her şeyin yeniden olacağına hatta daha kötü şeylerin olabileceğine ilişkin korkular oluşabilir. Tüm bu dehşet verici olayların yaşanması bu duruma uyum gösterilmesi ve hayatına kaldığı yerden devam edebilmesi çok zor olmaktadır (İşmen, 2006:350).

Bu süreçte bireyler fiziksel, duygusal ve sosyal anlamda birçok sıkıntı yaşamaktadırlar (Sarman, 2012: 17). Bu çerçevede;

- Şok, suçluluk, korku, kaygı, çaresizlik, unutkanlık, dikkat dağınıklığı, tepki verememe, endişe, mutsuzluk gibi duygusal sorunlar görülebilir.
- Yorgunluk, gerginlik, uykusuzluk, beden ağrıları, beslenme bozuklukları, sakatlık, nefes darlığı, geçmeyen baş ağrıları gibi fiziksel sorunlar görülebilir.
- İş, okul, evlilik, arkadaşlık, aile ilişkilerinde problemler yaşanabilir. Ayrıca huzursuzluk, güvensizlik, insanlardan kaçma, kendini terkedilmiş hissetme, içinde bulunduğu durumu kabullenememe, yargılayıcı ve suçlayıcı davranma, hayata karşı ilgisiz olma gibi sosyal sorunlar yaşamaktadırlar.

Deprem sonrasında yaşanan psikolojik gelgitler kontrol edilmediği zaman bireylerin sosyal ilişkilerine de zarar vermektedir. Bu evrede sosyal sorunları çözme adına yerel yönetimlerin ve merkezi devlet yapısının etkinliği önem kazanmaktadır. Özellikle deprem sonrasında toplumsal yapıda öne çıkan işsizlik, yoksullaşma, aile bireylerinin kayıpları, barınma problemleri ve en temel ihtiyaçlara ulaşamama gibi sorunlar insanların birbirleriyle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemekte ve beraberinde yeni sorunlar oluşturmaktadır. Depremin yarattığı psikolojik travma (korku, kaygı, suçluluk, öfke, gerginlik vb.) bazı durumlarda toplumsal olaylara sebep olmaktadır (Yaman ve Akyurt, 2013: 125). Bu nedenle yaşanan afetlerde toplumsal olayların önüne geçmek için afetin iyi bir şekilde yönetilmesi önemlidir. Afete maruz kalan insanların doğru ve zamanında

bilgi aktarımı yapılması, iyi organize olması, eldeki imkânların yeri ve zamanında iletilmesi ve bu sosyal hizmetlerin halkın kültürel değerleri çerçevesinde yapılması önem kazanmaktadır.

Deprem, toplum üzerindeki etkisi afetin büyüklüğü, süresi, yeri gibi etmenlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla deprem öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler değerlendirilecek olunursa;

- Toplumun afetler konusunda bilgilendirilmesi,
- Gerekli bilgi ve donanımına sahip olmaları,
- Deprem zararlarını azaltıcı önlem ve hazırlıklarının yapılması,
- Gerekli maddi olanakların sağlanması,
- Deprem eğitimi alınması,
- Tüm kurum ve kuruluşların koordine olması gibi çalışmaların planlanması ve doğru bir şekilde yönlendirilmesi önemlidir.

Deprem fiziksel etkilerinin sosyal etkilere neden olabileceği ve bu etkilerin zarar azaltma çalışmaları, acil durum hazırlık çalışmaları ve en önemlisi toplumsal dayanışma ile en aza indirilebileceği görülmektedir (Hanilçı, 2018: 6-48). Özellikle Türkiye’de depremlerin oluşturduğu bireysel ve toplumsal travmalar belli değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Gündelik hayatta verilen deprem gerçeği ile yüzleşmek ve mücadele etmek sosyal bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle deprem etkileri, yaşanan mekân değişiklikleri ve toplumsal dayanışma pratikleri açısından önemli bir olgu haline gelmiştir. Depremlerin yarattığı zararlara karşı kimi insanlar mekânlara doğru toplumsal bir hareketlilik içerisine girerken, kimi insanlar da bilim ve teknolojiye bağlı olarak yaşadıkları mekânı terk etmeyerek, depreme karşı önlemler geliştirip, depremle yaşamayı öğrenmektedirler. Bu doğrultuda depreme hazırlıklı olma, sosyal farkındalık ve toplumsal bilinç geliştirmek önemli bir zorunluluk haline gelmiştir (Kaya ve diğ. 2021: 726).

İnsanlar kendilerini güvende hissedebilecekleri konutlarda yaşamak isterler. Fakat ülkemiz deprem kuşağı üzerinde yer aldığı için insanlar fiziksel ve psikolojik olarak etkilenmektedir. Doğal olarak her an deprem afetiyle karşılaşma olasılığının yüksek olması ihtimali insanları travmaya itmektedir. Özellikle yaşlı bireyler bu yüksek risk grubu içerisine girmektedir. Yaşanan deprem felaketinden sonra evlerini değiştirmek zorunda kalan yaşlı bireyler; kaygı, endişe, öfke yeni mekânda oluşan adaptasyon sorunları, geleceğin belirsizlikler taşıması, bunların yanı sıra ekonomik ve sosyal sıkıntılar da görülmektedir. Afeti yaşayan yaşlı birey kendisi için bu yeni ve korkutucu durumu anlamada güçlük çekmektedir. Deprem felaketinin ardından yaşlı birey kendini yaşanan olayların etkisinden kurtarmaya ihtiyaç duymaktadır. Yıkılan ve zarar görmüş fiziksel ve sosyal çevresini eski haline getirebilmek için yardıma ihtiyaçları vardır. Yeniden yaşama bağlanmaları, psikolojik açıdan düzelmeleri ve en önemlisi kendilerini yeniden toplama gücüne sahip olmaları gereklidir. Bunun için de psikiyatristler ve sosyal destek uzmanlarından yardım almaları önemlidir. Bu destek sayesinde yaşlı bireyler yaşama karşı mücadele edebilecek ve yaşayacakları yeni mekânlarına uyum sağlayabilecek, yeni bir çevreye adapte olabilecek güce sahip olabilirler.

4.7. Deprem Perspektifinde Yaşlı-Mekân İlişkileri

Türkiye bulunduğu jeolojik konum açısından birçok afete maruz kalmaktadır. Bu afetlerde can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Özellikle depremler yüzünden birçok konut hasar görmekte

veya yıkılmaktadır. Yıkılan enkazların altında kalan insanlar hayatını kaybetmektedir. Özellikle yaşlı bireyler yaşadıkları mekânları bu felaketten dolayı terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Doğduğu ve yaşadığı mekân arasında yakın bir ilişki kuran yaşlı birey, kendi iradesi dışında gelişen doğal afetlerden dolayı zorunlu göçe mecbur kalmaktadır.

Ülkemizin birçok yerinde görülebilme ihtimali yüksek olan deprem olgusu, günümüzde daha çok kentlerde yoğunlaşmaktadır. Yeri, zamanı ve şiddeti önceden tahmin edilemeyen bu felaket beraberinde birçok can ve mal kaybına sebep olmaktadır. Özellikle kentleşme ile birlikte köyden kente yaşanan göçün kentin bazı yerleşim birimlerine yığılması depremin daha büyük bir nüfus kitlesini tehdit eder duruma getirmektedir. Eskiye oranla daha fazla insanın tek bir mekânda yaşamaya başlaması ve özellikle çok katlı konutlarda daha fazla nüfusun ikamet etmesi depremlerde can ve mal kayıplarının artmasına neden olmaktadır. Kentlerde ve kent içerisindeki çok katlı binalarda daha fazla insanın yaşaması ve yapıların dayanıksız zeminlere inşa edilmesi, depremlerde daha fazla can ve mal kaybına neden olması demektir. Daha fazla nüfusun daha dar mekânlara doluşması olası bir depremde kayıp riskini arttırmaktadır Bu durum modern insanın mekân ilişkileriyle açıklanmaktadır (Bilik, 2015: 29-30).

Bu konudaki görüşleri önemli olan İbn-i Haldun, insan ve mekân ile olan ilişkileri aidiyetlik üzerinden ele almaktadır. Göçebe olarak yaşayan Bedevi toplumlar belli bir mekânda sürekli ve düzenli konaklamadıkları için bir mekâna karşı aitik hissetmezler. Yerleşik toplumlarda ise bu durum tam tersidir. Yaşadığı yeri benimser ve kendi vatani sayar. Bu tür toplumlarda mekâna duyulan aidiyetin yoğunluğu ve yerleşik hayatın getirdiği güvence asabiyet duygusunun zayıf olmasına neden olmaktadır (Baday, 2011: 9). Yani İbn-i Haldun'un asabiyet teorisini çevresel koşullar üzerine inşa etmesi mekânın toplumsal yapı ve ilişkiler üzerindeki etkisini göstermektedir (Güvenç, 1996: 21). Doğal olarak burada insanın mekân ile ilişkisi ön plana çıkmaktadır.

Mekân, genellikle fiziksel bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Fakat mekâna anlam ve değer kazandıran insan ilişkileridir. Bu ilişkileri önemli kılan ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerdir (Yılmaz, 2011: 139). Bu açıdan bakılacak olunursa mekânlar, toplumsal ilişkilerin somutlaşmış inşalarıdır denilebilir. Özellikle yaşlı bireyler temsil ettikleri sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerini yansıtan mekânlarda yaşamak isterler. Bu mekânlarda kendileri için güvenilir ve ekonomik bir alan oluştururlar. Yani kendi maddi ve manevi olanakları çerçevesinde bir mekân üretmeye ve tüketmeye çalışırlar. Yaşlı bireyler, gelir seviyelerine göre bir ev seçerken deprem riski taşıyan konutlarda yaşamak zorunda kalırlar. Sosyo-ekonomik açıdan uygun olan bu mekânlara tutunmaları bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Bütün tehlikelere rağmen bağlı oldukları ve kendilerini psikolojik açıdan güvende hissettikleri evlerinden kopmak istemezler. Doğal olarak bu durum mekân ile ilgili birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Deprem felaketinin ardından ortaya çıkan sorunlardan biri yapı; yani yaşanan mekândır. Bir depremden sonra yerleşkedeki konutların çoğunun oturulamaz düzeyde hasar görülmesi yalnızca deprem faktörü ile açıklanamaz bir gerçektir. Çünkü benzer şiddette yaşanan depremlerin bazı gelişmiş toplumlarda daha az hasar ile atlatılması bu sorunun sadece depremle bağlantılı olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla problemin sosyo-mekânsal boyutuyla da ele alınması gerekir. Bu bağlamda yerleşim alanlarının özellikle nüfus yoğunluğunun fazla olduğu alanların, depremler karşısındaki kırılganlıklarında sosyo-mekânsal faktörleri belirlemek ve depremleri daha az hasar ile atlatmak açısından oldukça önemlidir (Bilik, 2015: 28).

Mekânla ilgili bir diğer boyut ise, kentleri oluşturan yapılar arasındaki sosyo-mekânsal eşitsizliktir. Özellikle depremlerden sonra ortaya çıkan yıkım manzaralarıyla bunu daha açık görmek mümkündür. Maddi açıdan yoksun olan bireylerin depremlere karşı dayanıksız olan evleri daha fazla hasar görmektedir. Yüksek gelir grubundaki toplumsal katmanların yaşadığı diğer evlerin depreme karşı dayanıklı ve sigortalı olması kentlerdeki sosyo-mekânsal eşitsizliği göstermektedir. Dolayısıyla deprem olgusu herkesi aynı düzeyde etkilememektedir (Bilik, 2015: 23). Özellikle kültür ve gelir düzeylerindeki bu farklılıklar, bilinçsiz yapılaşmaya neden olurken; yapıları kullanan bireylerin kendi ihtiyaçlarına uygun hale getirdikleri ve bunu yaparken herhangi bir düzenleme ve çalışma yapmadıkları görülmektedir. Özellikle eğitim, büro, ticaret binaları ve diğer çoğu binada bu durum daha fazla yaşanmaktadır. Dolayısıyla deprem sonrasında görülen ve tespit edilen bu bilinçsiz yapılar acı gerçeği ön plana çıkarmaktadır (Demirarslan, 2003: 44).

Ülkemizin konum itibarı ile bir deprem ülkesi olduğu bir gerçektir. Bu durum depreme karşı güvenli konut tasarımını zorunlu kılmaktadır. Yaşanan depremlerden görülen manzaralar binanın ana yapısının yanı sıra, iç mekânların da deprem karşısında güvenli bir şekilde tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle evin mobilyası, aydınlatması, zemin döşemesi, donatıları ve aksesuarlarına kadar dikkat edilmesi gerekir. Çünkü yapının az hasar görüldüğü çoğu mekânda iç mekânda yapılan hatalar, can ve mal kaybına neden olmaktadır. Depreme karşı güvenli konut tasarımı için dış yapı kadar içyapıların da doğru bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Demirbaş, 2008: 12). Özellikle son yıllarda yaşanan maddi ve manevi kayıplar verilen depremlerden sonra uzmanların iç mekânlarda yapılması gereken düzenleme ve değişiklikler için tasarımcılardan yardım alması gerekmektedir. Fakat mekânlar halen konusunda uzman olmayan kişiler tarafından yapılmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili kuruluşların yetersizliği, iç mekân düzenlenmelerinin denetleyen bir kuruluşun olmayışı konu hakkında birçok eksiklik olduğunu göstermektedir (Türel, 2003: 45).

Depremi etkisi ile fiziksel, psikolojik ve ekonomik açıdan yıpranmış olan bir bireyin kendisi için güvenli olduğuna inandığı işlevsel bir mekân tercih etmesi gerekmektedir. Deprem olgusu nedeniyle yeni bir mekâna yerleşen yaşlı birey, bir taraftan yeni mekâna alışmaya ve bu mekânda kendisine alan açmaya, yer edinmeye çalışırken; diğer yandan da hayatta kalmaya, sahip olduğu değerleri korumaya çalışmaktadır. Yaşlı bireylerin yerleştikleri yeni mekânda hayatta kalabilmeleri ve yeni evlerine alışabilmeleri zorlaşmaktadır. Özellikle doğduğu ve içinde yaşlandığı mekânla olan bağlantısının kesilmesi durumunda boşluğa düşmektedir. Sahip olduğu inanç, düşünce, anılar, alışkanlıklar, tutum ve davranışlarda mekânların etkisi büyüktür. Mekân değiştiren bireyi; yeni bir gerilim, stres ve en önemlisi mekânsal bir travma alanı beklemektedir. Dolayısıyla bulunduğu sosyal ve doğal çevreden ayrılarak başka bir eve yerleşmesi yaşlı bireyi özellikle sosyal ve kültürel bir boşluğa düşürmektedir. Bu nedenle yeni ortamda eski mekânlarına benzer özelliklere sahip toplumsal kesim; yani yeni komşularıyla güçlü bir bağ ilişkisi kurma çabalarına girmektedirler.

5. BULGULARIN DEĞERLENDİRMESİ

“Deprem Mağduru Yaşlılarda Mekân Aidiyeti: Elazığ İli Örneği” adlı çalışma bir alan araştırması olarak ele alınmıştır. Çalışmada örneklem grubuna giren yaşlı bireylerin yaşadıkları eski ve yeni mekânlarına ilişkin aidiyetleri, eski ve yeni mekânların algılanması arasındaki farklı algılamalar sorgulanarak deprem afetine bağlı olarak gerçekleşen yıkımın (mekânın terkinin) yaşlılar üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacını taşımaktadır. Görüşmecilerin belirli bir konudaki düşüncelerini bir anket formatından çok daha kapsamlı olarak aktarabilecekleri derinlemesine görüşme formatı seçilmiştir. Görüşme soruları belirlenmiş olan örneklem grubuna sorularak derinlemesine mülakat tekniği uygulanmıştır. Çalışma kapsamındaki konularda elde edilen bulgular ve bu bulguları en yetkin biçimde belgeleyen alıntılar açıkça sunulmuştur.

5.1. İç Mekân ve Dış Mekân Algıları

Huzurevleri, özel yaşamın korunduğu önemli mekânlardandır. Zor durumda olan yaşlı bireylere mutlu, sağlıklı, huzurlu bir ortamda bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı kuruluşlardır. Bakacak kimsesi olmayan, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak gücü bulunmayan kişilere bakım, yeme-içme, barınma ve sosyal yaşam sağlamak için bu kuruluşların varlığı önemlidir (Tufan, 2006: 287).

Huzurevleri, yaşlı bireylerin tercih etmediği mekânlar olsa da kimsesi olmayan bireyler için bir yuvadır. Genelde yaşlı bireyler için son çıkış kapısı olarak görülmektedir. Huzurevi hakkındaki görüşlere bakıldığında yaşlı bireylerin huzurevi algısının hiç de iyi olmadığını açıkça görmek mümkündür. Bu doğrultuda görüşmecilere, “*Evinizde kiminle yaşıyorsunuz? İlerleyen yaşlarda huzurevinde kalmak ister miydiniz?*” sorusu yöneltildiğinde alınan cevaplar şu şekildedir:

“Torunlarım ile yaşıyorum. Yetimlerim ile beraber yaşıyoruz. Oşşş Allah düşürmeye kızım heç de gitmem huzurevine, yani istemem, orda hiç birşey yok orda, gezilecek yer de yok, eğlenecek konu komşu da yok heç gitmem. Kimsesi olmayan gitsin, devlet bakmasa nice olur halleri.” **Z.Y. (65-Kadın)**

“Evinde yalnız yaşıyorum kızım. Huzurevinde çocuklarım hayatta bırakmaz kalım. Yani oğlum izin vermez hayatta. Diyo biz öldük mü oraya gidersin. Sonra elalem ne der etrafta. E bende onların yanlarında kalmak istemiyorum kendi evimde daha rahatım ama ihtiyaçlarımı karşılıyorlar her zaman. Kimsesi olmayan için iyidir.” **E.A. (65-Kadın)**

“Eşim ve bir kızım ile yaşıyorum. Kızım evlenip boşanmış bir tane de torun var beraber yaşıyoruz. Huzurevinde kalmam. Kendi evinde mutfağın var, balkonun var, odan var, istediğini yaparsın ora öyle mi bir göz oda veriler. Allahım sen gösterme yarabbim. Allah düşürmesin yani çocuklarımız var inşallah bakarlar, vicdanlı olurlar. Yani ilerde ne olur bilemem şimdilik düşünmedim hiç.” **D.Ö. (65-Kadın)**

“Yalnız yaşıyım yavrum. Yok şimdilik düşünmim huzurlu ev falan, Allah esirgeye. Oraya düşeceğimize Allah canımı alsın daha iyi. Çocuklarda da kalmam tek evimde kahrım ben. Orda iyi bakmiler. Gelip evde baksınlar bana, kolay mı büyüttük onca çocuğu biz. Hükümet

de evde baksın bana ben oraya gitmem. Sıkılırım orda konu komşu da olmaz orda ne edem.”
Y.S. (65-Kadın)

Her yaşlı birey, bakıma ihtiyaç duymayabilir. Özellikle sağlıklı, kendi kendine bakabilen, ailesine ve çevresindeki kişilere yük olmayan 65 yaşındaki kadın yaşlı bireyler olduğu görülmüştür. Görüşmeciler kendi evlerinde daha bağımsız ve özgür olduklarını söylemişlerdir. Özellikle **D.Ö.** bu konuda, “*Kendi evinde mutfağın var, balkonun var, odan var, istediğini yaparsın ora öyle mi bir göz oda veriler.*” Sözleriyle kendi evinde daha rahat olduğunu belirtmiştir. Çocukları olduğunu, bakıma muhtaç olmadıklarını ve huzurevindeki yaşama şartlarının kendilerine uygun olmadığını belirten yaşlı bireyler, evlerinden bağımsız dış bir mekânda kalmaya sıcak bakmamakta ve hatta net bir şekilde reddetmektedirler.

Birçok yaşlı bireyde görülen gelir kaybı, yoksulluğun etkisi, fiziksel açıdan engelli olma durumu ve bağımlılığı azaltma gibi nedenlerden dolayı evlerini değiştirmek istemezler. Evde yaşanan duygusal durum, alışkanlıklar ve güvenli ortamdan kopma korkusu nedeni ile yaşlı birey bir sağlık kuruluşunda ya da kurumda yaşamak yerine kendi evinde kalmak ister. Aile fertlerinin bir arada paylaştıkları anılar, hayat tecrübeleri, yaşanan olaylar, samimi sohbetler yaşlı bireyler için ev kavramını belirlemektedir. Ev ortamında yaşanan değişim ve dönüşümler evde geçen uzun yıllar, hatıralar ve deneyimler yaşlı bireyler için önem arz etmektedir (Alperen, 2013: 34). Dolayısıyla yapılan görüşmeler ve verilen ifadeler doğrultusunda araştırma kapsamımıza giren yaşlı bireylerin huzurevi algısı şu şekilde oluşmuştur:

- Bakımın zayıf olması,
 - Sosyal yaşamın düşük olması,
 - Fiziki şartların düşük olması,
 - Çevre tarafından hoş karşılanmaması düşüncesi (toplumsal baskı),
 - Sosyal medyadan duydukları şiddet olayları,
 - Bakıma muhtaç ve yalnızca ailesi olmayanların huzurevine gitmesi gerektiği düşüncesi vb.
- gibi nedenlerden dolayı huzurevine olumlu yaklaşmamaktadır.

Araştırma kapsamındaki bireyler kendine bakımdan ziyade çocukları, komşuları ile birlikte yaşamak, sosyal aktivitelere katılmak, mutlu vakit geçirmek için bakım veren kurumlara olumlu yaklaşmamaktadırlar. Fakat yine de kimsesiz olan yaşlı ve bakıma muhtaç bireyler için devletin bu tür kurumlarının gerekliliğinin önemine değinmişlerdir.

“Eşim ve kızlarımla yaşıyorum. 3 tane kızım bekar daha onlar bakıyor bana. Huzur evinde daha kimse bakmaz bana yatalak olmuşum. Bakıcı maaşı devlet veriyor, ambulans gelip evde pansuman yapıyor, bez veriyor, ıslak mendil, sabununa kadar her şeyi veriyor bana baksınlar diye. Devlet veriyor ki zaten huzur evine gitmeyip evimizde kalalım, keyfine vermiyor o parayı. Hem son günlerimi evimde yuvamda geçireyim.” **S.K. (85-Erkek)**

Ülkemizde evde bakım hizmetleri eskiye oranla giderek artmaktadır. Özellikle yatağa bağımlı yaşayan **S.K.**’nın ifadelerinde bunu açıkça görmek mümkündür. Yaşlı bireylerin kendi evlerinde yakınları tarafından bakılması fiziksel ve psikolojik açıdan yaşlı bireyi mutlu kılmaktadır. Devlet de bu konuda gerekli maddi olanakları sağlamaya çalışmaktadır. Yaşlı ve bakıma muhtaç bireylerin her türlü sağlık ihtiyaçları kendi evlerinde karşılanmaktadır ve bakıcı olarak kendi

çocuklarından ya da akrabalarından birini seçme hakkı vermektedir. Böylece yaşlı bireyin evinden yuvasından kopmadan bu süreci atlatılması sağlanmaktadır. Her ne kadar bakım veren kişi için zor olsa da çocuklarının veya akrabalarının yanında bakılması geleneksel değerlerimizin korunduğunu göstermektedir.

“Eşimle ikimiz yaşıyoruz. Huzurevinde yaşamayı düşünmüyoruz. Cenabı Allah bizi mecbur etmeye. 4 tane oğlum var eğer hakkımızdan gelemilirse bize bakmillerse versinler bizi ne yapalım. Ama yine de Allah devletten razı olsun kimsesi olmayan için bu tür yerler büyük bir nimettir. Oralar olmasa tek başına yaşayan erkek ya da bayan ne yapacaktı. Bir çay ısıtacak bir akrabası olmayanlar için çok iyi. Devlet bunlara el atmaya ne olacak çok şükür ki var bu kurumlar.” K.Ö. (74-Erkek)

“Torunumla yaşıyom kızım. E valla duruma bakacam ben ne bilim canım benim inşallah düşmeyiz o taraflara. Çağalar baksın 5 çocuk büyüttük onlar da bakar zar.” G.H. (69-Kadın)

“Eşimle yaşıyorum. Yok babam ne huzurevi, Allah düşürmeye. Ama mecbur kalırsak kimse bakmazsa elden ayaktan düşersek gideriz herhalde.” M.Ş. (76-Erkek)

“Benle hanım tek yaşıyoruz. Vallahi hiç düşünmem huzurevini. Bizim çocuklar bakar bize. Orda iyi bakmazlar ki bize kendi evin daha rahat. Eski evin orda bi göz bırakmışız yıkmamışız gidiyoz bazı, hemen etrafta derler çocukları bakmi kalkıp gidiyorlar oraya bu yüzden çocuklar bize kızıyor gitmeyin diye. Tabi insan mümkünsüz kalsa mecbur gider.” M.T. (70-Erkek)

“Valla kızım eşimle yaşıyorum. Bakan olmadısa ne olacak kalacağız. İnşallah o günlere kalmayız. Oğlanlar bakar elbet yoksa akrabalar ne der, ne düşünür bir anaya bakamadılar derler. Ne diyem inşallah oğlanın umuduna da kalmayız.” N.D. (70-Kadın)

Yaşlı bireyin gözünden çocuğun anne-babasına bakması örf adetlerimizin bir gereği olarak görülmektedir. Ayrıca görüşmecilerin çoğu bunu bir zorunluluk olarak görmekte, “Biz on çocuğa baktık bir zahmet onlar da bize baksın.” sözleri ile göstermişlerdir. Bireylerin çoğu, huzurevlerine güven duymamakla birlikte orada yaşamaya sıcak bakmamaktadırlar. Özellikle huzurevine gitme fikri en son düşünce olarak görülmektedir. Mecbur kalmadıkça gitmeyeceklerini açıkça belirten bireyler çocuklarının kendilerine bakmalarını istemektedirler. Hem ailevi değerler hem de toplumsal açıdan bunun bir zorunluluk olduğunu görmektedirler. Fakat çoğu yaşlı bireyin çocuklarının onları huzurevlerine bırakmamalarının nedeni olarak toplum baskısı olduğunu yani topluma karşı bir utanç duygusu hissettikleri için izin vermediklerini düşünmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin birçoğu da mecburiyet duydukları takdirde gidebileceklerini ve kimsesi olmayanların kalabileceği bir dış mekân olarak değerlendirmişlerdir.

“Evimde oğlum gelinim ve 4 tane torunumla yaşıyorum. Eşim en küçük oğlan 4 yaşındaydı köyümüzde tarla sürerken motor uçurumdan yuvarlandı vefat etti. Huzurevinde kalmayı

düşünmim kızım görmüyon mu televizyonda orda işkence yapıyorlar, dövüyorlar yaşlıları hayatta gitmem. 9 tane çocuk doğurdum baksınlar. Oğlumla gelinimle beraberim, ev benim maaşımda var baksınlar bi zahmet.” Z.T. (80-Kadın)

“Yalnız yaşıyorum. Eşim evliliğimizin 8 yılında trafik kazasında vefat etti. 2 oğlumu kendim çalıştım büyüttüm. Huzur evinde kalmayı düşünmüyorum hoş değilmiş ora. Yalnızlıkta iyi değil ama orda dövüyorlarmış yaşlıları televizyonda kaç defa gördüm haberlerde. Yoksa yalnızlık açısından iyi olurdu, yaşıtlarım olurdu ama oğlanlar hayatta komaz oraya gidem.” N.K. (67-Kadın)

“Torunum var, oğlum var, gelin var hep beraber yaşıyoruz. Yok düşünmedim Allah kimseyi düşürmeye oraya. Evin başkadır kızım ora başka. Televizyonda görüyoruz o bakıcılar onlara işkence yapıyor yavrum ne işimiz var orda.” Z.A. (70-Erkek)

“Evinde yalnız yaşıyorum. Yok, kızım düşünmim. Huzur evinde olmak beni üzi. Orada sahipsiz insanlar var ben sahipsiz değilim, çocuklarım var baksınlar. Zaten onlar da yollamaz beni. Hem görmi misin televizyonda nasıl işkence yapiler. Allah bizi esirgeye.” H.Ö. (73-Kadın)

Görüşmecilerin bazıları huzurevlerinde iyi bir bakım olmadığını, yaşlılara şiddet uygulandığını, sosyal medyadan bu tür haberleri duyduklarını söylemişlerdir. Bu nedenle bakım evlerinde kalmak istemediklerini, yaşamlarının geri kalanını kendi evlerinde geçirmek istediklerini ifade etmişlerdir. Yukardaki birçok görüşmeci, “Allah düşürmeye, Allah esirgeye.”, “Oraya düşeceğime öleyim daha iyi.”, “Çocuğum asla beni huzurevine yollamaz zaten.” şeklinde cevaplar vererek huzurevlerine karşı tutumlarını göstermişlerdir. Bu ifadeler, bakım evlerine yeteri kadar güven duyulmadığını göstermektedir. Kulaktan duyma bilgilerle ve medyanın yanlış kullanımı yaşlı bireyleri bunları düşünmeye itmektir. Toplumun genelinde var olan bu olumsuz tutumda çevrenin etkisi büyüktür. Genel olarak görüşülen yaşlı bireylerin tümünün huzurevlerine bakış açısı olumsuz olmakla birlikte son çıkış kapısı olarak görülmektedir.

Huzurevi, yaşlılar evi gibi kurumlar yaşlı bireylerin kalması için düşünülen çözüm önerileridir. Fakat yaşlı birey bu kurumların hiçbirinde yaşamak istemez. Kendi alıştığı evinde, sokağında, mahallesinde yaşamak ister. Bu nedenle yapılan evlerin, konutların yaşlı bireylerin yaşayacağı şekilde tasarlanması açısından önemlidir. Yaşlı bireyi sevdiği sosyal ortamda kendi evlerinde yaşatmak önemli bir görevdir. Çünkü yaşlı bireyin günlük yaşantıya ayak uyduramamasındaki zorluklar kendisinden kaynaklı değil, şehir planlamasındaki eksikliklerdir. Bunun yanı sıra; toplumsal açıdan değerlendirecek olursak, büyüklerimize bakmak bir zorunluluk değil minnet borcu olmalıdır. Bizi yetiştiren, kültürel değerlerimizi bu güne taşıyan, ömrünün çoğunu milletine ve ülkesine hizmet ile geçiren büyüklerimize hak ettikleri değeri ve önemi vermek bir gerekliliktir. Yaşlı bireylerin yıllarını verdikleri bir iç mekân olan evlerinde yaşamak ve ait oldukları evde ölmek istemeleri onların en doğal hakkıdır. Buradan yola çıkarak yaşlı bireylerin yaşadıkları evlerine ilişkin bilgilere değinme gereği duyulmuştur.

5.1.1. İç Mekân Algısı

Mekânın birey üzerindeki kültürel, ekonomik ve psikolojik etkileri ele alındığında bireyin düşünce yapısı, yaşama tarzı ve eylemleri de bu noktada belirlenmektedir. Mekân, insan için çok şey ifade etmektedir. Toplumsal yaşam alanında önemli bir dinamik haline gelen mekânlar insanların ihtiyaçları çerçevesinde değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Özellikle insanların yaşadığı evleri, sokakları ve caddeleri belli bir zaman diliminden sonra biriken anılarla anlam kazanmaya başlamaktadır. Dolayısıyla insanların yoğunlukta yaşadığı, aidiyet bağı kurdukları bu kentsel mekânlar toplumsal ilişkiler açısından oluşmaktadır.

Bu mekânlar aracılığıyla kentli insanlar hayata bağlanır, aidiyet, kimlik ve özdeşlik ilişkisi kurarlar. İnsanların bir kısmı hayattan zevk almak, eğlenmek ve sosyal ortamlarda aidiyet bağı kurmak için bulunurken; bir kısmı da hayattaki zorluklardan kaçmak için bu mekânları kullanırlar. Bu mekânlar hayatımızdaki boşlukları doldurarak bizi rahatlama, gevşeme, kaçma, özgürlük gibi işlevler görerek sıradan olan hayatımıza eşlik ederler (Aytaç, 2007: 203).

İnsanların yoğunlukta yaşadığı ve aidiyet bağı kurduğu evleri, barınma ihtiyacını karşılamının yanı sıra bireylerin ve özellikle yaşlı bireylerin yaşam tarzlarını ve toplumsal ilişkilerini belirledikleri bir mekândır. İnsanın doğumundan ölümüne kadar olan süreci kapsayan, insan yaşamının sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarının temelini atıldığı, toplumsal değerlerin kazanıldığı ve yeniden inşa edildiği, özel yaşamın korunduğu önemli bir iç mekândır.

Yaşlılık döneminde ev büyük önem kazanmaktadır. Çünkü yaşlı birey zamanının çoğunu evinde geçirmektedir. Uzun yıllar boyunca yaşadıkları evlerini deprem yüzünden terk etmek zorunda kalan yaşlı bireyler, eski ev ve mahallelerinin yıkılması nedeniyle yeni mekânlara taşınmışlardır. Alışkın oldukları mekânlardan ayrılmalrı, var olan sosyal çevre ve etkinliklerin kaybedilişi ve en önemlisi toplumdaki rolünün değişimi yaşlı bireyi yeni yaşam alanına uyumunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle konutların yaşlı bireyler için sağlık ve güvenlik konusunda tehlike oluşturmaması son derece önemlidir. Bu doğrultuda yaşlı bireylere, **“Yeni taşındığınız bu evde hayatınızı zorlaştıran unsurlar var mı? (yüksek dolaplar, kaygan zeminler vb.)”** sorusuna aşağıdaki cevaplar verilmiştir:

“Bi şikâyetim yok her şey mükemmeldir. Yalnız şöyle bi durum var yanlış anlama kızım devleti kötülemek için söylemiyorum. Sadece biraz acele etmişler evler yetişsin diye o yüzden işçilikte biraz eksiklikler var. O tür şikâyetler için de yönetici koymuşlar söylediğimizde hemen damlıyor. Her şey dört dörtlük. Allah devletimize zeval vermesin. Devlet yardım etmeseydi el atmasaydı ne yapardık. Eski evimizde daha bi gece kalamazdık zaten yıkılmış şimdi.” K.Ö. (74-Erkek)

“Çok şükür güzeldir genel anlamda parkeler değiştik kaygandı düşeriz diye, bozuk musluklar vardı yaptırdık, kabaran yerler oldu hallettik ufak tefek şeyleri.” A.A. (66-Kadın)

“Yok, çok şükür her şey bize uygun. Dolap zaten ben alt kısmı kullanıyom gerektiğe üst kısmı kızım kullanıyor. Yerleri değişmeyi düşünüyom kızım parkelerin bazı yerleri kalkmış.” D.Ö. (65-Kadın)

“Yok kızım çok güzel memnunuz. Allah devletimizden binkere razı olsun. Dolaplar eksikti onları da yaptırdık. Çabuk yaptılar ondan olur eksikler.” S.Ç. (71-Erkek)

“Yok her şey güzel yapılmış zorlaştıran bi şey yok çok şükür. Zaten tek yaşamıyorum. Torunum var ev ortaklıdır.” G.H. (69- Kadın)

Görüşmecilerin söylemlerinde de görüldüğü gibi yaşlı bireylerin yeni taşındıkları evlerinden genel anlamıyla olumlu ya da olumsuz bir algıdan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü bazı görüşmecilerde memnuniyet algıları olumlu ya da olumsuz şekilde değerlendirilemeyecek düzeyde devlet algısı ön plana çıkmaktadır. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere yapılan konutlardan genel anlamda memnun gibi gözükmelerine rağmen satır aralarında ciddi eksikliklerin ve sıkıntıların olduğu görülmektedir. Özellikle evlerde işçilik yani kapı, pencere, dolap, parke, su vb. bazı tadilat gerektiren eksiklikler olmasına rağmen bunların küçük problemler olduğunu, devlete olan bağlılıkları nedeniyle bu tür problemleri sorun etmediklerini dile getirmişlerdir. Yeni konutların konforlu olduğunu mutfak dolapları, musluklar ve yer döşemelerinde görülen eksiklikleri ve tadilatları giderdiklerini söylemişlerdir. Özellikle yaşlı bireylerin bazı problemleri görmezden geldikleri, konutların kısa süre içinde yapıp kendilerine teslim ettikleri için devlete karşı şükran ve minnet duygusu taşımaları nedeniyle olumlu ya da olumsuz bir değerlendirme yapmanın zorlaştığı görülmüştür. Bu nedenle memnun olup olmadıkları noktasında çekimser bir yaklaşım sergiledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca K.Ö. adlı görüşmeci devlete olan bu bağlılığını desteklemek adına evle ilgili sıkıntıların giderilmesi için görevli site yöneticisi olduğunu ve şikâyetler dâhilinde müdahale edildiğini özellikle belirtmiştir.

“Sular kesiliyor sürekli, bir de mutfak dolapları kafamı sarmadı pek. Leke bırakıyor, siliyorum da geçmiyor. Duşakabin mi ne o da almuyor. Fayans araları hep açılmış. Klozetten aşağı su iniyor aşağıdaki gelip kapıma dayanıyor. Ne bilim böyle şeyler işte.” Y.S. (65-Kadın)

“İllaki eksiklikler var. Kapı pencere ayarlarını yaptırdık. Balkon ağarını yaptırdık. Mutfağın mermeri suni mermer, dolaplar dandik. Yukarda banyo yapıyorlar bizim banyoya akıyor. Biz döküyoruz aşağı su gidiyor, çağırıyoruz gelip diyorlar su dökmeyin. Lan ne yapak salonda mı banyo yapak.” M.Ş. (76-Erkek)

“Vallahi tuvaletten su koridora geliyordu. İşçilik çok kötü. Çatı ağıtidi biz son kattayız ya söyledik gelip yaptılar inşallah bi daha olmaz. Edemim bu yaşta uğraşam. Hep o sorumsuz milletvekilleri bizi bu hale düşürdüler, acele ettiler baştan salma işler yaptılar.” M.T. (70-Erkek)

“Tokiyi artık hangi mütahite vermişse malzemeler kaliteli değil, tam manasıyla işçilik iyi durumda değil. Burdaki yönetimin çalışanları var, söylüyoruz gelip yapıyor. Kiminin vidası gevşek, kiminin kapısı elinde kalıyor, kiminin yerler olmuyor bi çok şikâyet. Bende en büyük problem su patlaması oldu. Sonra gelip hallettiler.” S.E. (71-Erkek)

“Hepisi zor valla evi vurdu kaçtı yapmışlar. Dolaplar kalitesiz diye siliyoruz silmiyoruz yine lekeli. Yerlere çamaşır suyu döktüm bi de ne görem hepisi kabardı, ben ne bilim nasıl kullanılacak suç bende mi onlarda mı bilemedim.” Z.Y. (65-Kadın)

Görüşmecilerden ev içindeki sıkıntıları sorun etmeyip olumlu yaklaşan bireylerin yanı sıra bunlardan rahatsızlık duyan bireyler daha ağırlıktadır. Bu rahatsızlığı dile getiren erkek görüşmeciler işçilik ile ilgili sorunları dile getirirken kadın bireyler ise temizlik konusunda olan şikâyetlerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin söylemlerinden de anlaşılacağı üzere genelde evle ilgili sorunların ortak olduğu dikkat çekmektedir.

Araştırmada evle ilgili ortaya çıkan problemler:

- İşçilik hataları (kapı, pencere, yer döşemesi vb.)
- Ev tadilatları (çatı, mutfak ve banyo vb.)
- Dolap eksiklikleri, dolap arızaları ve dolapların yüksek olması,
- Alt yapı sorunları (sık yaşanan su patlamaları)
- Asansörün sık sık bozulması,
- Su sorunu (suların sık sık kesilmesi) yaşlı bireylerin hayatlarını zorlaştıran problemler olarak tespit edilmiştir.

Özellikle su tesisatındaki problemler ve işçilik hataları nedeniyle sık sık yapılan tadilatlar erkek bireyler tarafından şikâyet edilen konuların başında gelmektedir. Alt yapıda yaşanan sorunlar nedeniyle su borularında yaşanan patlamalar nedeniyle mutfak ve banyolarda su kaçaklarına sebep olması, yer fayanslarının kalkması büyük problem oluşturmuştur. Ayrıca kapı ve pencerelerin sağlam olmadığını, kaliteli malzeme kullanılmadığını bu nedenle tadilat gerektirdiğini belirtmişlerdir. Üst katta yaşayan **M.T.** ise, çatının aktığını öfkeyle dile getirirken bundan dolayı milletvekillerini suçlamaktadır. Çünkü yapılan konutların aceleyle getirildiğini ve özensiz yapıldığını ifade etmiştir. Bu yaşlarında bu tür problemlerle uğraşmak zorunda kalan yaşlı bireylerin bu tür olumsuzluklardan dolayı öfkeli oldukları görülmüştür.

Günümüzde özellikle kadınlar için önemli bir yaşam alanı olan mutfaklarda yaşanan temizlik ile ilgili problemler de kadın görüşmecileri oldukça rahatsız etmektedir. Özellikle dolapların kalıcı leke bırakması, kalitesiz olması ve yüksek olması nedeniyle üst dolapları kullanamadıklarını üzüntüyle ifade etmişlerdir. Ayrıca fayans aralarının açılması, bazı parkelerin ise kabarması nedeniyle temizliğinin zorlaştığını belirtmişlerdir.

“Yapılan işleri hiç hoş değil kızım. Kapıya el atım elimde kali, dolabı açım üstüme düşi, lavaboların taşları hoş değil. Yani bi sene ya idare ederik ya da edemeyik. Neye el attımsa elimde kalıyor. Duş kabindir nedir onun da camı döküldü kendinden. Allah’tan kimse yoktu orda. Tuvaletin pervazı o günü el attım üstüme düştü. Valla işçilikleri hiç hoş değil kızım ne yalan diyem.” N.D. (70-Kadın)

“Bize kuru bi ev teslim ettiler. Dolap yok, vestiyer yok. Yani malzeme sıfır. Geçende elimi pencere pervazına attım bi baktım üstüme düştü, zor kurtardım kendimi. Hepisini biz kendimiz yaptık. Parkeler kalkmış geçende ayağım takıldı az kalsın düşecektim. Velhasıl devlet bizi perişan etti.” S.Ö. (72-Erkek)

“Valla gülüm sürekli sorun çıkıyor. Her gün için tamir var her güne ayrı tamir. Banyo tuvalet sürekli akıyor üstteki açıyor bize akıyor su. Daha geçende gidip şikayet ettik yaptılar bu gün üst kattaki karı su döktü akmadı. Kapı pencereler de her gün sorun sürekli tamir ediliyor. Balkon kapısını kilitledik odur bu gündür kilitli daha da açılmadı. Korkuyoz bi odada kilitli kalak kimse sesimizi duymaya...” F.Ç. (67-Kadın)

Yapılan araştırmada, evle ilgili en önemli sorunlardan biri de yaşanan ev kazalarıdır. Evin içinde yaşanan çevresel risk faktörleri fazladır. Yukarıdaki görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere en çok da pencere ve kapıların sağlam olmaması, kabaran zemin, yüksek dolaplar, su tesisatındaki bozukluklar gibi sorunlar yaşlı bireyler için büyük sorun ve risk yaratmıştır. Yapılan işçilik hataları nedeniyle zorlandıklarını ve tehlike altında olduklarını belirtmişlerdir. Kullanılan malzemelerin kaliteli olmaması nedeniyle kapı pencerenin elinde kaldığını, sürekli tamir işi ile uğraştıkları ve yapılan tadilatları kendileri ödediği için maddi ve manevi anlamda yıprandıklarını belirtmişlerdir.

Yaşlı bireylerin gününün büyük bir bölümünü geçirdikleri mekân olan oturma odasının, mutfak, yatak odasının uygun donatılara sahip olması gerekir. En önemlisi yaralanmaları engellemek adına kaygan olmayan, kabarmayan bir zemin, sağlam kapı pencere ve kullanışlı dolaplar istemektedirler. Dolayısıyla yaşlı bireyin eve değil, evin yaşlı bireye uydurularak yaşam kalitesinin artırılması gerekir. Çünkü yaşlı bireyin sağlıklı ve güvenli bir ortamda yaşamayı istemesi en doğal hakkıdır.

Yaşlı bireylerin ev ihtiyaçları düşünüldüğünde en önemli nokta evin yaşlı bireylerin toplum yaşamına katılımını sağlayıp sağlamadığıdır. Özellikle bağımsız yaşamalarını sağlayacak, maddi manevi ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması evi özel kılmaktadır. Yaşlı birey evinde kendini gereksiz, yetersiz ve dışlanmış hissetmeden yaşayabilmektedir. Çünkü evi, yaşlı bireye mutluluk, güven ve en önemlisi kimseye bağımlı olmadan yaşayabileceği fiziksel donanımlara sahip bir ortam sunmaktadır. Özellikle taşınmadan önce yaşadığı mahallesinde evinde ailesine, çocuklarına, akrabalarına, sosyal çevresini temsil eden komşularına yakın olan yaşlı birey depremde sonra taşınma ile çoğunu kaybetmek durumunda kalmıştır. Yaşanılan bu sosyal izolasyon yaşlı bireyin hayatını olumsuz etkilemektedir. Yeni taşındığı mahallede birey, zamanın çoğunu evde geçirmeye başlamıştır ve doğal olarak bu evde konforlu ve rahat bir yaşam sürdürmek istemektedir. Özellikle ilerleyen yaşla birlikte evin konforlu olması önemli bir fiziksel ihtiyaçtır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda görüşmecilere *“Yeni taşındığınız evde/mahallede yaşamamanın size sunduğu kolaylıklar (sıcak su, kalorifer, alışveriş vb.) nelerdir?”* sorusu yöneltilmiştir:

“Sıkıntı yok çok şükür sıcak suyumuz var, doğal gaz var. Her şey dört dörtlük kızım. Eski evimde memnun değildim açıkçası. Ev soğuktu, sobalıydı, karı şeker hastasıdır. Bi soba yakana kadar kavgı dövüş birbirimize girdik. Hanım sürekli beni burdan çıkar kiraya götür derdi, çok zorluk çektik eski evde. Müstakil evdi, kapı kapı değildi pencere pencere değildi. İnsan kıymidi o eve masraf yapa. Son zamanlarda biraz düzene sokmaya çalıştım. 30 milyar bi masraf yaptım. Doğru düzgün taksitleri bitirmedim bu deprem oldu hepsi boşa gitti.” K.Ö. (74-Erkek)

“Sıcak suyum var, kaloriferim var, asansörüm var çok şükür. Diğer evde asansör yoktu bana çok zordu. Burda da alışveriş sıkıntısı var onun dışında her şey iyi.” H.Ö. (73-Kadın)

“En önemlisi aydatların düşük olması. İki yıl ertelemeli bi de toplamda 18 yıl ödeyemez. Ödemesi sabit faiz işlemiyor çok iyi oldu bize. Sıcak suyum var doğal gaz var merkezi sistem hem de. Alışverişimiz bir tek şokumuz var o da uzakta. Yani alışverişte biraz sıkıntı yaşadığımız doğru.” D.Ö. (65-Kadın)

“Su ve ısınma yönünden çok rahat. Soba yakmada zorlanıdim. Şimdi kaloriferimiz var evin hepsi sıcak. Evimiz birinci kat dışarı çıkıp giriyoz vallaha rahatlık. Sonra kızıma diyem aydatı da iyi bizi zorlami çok şükür azar azar verecez inşallah.” S.A. (65-Kadın)

“Rahatlığı eski ev sobalıdı şimdiki doğal gaz daha rahat. Sürekli soba kovası indir kaldır karı zaten şaptan düşmüştü yapamıyordu.” M.Ş. (76-Erkek)

“Bu ev kızlara yaradı daha az iş var daha iyidir eskisine göre. Sobadan kurtulduk aynı odada yatardık gece inlerdim hepsi rahatsız olurdu, kızardı bana şimdi ayrı odadayım iyi oldu gerçi küçük biraz ama iyidir fena değildir.” S.K. (85-Erkek)

“Valla kızım rahat tabi sıcak su, sıcak ev, yeni eşya, yeni dolaplar sıfır daire sonuçta. En çok da hanımın işine geliyor. Tatilde çocuklar torunlar gelince rahat ederler daha yoksa eski evde çok kalamazlardı soğuktan küçüktü. Ama kızım kimse hayrına bir şey vermemiş bize parasını veriyoruz.” Z.T. (81-Erkek)

Yukarda sorulan sorularda memnuniyet düzeyini ölçerken yapmış olduğumuz değerlendirmelerin aksine kolaylaştırıcı unsurların belirlenmesiyle birlikte memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu memnuniyet düzeyinin temelinde olan etken ise daha önce yaşadıkları evleri ile kıyaslamalarından kaynaklanmaktadır. Eski yaşadıkları evlerin küçük olması, bazı evlerin toprak ev olması ve sobalı olması dolayısıyla ısınmanın büyük bir sorun teşkil etmesi nedeniyle yeni konutların sağladığı kolaylıklardan ötürü memnun olmuşlardır. Özellikle bu kolaylaştırıcı unsurları ele alacak olursak; sıcak su olması, kaloriferli olması, asansör olması, klozet olması, yeni eşyaların alınması ve en önemlisi yeni ve büyük yapı olmasının sağladığı konfor nedeniyle yaşlı bireyler memnun kalmışlardır. Özellikle erkek görüşmecilerden **Z.T.**, **M.Ş.** ve **K.Ö.** kendilerinden ziyade eşlerinin yeni evdeki olanaklardan duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir. Bu memnuniyet evin sağladığı konfor ve kolaylıklar olmuştur. Yeni evin eski eve oranla daha rahat ve yaşanılır olması kadın bireyler için önemlidir. Özellikle kadın bireyler için evin kaloriferli olması, yeni yapı olması, yeni eşyaların alınması, dolaplı olması, temizliğinin kolay olması (bazı bireylerde tam tersi), evin küçük olması (2+1) bazı evlerin de büyük olması (3+1) rahatlığı, konforu temsil etmektedir. Ayrıca **S.K.** adlı yatağa bağımlı yaşlı birey, kendisinden ziyade ailesi için çok mutlu olduğunu söylemiştir. Çünkü sobalı evde olmaları nedeniyle aynı odada kaldıkları için gece sağlık sorunları nedeniyle inlediğini ve aile fertlerini rahatsız ettiğini bundan dolayı çok üzüldüğünü belirtmiştir. Kaloriferli olması ile birlikte artık farklı odada uyuması sebebiyle çocukları için bu durumdan memnun kaldığını belirtmiştir.

Araştırmada dikkat edilen bir husus da **D.Ö.** ve **S.A.** kadın bireylerin yeni konutların ödeme şeklinden duydukları memnuniyettir. Yapılan konutların aydatlarının düşük olması dolayısıyla bütçelerini zorlamaması ve iki yıl ertelemeli olması nedeniyle en azından bu süreçte depremin verdiği maddi ve manevi sıkıntıların biraz olsun onarılması açısından büyük kolaylık sağlamıştır.

“Şimdi kızım tamam konforlu ama sonuçta kendi paramızla alıyoruz. Sıcak su için ödüyoruz, kalorifer için ödüyoruz, alışverişe ödüyoruz. Kimse hayrına vermemiş. Bunların neresi kolaylık, kolaylık gözüğe de bizden çıkıyor her şey. Çoğu şeyde sıkıntılı canımız da hoş değilki yapak uğraşak.” S.E. (71-Erkek)

“Valla güliüm benim eski evim bundan daha rahattı. Yani eski evi de her şeyi yaptırmıştım burdan rahattı valla. Diğer eve göre rahatlık farkı yok yani aksine burda çok sorun çıkıyor. Bey de hasta uğraşami de bende anlamım.” F.Ç. (67-Kadın)

“Sıcak su kalorifer falan var, su yok sürekli kesiliyor su ola ki sıcak su da ola. Herşey bozuk, herşey sıkıntılı. Bu yaştan sonra, hastalıklarla kim uğraşacak evle.” S.Ö. (72-Erkek)

“Yav ne kolaylığı olacak. Her şey parayla dönüyor. Tamam sıcak su var doğal gaz var eee ben bunlara para verdiğim için var. Eski eve de bu kadar para verseydim orda da olurdu. Kendi rahatlığım bana bağlı hele bi ay ödeme rahatlığı kalıyor mu?” Z.A. (70-Erkek)

Özellikle ilerleyen yaşla birlikte ve beraberinde yaşanan sağlık sorunları nedeniyle fiziksel ihtiyaçlar daha çok ön plana çıkmaktadır. Görüşmelerin tamamı görüşmecilerin kendi evinde yapıldığı için gözlem yapma fırsatı elde edilmiştir. Bu sayede görüşmecilerin evlerini, eşya düzenlerini, evin yapısını inceleme fırsatı bulunmuştur. Yapılan gözlemler neticesinde bireylerin memnun oldukları ve olmadıkları konuların ortak olduğu göze çarpmıştır. Yukarıda ifade edilen kolaylıkların aksine bazı erkek görüşmecilerin de genelde işçilik sorunları olduğu ve evin ekstradan çıkan masrafları nedeniyle şikâyetçi olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşları itibari ile çoğu bireyin sağlık sorunları yaşadığı bundan ötürü ev ile ilgili sorunlarla baş edecek güce sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca dikkat edilen bir husus da evin sağladığı konforun özellikle sıcak su, kalorifer, yeni eşya gibi kolaylıkların parasıyla alındığını, evin bedelini ödediklerini kimsenin bu imkânlarla bedava kavuşmadığını eleştirel bir dille ifade etmişlerdir. Özellikle **Z.A.** *“Eski eve de bu kadar para verseydim orda da olurdu. Kendi rahatlığım bana bağlı hele bi ay ödeme rahatlığı kalıyor mu?”* Sözlerinden anlaşılacağı üzere yeni yapının sunduğu kolaylıkların aslında büyük maddi külfet olduğunu istese eski evinde de aynı şartlarda yaşayabileceğini belirtmiştir. Ayrıca yaşadığı mekân değişikliğinin zorunluluktan kaynaklandığını aksi durumda evini asla terk etmeyeceğini belirtmiştir.

5.1.2. Dış Mekân Algısı

Yaşlılık, insan hayatının belirli bir aşamasını oluşturan ve her dönem gibi kendine özgü üstünlükleri ve eksiklikleri olan bir dönemdir. Bu dönemde kişinin, sosyal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçları daha önceki yıllara göre değişmekte ve artmaktadır (Bilen 1983’ten akt. Boylu, 2013: 145). Evin güzel ve konforlu yönleri, oturulan mekânın özellikleri, bu mekânda

gerçekleştirilen fiziksel etkinliklerin yanı sıra yaşlı bireylerin sosyal ilişkileri de önemlidir. Dolayısıyla bağımlı olarak yaşamını sürdüren yaşlı bireyin fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması kadar, çevre uyumunun da dikkate alınarak oturulacak eve karar vermek gereklidir (İmamoğlu E. ve İmamoğlu V., 1998: 242). Bu çerçevede bütün mekânları içinde barındıran mahallenin önemi büyüktür. Bir mahallenin temeli, mekân ve insandır. İnsan ve mekânın el ele verip yeni bir yaşama alanı oluşturduğu yerdir mahalle. Hayatın belli bir kültür, değer, inanç, gelenek ve görenekler çerçevesinde olduğu ve kendine has yapısı ile kimlik kazandığı bir ortamdır. Ev, okul, cami, kahvehane, fırın, sağlık ocağı, eczane, çeşme gibi mekânlar bir mahallenin olmazsa olmazlarıdır (Alver, 2012: 221-223).

Konum itibarıyla Aksaray ve Hicret Mahalleleri, yaşlı bireyler için hayatı yaşanılır kılan mekânlara sahiptir. Özellikle bu gerekli mekânların ulaşılabilirliğinin kolay olması yaşlı bireyler için bir nimetti. En çok ihtiyaç duydukları fırın, kahvehane, sağlık ocağı, eczane, market, bakkal, kasap ve karaçalı çeşmesi gibi mekânlar mevcuttu. Fakat yeni taşınan TOKİ'ler merkeze uzak yapıldığı için ev dışında ihtiyaç duyulan dış mekânlar henüz yoktur. Yaşlı bireylerin sosyal birleşme alanı olarak yalnızca parklar bulunmaktadır. Görüşmecilerin çoğu bu parklarda vakit harcamakta yeni arkadaşlık ve yeni komşuluk ilişkileri kurmaya çalışmaktadırlar. Görüşme sırasında yapılan gözlemler neticesinde bireylerin çoğu, özellikle 65 yaş üstü bireylerin günün belirli saatlerinde bu parklarda görmek mümkün olmuştur. Bu doğrultuda görüşmecilere, **“Bu yeni apartmandan, mahalleden ya da siteden memnun musunuz? Eksik olduğunu düşündüğünüz bir yer (park ve bahçeler, apartman ve site için asansör, ulaşım araçları, cami, marketler vb.) var mı?”** sorusu sorulmuştur:

“Pek memnun değilim kızım, içme suyumuz sıkıntılı. Su gelip depoda birikiyor, oradan da hidrofor ile eve veriliyor o yüzden içme suyu sıkıntılı. Tadı bozuk karaçalı çeşmemiz yok tekrar merkeze inip içme suyu getirmek zorunda kalıyoruz. Allah'tan şehrimizde karaçalı suyu var diğer şehirlerde o da yok. Marketlerin olmaması da en büyük problem. Sonrasında berberimiz yok ya da kuaför diyelim işte yok onlar. Kasabımız yok. Bilirsiniz Aksaray da fırınımız kasabımız berberimiz kapımızın önündeydi. Bunların eksikliği şimdi çok koyuyor.”
S.E. (71-Erkek)

“Hiç bir şeyden memnun değilim. Camiye ihtiyacımız var, namazlarımızı hep camide kılardık, insan yüzü görürdük üç-beş sohbet ederdik şimdi olmayınca çok zoruma gidiyor. Her gün de gidemiyom ki eski mahalleye artık cumadan cumaya. İnşallah tez zamanda yapılır. Hem tek bu da değil markete, fırına, kasaba, bakkala, manava ihtiyacımız var. Hele ki içme suyumuz yok ötesi var mı? Ne yapak bu halimizle suya da mı para vererek, içilmiyor depo suyu. Gidip tekrar mahalleden doldurup geliyoruz. Bak akşamları burda arkadaşlar toplanıyor diyor gelin gidek Vali'ye ama kimse gelmiyor.”
Z.A. (70-Erkek)

“Cami yok iki rekât namaz kılak vallaha günahımız devletin boynuna. Bu yaştan sonra bize lazım olan camidir o da olmasa nice olur halimiz. Sana diyem karaçalı çeşmesi yok yavrum. Bir daha gidip Aksaraydan su getiriyoruz. Eskiden yakındık taze taze getirirdik, şimdi kim gidecek sürekli oğlan arabası ile damacana çok getiriyor o da bekleyince içesim gelmiyor,

velhasıl düzen kalmadı bizde. Ondan sonra sana diyem market yok, fırın yok, yani yok da yok. Yine de çok şükür memnunuz diyelim ne diyelim demesem ne olacak.” M.T. (70-Erkek)

“Bizim şu an acil olarak camiye ve markete ihtiyacımız var. Her gün camide namaz kılardım ben, gidemim üzülüm şimdi, kimseyi de göremim. Allahtan park var evin önünde yaşlılarımız olunca konuşuyoruz o da olmasa insan yüzü göreceğimiz yok. Karaçalı çeşmesi de yok çay yapak hayatta çeşme suyuyla çay bile içmemişim. Otobüsle çarşıya çıkıyorum mecbur su getiriyorum, markete gidiyorum. Eski mahalleden yürüyerek giderdim zaten sık gelmiyor otobüsler bi de bunun sıkıntısı var o kadar.” K.Ö. (74-Erkek)

Yaşlılık, bireysel ve normal bir süreç olmakla birlikte bilişsel ve fiziksel birçok değişimi beraberinde getirmektedir. Yaşanan bu fiziksel gerilemeler yaşlı bireyin çevresel faktörlere uyumunu da zorlaştırmaktadır. İlerleyen yaşla birlikte oluşan fiziksel sorunlar nedeniyle yaşlı birey, dolmuş duraklarına, hastaneye, pazara, çarşıya, okula, camiye ve benzeri mekânlara olabildiğince yakın olmak istemektedir. Cami, fırın, market, kuaför, park gibi mekânlar yaşlı bireyler için ev dışında kullanılan önemli dış mekânlardır. Bu mekânlar yaşlı bireylerin fiziksel temel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal anlamda da ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Özellikle ileri yaştaki bireylerin çoğu gününün büyük bir bölümünü dini görevlerini yerine getirmek ve yaşlıları ile üç-beş sohbet etmek için gittikleri önemli bir mekân olan caminin olmaması erkek görüşmecilere büyük üzüntü vermektedir. Bu konuda tepkisini belirten Z.A. diğer konut sahiplerine Vali’ye gidip şikâyetlerini belirtmek istediklerini fakat kimsenin gelmediğini devlet kurumlarından çekindiklerini belirtmiştir. Bu hususta çekimser davranan M.T. camiye gidememenin verdiği üzüntü ve öfke karışımı bir tutum sergilemiştir. Camiye gidemediği için günahının devletin boynuna olduğunu ifade edip devamında, “...Yine de çok şükür memnunuz diyelim ne diyelim demesem ne olacak.” Sözlerinden mecburiyetten kaynaklanan bir kabulleniş olduğu görülmüştür. Erkek bireyler için cami sadece ibadetlerini yerine getirmek için değil en önemlisi onları bir araya getiren sosyal birleşme mekânlarından biridir. Dolayısıyla haklı olarak verdikleri tepkiler yapılan gözlemlerle de tespit edilmiştir.

Ev çevresindeki önemli bir diğer yapı olan çeşmeler, su ihtiyacının yanı sıra hem mekânsal hem de mimari açıdan güçlü bir kent ve mahalle imgesidir. İnsan, su etrafında bir toplumsal ortam oluşturmaktadır (Kuban’dan akt., Alver, 2012: 224). Aksaray ve Hicret Mahallelerinde karaçalı kültürüne alışık olan yaşlı bireyler maddi ve manevi açıdan bu çeşmelerle bağlılık kurmuşlardır. Yeni taşınılan mahallelerde ise, karaçalı olmadığından içme suyu ihtiyaçlarını karşılamak için tekrar eski mahallelerine gidip su getirmek zorunda kalmışlardır. Yaşları itibarıyla bu konuda zorlandıklarını şahsi aracı olmayanın suyu çocuklarının getirdikleri ya da otobüs ile getirmeye çalıştıkları görülmüştür. Kimi birey ise, taşıt bulduğu zaman toplu getirdiğini bekleyen suyun içilmediğini bu durumdan hiç memnun olmadığını maddi külfet getirdiğini söylemiştir. Ayrıca su ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra çeşme başı sohbetlerine özlem duyan yaşlı bireyler fırsat ve imkân buldukça eski mahallelerine gitmektedirler.

“En büyük sıkıntılarımızdan biri marketin olmaması. Küçük bi büfe vardı o da ihtiyacımızı çok karşılamıdı. Mahallede bakkalımız vardı deftere de yazardık param olsa bakkal açardım valla. Şimdi mecbur şehirden alışverişimi yapmak zorunda kalıyorum. Onun dışında sürekli

sular kesiliyor. Ağaçları hep kuruttular onlara o kadar üzölmüşüm. Zaten yağmur da yağmadı her yer kurudu yavrum. Tek dışarıya değil ki eve de su lazım susuz olur mu hanım hiç bir iş göremi. Allah sonumuzu hayrede. Tek iyi yanı asansörümüz var çok şükür bizim yaşımızdakiler için büyük bir nimet. Asansör de bazı bozuluyor gelip yapıyorlar. Korkuyoruz ama yine de kullanıyoruz çünkü en üst kattayız yavrum hadi indim diyelim hayatta çıkamam geri. Merdivenler geniş aydınlık ama biz yaşlıyız çıkamıyoruz ki.” **S.Ç. (71-Erkek)**

“Asansör hep bozuluyor kaç kere millet içinde kaldı. Biz yaşlıyız içinde kalsak nefessizlikten öölürüz yapıłana kadar. Benim herifte koha var içinde kalsa haberim olmasa öölür valla. Camimiz yok, bu erkekler nereye gidecek, marketimiz yok, fırınımız yok, sıcak ekmeğe hasret kaldık. Komşu gitmiş bi tane kaçak konteynır almış bakkala çevirmiş pahalı pahalı satıyor mecbur kalınca alıyoruz ne yapak. Onun dışında apartman güzel, merdivenler geniş rahat, mahalle güzel ama su sıkıntısı var bi de bu yüzünden ettikleri bütün ağačlar kurumuş çok üzüölüyorum bu duruma kızım. Sonra evde su olmayınca ne yapak, yeme içme, temizlik her şey sudur. Tuvalet de mi gitmek tövbe tövbe.” **Y.S. (65-Kadın)**

“Siteden memnun değilim babam. Tokimizin sosyal hakkı sıfır. Sosyal hakkımız yok. Ne okul var ne cami var ne market var. Kaçak bakkal işletiler konteynırda. Yine de Allah razı olsun pahalı da olsa adam burda ekmek domates satıyor yoksa acil bi şey lazım olsa ne olcak. Satmasa ekmek için 5 lira dolmuş parası verecem kalkacam gidecem merkezde ekmek alıp gelecem. Eksik çok çevre düzeni için bizden para aliler ağačlar hepsi kurumuş susuzluktan. Sular kesiliyor akşamdan devirsi akşama kadar su yok. Depolarda su kalmı. Ağačlar yazık susuzluktan öölmişler. Zamanında ekmişler su vermemişler şimdi durmadan kuru ağaca su veriler öölmiş adama su ver kızım dirilir mi hiç. Asansör korkudan binemim iki üç günde bir bozuluyor. Millet içinde mahsur kali bir de her bindiğinde şarkı söyli onu çaldıracağına sağlam yap. Millet içinde kali çıkarana kadar sudan çıkmış balığa döniler.” **M.Ş. (76-Erkek)**

Yapılan araştırmada görüşmelerin çoğunluğu, yaşlı bireylerin kendi evinde izinleri dâhilinde yapıldığı için ev ve bina yapısını inceleme fırsatı bulunmuştur. Yapılan gözlemler neticesinde bireylerin memnun oldukları ve olmadıkları konuların ortak olduğu göze çarpmıştır. Öncelikle bina yapısını değerlendirecek olursak, asansörün olması, merdivenlerin geniş olması ve aydınlatmanın yeterli olması memnun olunan bölümlerdir. Fakat asansörün sık sık bozulması büyük problem yaratmaktadır. Bu soruna maruz kalan katılımcılardan **Y.S.** ve **M.Ş.** bu duruma oldukça öfkeliidir. Bunun yanı sıra çevre düzeni ele alınırken, en çok şikâyet edilen konu suyun yetersiz oluşu ve sık sık su kesintileri nedeniyle kuruyan fidanlar dikkat çekmektedir. Görüşmecilerden **M.Ş.** ve **Y.S.** bunun üzüntüsünü sitemle söylemiştir. Özellikle **M.Ş.** “Ölmüş adama su ver kızım dirilir mi hiç.” sözöyle zamanında sulanmayan fidanlar için öfkesini bu sözlerle ifade etmiştir. Sürekli tekrar eden su kesintileri nedeniyle depoların yeteri kadar su alamayışı yaşlı bireylerin de temel ihtiyacı olan su sıkıntısına sebep olmaktadır. Çevredeki ağačların kurumasının yanı sıra su kesintisi nedeniyle evdeki temel ihtiyaçların karşılanamaması büyük problem yaratmıştır.

Bu mekânların yanı sıra mahallenin önemli kollarından biri de bakkallardır. Bakkal, mahallenin bilgi deposudur. Mahalledeki bütün bilgiler ondan öğrenilir. Zengin fakir, borçlu borçsuz, hırlısı hırsız hepsi onlardan sorulur. Parası olmayan için veresiye yazılır ve yeri gelir borç

para bile alınır. Tezgâh önünde sohbetlerin edildiği memleket meselelerinin masaya yatırıldığı samimi mekânlardır (Alver, 2012: 228). Özellikle eski mahallelerinde bakkal kültürü hala devam eden bireylerin bu konudaki görüşleri ve üzüntüleri dikkat çekmektedir. Yeni taşınılan mahallelerde en temel ihtiyaçların karşılandığı marketlerin olmaması nedeniyle kaçak açılan bakkal tarzı büfelerde fiyatların pahalı olduğunu belirtmişlerdir. Eski bakkallardaki yardımlaşma, gerektiği zaman veresiye yazma kültürünün burada olmadığını ve mecbur kaldıkları için çoğu zaman alışveriş yapmak zorunda kaldıklarını bu durumdan duydukları rahatsızlığı ifade etmişlerdir.

“Kızım dışarda bir şey yok, okul yok, fırın yok, market yok, Pazar yok, sağlık ocağı yok işte kuru dağa kaldık. Valla Erdoğan sapanı daşa attı, bizi de dağa attı. Başkanımızı sevim ama bizi bu dağda unutacaklar. Tek iyi yanı serindir şimdi, kışın da donmasak iyidir. Düz yere alışmışız şimdi bu yokuşlar bize zor kızım bak dağı yontmuşlar bizi koymuşlar. Hem dağ başı korkuyoz da gece sarhoşlar gelmeye başlamış çok korkuyoz valla. İçiler semaver yakiler sabaha kadar bağırsı çağırış. Bu karı halimle nasıl arayam birini söyleyem.” N.D. (70-Kadın)

“Neyinden memnun olam ben sana diyim malzeme yok, alt yapı sıkıntılı memnun değilim. Bak şu duvarlara demir çekilecekti yapılmamış. Yarın öbürğün çocuklar ordan düşse ne olacak. İstinad duvarı yok. Korkuluk yapılması lazım. Ondan sonra cami yok, okul yok torunları kim sürekli götürüp getirecek. Apartmanın kapısı bozuk geçende bi apartmana hırsız da girmiş. Can güvenliğimizde yok. Market de yok bak kendim konteynır getirip büfe açtım ki insanların ihtiyaçları giderilsin. Ona da söyleniler pahalı veriyorum diye. Kolaydı sanki bu dağ başına git getir benzin parası var kim ne biliyor. İyilik de yaramaz bunlara. Market yapılırsa biz de yapmayız daha bırakırız.” S.Ö. (72-Erkek)

“Hiçbir şey bize göre değil. Buraya gelirken gördün demi kızım yokuşları ben nasıl çıkayım bu yaşlı halimle. Dağı yonttular bizi buraya attı unuttu devlet. Hep o milletvekilleri bizi de Elazığ’ı da mahvetteler. Eşim bu kilosı ile nasıl yürüsün. Otobüse bile gidemez. Ben zor gidiyorum. Apartmanda asansör var çok şükür ama arızalanıyor hep korkuyoz binmeye. Cami yok bu halimle cumaya zor gidiyorum. Çok eksik var market yok, sağlık ocağı yok, fırın yok, sıcak ekmek yok inşallah yapılır market açılacakmış.” Z.T. (81-Erkek)

“Pazar yok, market yok, en önemlisi sağlık ocağı yok, eczane yok eski evde yanı başımda idi, param yok edebirim 5 lira verem dolmuşa çarşıya gidem gelem kendim yürüyordum ne güzel. Dolmuşa binim beni almi yasak diyi. Eeee ne olacak kaldım bu dağ başında yasaklar kalktı hala beni almi. Soförlerden de memnun değilim kızım beni indirdi kartımda vardı indirdi. Elektriği torun götürdü yatırmamış babaannen gelsin demiş eeee beni de belediye almi ne yapak ödemesek keserler. Kaldık böyle ortada. Yarın öbürğün okul açılacak torunlar nasıl gidecek okula nerden getirem para servis tutam gücüm de yok.” Z.Y (65-Kadın)

Araştırma kapsamındaki görüşmecilerden Z.Y. adlı birey, pandemi nedeni ile bir dönem otobüsler almadığı için mağdur olduklarını ihtiyaçlarını torunlarına yaptırmak zorunda kaldığını büyük bir sitemle dile getirmiştir. Ayrıca Z.T. adlı birey de, yeni taşınılan mahallenin yokuşlarından

dolayı yürüyemediğini bundan dolayı devlete ve milletvekillerine olan öfkesini belirtmiştir. Görüşmeciler, artık bu yaştan sonra sakin, huzurlu, güvenli ve kendi sosyo-ekonomik düzeyinde bir ortamda yaşamak istemektedir. Bu konuda öfkeli olan bireylerden **N.D.** ve **S.Ö.** konutların merkeze uzak olmasından dolayı hırsızlık olaylarının olduğunu, bazı geceler yabancı kişilerin alkol tüketip rahatsız ettiklerini korkuyla anlatmışlardır. Ayrıca **S.Ö.** henüz tamamlanmamış istinat duvarının da büyük bir tehlike yarattığını bu durumun torunları ve çocuklar için büyük bir tehlike oluşturduğunu öfkeyle söylemiştir.

Araştırmada görüşme yapılan eski iki mahallede de ihtiyaç duydukları mekânlara olan mesafenin yakın olması yaşlı bireyler için büyük bir avantajdı. Fakat yeni taşınılan konutlarda bu mekânların olmaması sorun teşkil etmektedir. Hatta çoğu birey bu ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamak için eski mahallelerine gidip gelmek zorunda kalmaktadır. Özellikle yeni taşınılan mahallelerde yaşlı bireylerin ihtiyaç duyduğu ve eksikliklerinin büyük sorun oluşturduğu dış mekânlar ortaktır. Görüşmecilerin ifadeleri doğrultusunda bu mekânları sıralayacak olursak:

- Cami,
- Okul,
- Sağlık Ocağı,
- Eczane,
- Kahvehane (Çay Ocağı)
- Market,
- Fırın,
- Kasap,
- Kuaför (Berber),
- Karaçalı Suyu,
- Bakkal vb. mekânlardır.

Yapılan araştırmada görüşmecilerin tamamı aynı konulardan şikâyetçi olmaktadır. En temel dış mekânların eksikliği yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için eski mekânlarına gitmelerine neden olmuştur. Eski mahallesinde çarşıya, pazara, fırına, sağlık ocağına, markete yürüyerek giderken, yeni konutlardan otobüs ile gitmek zorunda kalmışlardır. Otobüs beklemenin, inip binmenin bu yaştan sonra zor olduğunu hem maddi açıdan da bir külfet olduğunu dile getirmişlerdir. Bunların yanı sıra torunları olan bireylerin şikâyetçi oldukları bir nokta da okul olmamasıdır. Okulların açılması ile çocukların eski okullarına gidebilmesi için servis tutulması gerektiğini ve bunun da maddi açıdan kendileri için zor olacağını belirtmişlerdir.

*“Valla yavrum asansör olmasından memnunum, valla her şey çok güzel tek sıkıntı marketimiz yok bi de bana en çok lazım olan sağlık ocağı yok oladı ilaçlarımı rahat yazdırırdım her seferinde merkeze inmek zorunda kalmazdım hadi aldım diyem eczane de yok ilaç alam. Çok şükür ki diriyim aklım başımda tek otobüse binip gidip ilaçlarımı alıyorum, alışverişimi yapıyorum. Ama tabi yaştan dolayı ulaşım beni yoruyor, yerimiz uzak kızım. Akşamları parka çıkıyoruz komşularla parkımız var yürüyüş yapıyoruz. Erkekler için cami sıkıntısı var bi de marketimiz oladı benden güzeli olmazdı.” **H.Ö. (73-Kadın)***

“Ahh kızım asansör bir nimet bak halime kiloma bu kilo ile nasıl merdiven çıkayım ben. Zaten kilo vermeye çalışıyorum ilaç kullanıyorum ama veremiyorum. 101 kiloyum şimdi. Ha

bir de balkonun cam balkonu eksik onu biz yapamaz daha yapmadık. Memnunum genelde kızım evin içinden, dışarda da tek park var, onun dışında sağlık ocağımız olsaydı okulumuz olsaydı on numara olurdu. Hele ki sağlık ocağı en çok gittiğimiz ikinci evim olmuştur kızım bu kilo ile bin otobüse git-gel zor oluyor bana.” A.K. (67-Kadın)

Görüşmecilerin özellikle yaşları itibari ile en çok ihtiyaç duydukları bir diğer mekân olan sağlık ocağı ve eczanelerin olmaması bütün görüşmecilerin ortak sorunu olmuştur. Çünkü yaşadıkları Aksaray ve Hicret Mahallelerinde bu mekânlara gidiş-geliş yürüme mesafesinde iken yeni konutlarda artan mesafe ile birlikte ancak taşıt ile gitmek mümkün olmaktadır. Bu gibi olumsuzlukların yanı sıra araştırmada özellikle kilo problemi yaşayan **H.Ö.** ve **A.K.** yaşadıkları yeni apartmanlarda asansörün olması kendileri için büyük avantaj sağlamıştır. Her ne kadar asansörün çok sık bozulduğunu dile getiren görüşmeciler olsa da özellikle kilo problemi yaşayan ve ileri yaş grubunda olan yaşlı bireyler için asansörün olması memnuniyet vermiştir.

5.2. Eski Mekân ile Yeni Mekân Arasındaki Memnuniyet Düzeyi

Deprem gerçekleşmeden önce önlenemediği ve ne zaman meydana geleceği de bilinmeyen bir gerçektir. Dolayısıyla bu doğa olayına müdahale edemeyen insanoğlunun felaketten önce yeterli düzeyde önlem alınmasını zorunlu kılmıştır. Depremler meydana gelmeden önce gerekli olan hazırlıkların yapılması deprem sonrasında ise fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunların zamanında iyileştirilmesi gerekir. Yani toplumların bu doğal afete karşı güçlendirilmesi, en az hasarla atlatılabileceği düzeyde tedbirlerin alınması önemlidir. Oluş itibari ile depremler, bir doğa olayı olsa da, toplumsal açıdan bir topyekûn hazırlığı zorunlu kılmaktadır. Gerçekleşme anı ve sonrasında toplumsal alanda meydana getirdiği değişim ve dönüşümlerden dolayı sosyal bilimleri ve özellikle sosyolojiyi ilgilendiren bir konu olması açısından önemlidir (Bilik, 2015: 19). Doğal afetler, meydana geldikleri yerleşim alanlarında topluma verdikleri zarar yüzünden sosyal olgular olarak değerlendirilir. Depremler hayatın tüm alanlarında kişilerin yaşamsal faaliyetlerini etkilemekle beraber, kişilerin değer sistemlerine zarar vermeleri bakımından önemli travmatik yaşantılardır. Deprem ve sonrasında yaşanan barınma sorunu, beslenme sorunu, sağlık sorunları ve beraberinde gelen psikolojik ve toplumsal sorunlar yaşlı bireyleri doğrudan etkileyen olaylardır. Deprem sonrası yeni konutlara taşınmadan önce yaşlı bireylerin neler yaşadığına dair bilgi edinmek adına, **“Deprem sonrasında yeni yerleşim yerinize taşınma süreci nasıl ilerledi ?”** sorusu sorularak bu süreçte neler yaşadıkları öğrenilmeye çalışılmıştır:

“Depremden sonra baya sıkıntılar oldu. Evimiz ağır hasarlıydı, ev bulamadık taşınmak için iki ay o şekilde kaldık. Tedirginlik vardı çok. Torunlarım korkuyordu. Daha sonra bir ev bulduk, taşındık aradan birkaç ay geçti beş nokta olan artçı oldu. Gene korktuk özellikle bebeler çok korktu. Meğerki oturduğumuz bu ev de hasarlıymış. Bütün evin çatlakları ortaya çıktı. Evin bodrumuna indim baktım ooo baya sıkıntılı. Ondan sonra hemen çıkmaya karar verdik. Afata gittim hak sahipliğimiz çıkmıştı. Evleri sordum ne zaman teslim edeceksiniz diye. Kayıtları yaptık oğlanın ki çıktı çok şükür, benimki çıkmadı daha inşallah tez çıkarda evime geçerim insan kendi evinde daha rahat kızım.” S.Ç. (71-Erkek)

Yaşlı bireylerden **S.Ç.** duygu durumunu aktarırken, deprem ve sonrası için büyük korku ve endişe duyduğunu ifade etmiştir. Depremden sonra geçici olarak taşındıkları evin de ağır hasarlı olduğunu fark eden görüşmeci hemen taşınmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Özellikle çocukları, torunları ve akrabaları için endişelendiklerini, gelecek kaygısı taşıdıklarını söylemiştir. Deprem sonrası evlerine kavuşmadan önceki süreçte yeni bir mekânda nasıl bir yaşam süreçlerine dair endişe duyduklarını dile getiren **S.Ç.** son durumdan memnun olduklarını vurgulamıştır.

“Depremden sonra ev tuttum kiraya çıktım. Ev eşyalarını attık oraya hanımın gözü kesmedi evi düze biliyon hava çok soğuktu kıştı. 2 ay gittik Adana’ya oğlanın yanına 2 ayda Adıyaman’a bacımın evine gittik. Duramadık oralarda da rahatsız etmek istemedik evlat da olsa duramadık. Sonra havalar ısındı geldik evi düzdük. Ordan da buraya geldik zaten.”
M.Ş. (76-Erkek)

“Ev yapılanaya kadar Abdullapaşa’ya taşındık kira verdik. Çocukların evine gitmek istemedik, rahatsızlık vermek istemedik, zaten hızlı yapıldı evler göçtük hemen.”
K.Ö. (74-Erkek)

“Valla teyze kurban akrabalarda kaldık biraz sonra oğlanda kaldık biraz. Orda da çok duramadık kimsenin düzenini bozmak istemedik. Ne olursa olsun insan kendi evinde olsun. Sonra kiraya çıktık, ev yapılanaya kadar orda burda süründük işte.”
Y.S. (65-Kadın)

Yaşamdan geri çekilme teorisine göre, bireyler yaşlandıkça toplumdan yavaş yavaş geri çekilmeye başlar ve bununla birlikte daha pasif roller üstlenir. Birey ilerleyen yaşla birlikte çevresindeki insanlarla daha az iletişime geçmektedir. Bu teori, yaşlı bireyin kendini toplumdan soyutlamasını hem kendi için hem de toplum için faydalı olduğunu ifade etmektedir (Akçay, 2011: 40). Araştırmada da dikkat çeken önemli bir husus depremden sonra evini boşaltmak zorunda kalan yaşlı bireylerin çocuklarının ya da akrabalarının evinde uzun süre kalmak istememeleridir. Özellikle görüşmecilerden **M.Ş.**, **K.Ö.** ve **Y.S.** ifadelerine göre, çocuklarının ve akrabalarının evinde kalmak istememelerinin sebebi olarak kendilerini yük olarak görmeleridir. Çocuklarının aile düzenlerini bozmaktan çekindiklerini ifade etmişlerdir. Bu düşüncelerinden dolayı yaşamdan geri çekilmeye başlarlar. Kimsenin düzenini, aile huzurunu bozmak istemedikleri için kendilerini soyutlayarak çocukları için faydalı bir tutum sergilediklerini düşünürler. Bu tutumda olmalarının nedenini de kendilerini evlerinde daha rahat ve özgür hissettiklerini söylemişlerdir.

“Valla kızım uzun zaman konteynırda kaldık. İçinde her şey vardı ev gibiydi ama tabi kıştı şartlar zordu. Devlet her şeyi verdi, bir sürü şey dağıttılar sağolsunlar ama bizim millet açgözlü komşu kadın on tane battaniye aldı belki bunları muhtar belirlese herkes hakkını alsa güzel olur. Sonra baktık olmuyor, kiraya gittik bir yıl boyunca kiradaydık. Kirada olduğumuz ev de pek tekin değildi, çatlamıştı duvarları mecburiyet kızım ne yapalım oturduk. Kirada pahalı dı zaten ev sahipleri almış başını gitmiş kimsede vicdan kalmamış yavrum.”
D.Ö. (65-Kadın)

“Bir hafta okulda kaldık, okul sıralarında yattık, ordan çadıra geçtik bir süre de orda kaldık. Sağolsunlar her şeyimizi verdiler. Ama haksız yere ihtiyacı olmayan çok şey aldı yazıktır ayıptır yani. Bazıları o kadar erzak aldı ki götürüp kapalı çarşıda sattı olur mu böyle yazıktır

günahtır. Muhtarlar daha dikkat etsin gelen adamların suçu yok ne bilsinler. Sonra ne yapalım kıştı soğuktu ev tuttuk kiraya çıktık, onlar da depremi bahane edip dünyanın parasını aldılar kan emiciler, neyse ki yapıldı evler ordan da buraya geldik. Çok şükür çok zordu ama atlattık.” S.E. (71-Erkek)

“İlk önce çadırda kaldık, orda her ihtiyacımız olan her şeyi verdiler, ama millet çok şey kaldırdı, Muhtarlara iş düşüyor burda kızım yazıktır günahtır ihtiyacı olanın riskini alan çok oldu. Kıştı zordu hele bu yaşta bize de zor çocuklara torunlara da zor. Ev ara bul mahvolduk. Depremde kiralar çoktu keşke destek olsaydık birbirimize ama nerde kızım kim kimden ne koparırsınız derdinde. Neyse ki umudumuzu kaybetmedik evler yapıldı da göçtük çok şükür bu halimize de.” G.H. (69-Kadın)

24 Ocak 2020 Elazığ Depremi’nden sonra görüşmecilerin büyük bir kısmı, ilk etapta çadırda kalmışlardır. Kurulan çadır ve konteynırlarda ilk günlerde organizasyon eksiklikleri olduğunu belirtmişlerdir. Bazı ürünlerin dağıtımında sorunlar yaşandığını özellikle gıda ve ısınacak ürünlerde çoğu kişinin ihtiyacı dışında fazla ürün aldığı belirtilmiştir. Depremde görev alan kurum ve kuruluşların yaptığı yardımlar ve devamında gönüllüler tarafından yapılan yardımların israf edildiğinin belirtilmesi eleştirilen konulardan biri olmuştur. Bu süreçte bu tür haksızlıkların önüne geçmek için muhtarların daha dikkatli davranması ve adil paylaşım yapılmasının son derece önemli olduğunu gündeme getirmiştir. Bunların dışında genel anlamda çadır ve konteynırlarda görev alan kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri yaşlı bireyler için memnuniyet oluşturmuştur. Görüşmecilerin daha sonraki süreçte soğuk kış şartları nedeniyle bazıları çocuklarının ya da akrabalarının yanında kalırken bazıları da kiraya çıkmıştır. Kiraya çıkan görüşmeciler, fahiş oranda artan kiralardan şikâyetçi olmuşlardır. Görüşmecilerin mecburiyetten dolayı bu yapılan sömürüyü kabul etmek zorunda kalmaları bir diğer eleştiri konusu olmuştur. Deprem nedeniyle evlerini kaybeden bireylerin geçici mekân arayışları onları oldukça üzmüş ve öfkelenmiştir.

“Hiç bi yere gitmedim. Ağır hasarlıydı yine de kimsenin evine gitmedim orda oturmaya devam ettim. Kaç kere de uyardılar, anlattılar tehlikeli olduğunu evimizin yapılacağını ama gene de çıkmadık. Ev de tutmuştum kirasını da verdik 9 ay boyunca dedik belki aniden çıkarız yani gelip yıkarlar diye tuttuk ama yine de çıkmadık. Ordan buraya göçtük.” F.Ç. (67-Kadın)

“Depremde ev ağır hasarlı çıktı yine de çıkmadık kış günü nere gidek. Kaldık içinde gelip uyarıyorlardı çıkın diye tamam derdik gene çıkmazdık. Sağolsunlar bize moral verdiler evin tehlikeli olduğunu söylediler sürekli ama biz gene çıkmak istemedik. Ölümünden öte köy yok. Öyle böyle idare ettik sonra bura tamamlandı geldik.” S.K. (85-Erkek)

Deprem sonrası barınma koşullarına bakıldığında, maddi ihtiyaçların yanı sıra manevi anlamda da destek alındığı görülmüştür. Yapılan araştırma sonucunda görüşmecilerin bazıları depremden sonra ağır hasarlı olmasına ve uyarılmalarına rağmen yaşadıkları evi terk etmedikleri görülmüştür. Özellikle bu konuda **F.Ç.** ve **S.K.** adlı bireyler ağır hasarlı olan evlerinden

çıkmadıklarını görevliler tarafından sürekli uyarıldıklarını fakat yine de evlerinde kalmaya devam ettiklerini ölümü bile göze aldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla belli bir yaştan sonra yaşlı bireylerde oluşan bu kabullenme duygusu, evlerine olan bağlılıkları, onları ait oldukları evden koparamaz duruma getirmiştir.

“Depremden bir ay sonra evi yıktılar. Bu süreçte çadırda kaldık. Çok zordu. Ağır kış şartları, eşyamızın ortalıkta kalması, evin yıkılması bizi çok etkiledi. Çadırda 4 ay kaldık o sırada kızım sınava çalışıyordu hanımın sağlık sorunları vardı bir de üstüne psikolojisi bozuldu. İneğimiz vardı mecbur komşunun ahırına koyduk. Çooooo zorluk çektik bu yaşımızda. Ortada belirsiz bir durum vardı ev ne zaman yapılacak belli değildi bu yüzden çadırdan konteynıra geçtik orda yaşamaya başladık. Taki evimiz yapılana kadar. Bu süreçte her şeyi tek başıma yapıyor olmamın sıkıntısı beni çok yıprattı.” M.T. (68-Erkek)

“Depremden sonra konteynıra gittik. Orda 8 ay kaldık. Çok zorluk çektik orda. Benim panikatak oldu. Komalık oldum. Halimiz ne olacak, çoluk çocuk ne olacak evler ne zaman yapılacak çok korktuk. Şükür sonunda buraya geldik, başımızı sokacak bir dam bulduk.” E.A. (65-Kadın)

“Depremden hemen sonra köye gittik. Sonra konteynıra geçtik bir sene konteynırda kaldık. Zordu ama idare ediyorduk. Elimizdekini yettirmeye çalıştık. Çocuklar çok zorluk çekti hava kıştı soğuktu hep hasta olduk. Bu yaştaki hastalıklarımıza yenileri eklendi, neler yaşadık yavrum neler. Sonra hak sahipliğimiz çıkınca çok şükür evimize geldik.” A.A. (66-Kadın)

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere sağlık sorunlarının giderek artması yaşlı bireylerin içerisinde bulundukları çetin şartları daha da zorlaştırmakta, yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Yaşanan olumsuz şartlar nedeniyle görüşmecilerin zaten var olan rahatsızlıkları üzerine psikolojik sorunlar da eklenmiştir. Görüşmeciler deprem sonrası düşüncelerini ve geçmiş izlenimlerini aktarırken yaşadıkları olumsuzlukları vurgulamışlardır. Özellikle yakınlarının durumları, tekrar depremi yaşama ihtimali ve içinde bulundukları belirsizlikler yaşlı bireyleri endişelendiren duygular olmuştur. Bunun üzerine zorlu kış şartları ile mücadele etmeye çalışan yaşlı bireylerin bu yetmezmiş gibi sinir, stres ve üzüntü yaşamaları içerisinde bulundukları durumu daha da zora sokmuştur. Bu duygusal süreç konutların yapılıp anahtar teslimine kadar devam etmiştir.

5.2.1. Eski Mekân Özellikleri

Yaşlı bireyin yaşadığı mekâna ve sosyal ilişkilere bağlanma süreci, aidiyet duygusu ile oluşmaktadır. Yaşadığı mekân yaşlı bireyin kendini güvende ve özgür hissettiği, anılarını biriktirdiği ve en önemlisi mahremiyet alanını oluşturur. Alıştığı bu mekân ve çevreden uzaklaşması birey için zor bir süreci beraberinde getirmektedir. Uzun süre yaşadıkları ortamlardan ayrılarak başka bir mekâna yerleşen ya da yerleştirilen yaşlılarda uyum süreci çok daha zor olmaktadır. Yaşlı birey, kültürel yaşantıları ve hissettiği duyguları doğrultusunda daima başkalarına ihtiyaç duymaktadır. Bu duygu onları birlikte olma yani toplu yaşama ihtiyacını tetiklemiştir. Yani birey yapısı gereği bir topluma, bir mekâna aidiyet kurma ihtiyacı hisseder. Doğal olarak

mekânların bireylerin aidiyet ihtiyacının karşılanmasında rolü büyüktür. Dolayısıyla yaşlı bir bireyin yaşama standardı bu mekânlarda yani evlerinde başlamaktadır. Evler; fiziksel ve sosyal gelişim aşamasında, bireysel mutluluk ve başarının artmasında ve toplumun güçlenmesinde önemli rol almaktadır. Aile yaşantısı üzerinde ve özellikle yaşlı bireyler üzerinde bu denli güçlü etkisi olan ev, yaşamla ilgili birçok faaliyetin yürütüldüğü mekân olması, evde belli standartların bulundurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle evi kullanan yaşlı bireylerin bu standartlardan yararlanabilmesi, evleri kolaylıkla kullanabilmesi, psikolojik, fizyolojik ve sosyal sağlığını sağlamak ve devam ettirmek açısından önemli ve gereklidir.

Yaşanılan mahalleler, konumu ve eski evler olması nedeniyle daha çok müstakil evlerden oluşmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların çoğunluğu, bu müstakil evlerde yaşamaktaydı. Fakat depremden sonra taşınılan apartmanlar, toplumsal değişimin mekâna yansımalarından biri olmuştur. Apartman, yaşlı birey için yeni bir evdir. Dolayısıyla yeni bir yaşam tarzının da simgesidir. Her bir mekânın kendine özgü bir yaşam tarzı ve kültürel yapısı vardır. Yaşanılan mekân kişinin hayatını belirlemektedir. Bu nedenle sana ait olan mekân sana ait izler barındırır. Deprem nedeniyle terk edilen evler, yaşlı bireylerin hayata ilişkin izlerini yok etmiştir. Bu kapsamda eski ev ve yeni eve dair izleri somutlaştırmak adına, **“İki mekân (depremden önceki ve depremden sonraki) arasındaki farklar nelerdir?”** sorusu sorulmuştur:

“Eski ev 42 senelik evdi. Müstakil evdi. O ev iki kardeş yani beyimin kardeşiyle ortaklıdır. Bir evde oturuyorduk, yani bir evi ikiye bölmüştük. Ufaktı o yüzden. Müstakil evdi, sobalıdı. Mutfak dışardadı kışın çok zordu benim için, astım var bende, karda kışta mutfığa git yemek yap zordu. Küçüktü iki kişi giremezdi içine bi de dışardadı diye bi yere de gidemezdik evdeydik hep. O yüzden bura hoştur iyidir, güzeldir, temizdir dolaplar vardır, doğal gazdır, yerler parkedir nedir rahat silinir, sıcaktır da çok şükür halimize.” N.D. (70-Kadın)

“Benim eski evim neye benziyor biliyon mu kızım? Nasıl ki bi yemek yaparsın ya içine patates, et, sebze ne bulduysan katarsın ne güvece benzer ne de türlüye benim eski ev de öyleydi. Karmakarışıkta düzensizdi. Taş duvar, pirket, tuğla ne bilem böyle karmakarışık bi evdi. Çok soğuktu, eski evdi masraf yapmak istemidim şimdi diyorum Yarabbi çok şükür ben ordan kurtulmuşum. Temiz düzenli eve geldik sıcak suyumuz var ev geniş, en önemlisi hanım rahat etti, çok şükür halimize.” K.Ö. (74-Erkek)

“Eski ev küçüktü bize yetmiyordu veyahut misafir gelince sıkıntı olurdu bize. Yeni evim büyük herkese birer oda düşüyor. Misafirlerimi rahat ağırlarım. Yaşlandık sonuçta daha az iş görebiliyoruz. Eski ev iki katlıdı, alt katta ambarlar vardı. Köy evi gibiydi merdivenler dik ve dardı sıkıntı olurdu. Dizlerimden rahatsız olduğum için çok zorlanırdım. Toprak evdi, temizliği zordu. Ama sağlık açısından daha iyidi bize. Yeni evde her yer beton yaşlılık hali, kaloriferli güya ama yine de ısınmıyor dizlerim. Şimdi asansör var rahat inip çıkıyorum. Ev rahat, biraz daha iyi oldu soba yok, bulaşık makinası var, çamaşır makinası var, her şey rahat olmuş artık kızım.” A.K. (67-Kadın)

“Ordaki kendi evimdi. 40 yılımı verdim o eve. Afedersin ama fareden geçilmidi. Tonlarca ilaç alıp sepidim. Ama bura temizdir, hoştur. Düz ayaktı eski ev rahattı o yönden ama burda

da asansör var. Eski evdi soba dolduruyordum, soğuktı eee daha eskisi gibi güç kuvvet de yok. Bura süslü püslüdür, doğal gazlıdır, dolaplar yeni, yerler parkedir, oğlan da yeni eşya düzdü. Tunceli de doçenttir oğlum her şeyi yeni aldı temize çıktık.” Y.S. (65-Kadın)

Araştırma kapsamında iki mekân arasındaki farkları sorduğumuz soruda; yukarıdaki görüşmecilerin eski evlerindeki olumsuz koşullar nedeniyle şikâyetçi oldukları yeni evlerinde ise, durumun tam tersi olduğu rahatlık ve konforundan dolayı memnun oldukları görülmüştür. Yaşlı bireyler eski evlerinin soğuk, küçük ve kullanışsız olduğunu bundan dolayı misafir kabul edemediklerini, yeni konutların ise sıcak, dolaplı, büyük ve kullanışlı olduğunu belirtmişlerdir. Evlerinin ortalama 40-50 yıllık toprak ya da kerpiç evler olduğunu dolayısıyla kadın görüşmecilerin temizlik noktasında zorlandıklarını çünkü yaşları gereği fiziksel sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle deprem sonrası ev eşyası yenilenen bazı kadın bireylerin daha yeni bulaşık makinesi ile tanıştığı ve bunun sağladığı kolaylıklardan ötürü oldukça memnun oldukları görülmüştür. Bu noktada en fazla şikâyetçi olan **N.D.** adlı kadın görüşmeci eski evinde mutfakın dışarda olduğunu kış şartlarında yemek ve temizlik yapmanın çok zor olduğunu evin iki kardeşin ortak malı olması nedeniyle yenileyemediği için birçok sağlık sorunu ile karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Bu yeni mekân kendisi için adeta bir kurtuluş olmuştur. Sağlık sorunları olan bir diğer görüşmeci **A.K.** ise dizlerinden rahatsız olduğunu belirterek, eski evinin iki katlı, dik merdivenli, köy evi gibi olduğu için inip çıkamadığını yeni yapıda asansör olmasının büyük bir nimet olduğunu belirtmiştir.

Görüşme yapılan kişilerin eski evleri yani depremden önce yaşadıkları evleri genellikle müstakil evlerden oluşmaktadır. Doğal olarak bu evlerin verilen ifadelerden de anlaşılan ortak problemleri olduğu görülmüştür. Deprem mağduru yaşlı bireylerin yaşadıkları eski evlerinin genel yapısı şu şekilde tespit edilmiştir:

- Genelde müstakil ve bahçeli evler olmaları,
- Karmaşık ve düzensiz olmaları,
- Soğuk ve sobalı evler olmaları,
- Küçük olmaları nedeniyle misafir kabul edememeleri (kiminin de büyük),
- Eski evler olması sebebiyle temizliğinin zor olması,
- Kimisinin ortaklı ev olması,
- Apartman olanlarda asansör olmaması,
- Eşyaların eski olması,
- Dolaplarının eksik olması kimi evde hiç olmaması vb.

Yukarıdaki özelliklerde de belirtildiği gibi, eski yapılardan daha çok kadın bireyler şikâyetçi olmaktadır. Sobalı evlerde yaşayan kadın bireyler, evlerinin temizliğinden, soğukluğundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Eski evlerdeki zor şartlardan dolayı yaşları gereği yetemeyen kadın bireyler yeni yapılarda aradıkları konforlu hayata kavuşmuşlardır.

5.2.2. Yeni Mekân Özellikleri

Yaşlı bireylerin fiziksel olarak gerilemesinden dolayı ev içi aktiviteleri de doğal olarak düşmektedir. Dışarda harcanan zamanın çoğu artık ev ortamında harcanmaktadır. Bu nedenle evde daha fazla vakit geçiren bireyler için evin ergonomik yapısı çok önemlidir. Yaşlı bireyin refahında, yaşama doyumunda konutun tasarımı tatmin edici nitelikte olmasını gerektirir. Örneğin; günlük yaşamın bir parçası olan yemek pişirme, alışveriş yapma, banyo yapma, ev işleri, bir yerden bir yere gitme, para ödeme ve telefon kullanma gibi aktivitelerin yürütebileceği bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Evin iç mekân tasarımında mutfaklar, yatak odaları, banyo ve tuvaletlerin ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

Yaşlılık, yalnızca biyolojik anlamda beden yapısının çökmesi değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal boyutları da olan bir süreçtir. Bazı yaşlı bireyler sağlık sorunları yüzünden şikâyetçi olsa da yapılan yeni konutlar ile bu zor dönemi pozitif bir şekilde geçirmektedir. Çoğu konuşmacı, yeni evin konforundan duyduğu memnuniyetten dolayı mutlu olduğunu yaşının en zor zamanlarında rahat bir evde geçirmenin verdiği mutluluğu dile getirmiştir. Özellikle bu noktada, depremden sonra taşınılan yeni konutların özellikleri ön plana çıkmaktadır:

- Yeni yapılar olması nedeniyle temizliğinin kolay olması,
- Düzenli olması,
- 3+1 dairelere düşenler için büyük olması, 2+1 daireler için küçük olması,
- Konforlu olması,
- Yeni eşyaların alınması,
- Doğal gazlı olması,
- Sıcak olması,
- Misafir kabul edebilmeleri,
- Apartmanlarda asansör olması,
- Kendilerine ait olması,
- Dolaplı olması vb. özellikler ön plana çıkmıştır.

Yukarıda belirtilen yeni konutların iç mekân özelliklerinde görüldüğü üzere, bu yapıların sağladığı konfor yaşlı bireylerin bu süreci rahat geçirmelerine yardımcı olmuştur. Eski ve yeni evleri kıyaslayan bireyler genel anlamda iç mekân özellikleri açısından değerlendirmişlerdir. Bu konuda kadın bireyler erkek bireylere oranla daha memnundur. Çünkü evin temizliği, yemeği, mutfağı, dolabı ve yeni eşyaların alınması en çok da kadın bireylerin ihtiyaçlarına yöneliktir.

Araştırma yapılan Aksaray ve Hicret mahallelerinde, evler birbirine bitişik bir şekilde yan yana dizilmiş; genellikle müstakil evler (düzayak) olup gecekondulaşmanın yoğun olduğu ortalama 40 yıllık evlerden oluşan eski mekânlardır. İnsanların ekonomik ve sosyo-kültürel düzeylerinin birbirine yakın olduğu mahallelerdir. Mahalle sakinleri gelenekçi bir yapıya sahip, samimi ve doğal ilişkiler içerisinde yaşamaktadır. Doğal olarak bu geleneksel yapıdan kopup zorunlu olarak taşındıkları apartman dairelerinde adaptasyon sorunu yaşamışlardır. Özellikle bu noktada sıkıntı yaşayan erkek bireyler apartman kültürüne alışmakta zorluk yaşamışlardır. Eski evlerinin müstakil olması nedeniyle çevreyle iletişimin daha kolay sağlandığı, küçük evlerinde iç içe yaşamaları nedeniyle daha samimi ve sıcak ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Yeni taşınılan konutların merkeze uzak oluşu, apartman dairelerinde pandemi etkisi ile birlikte insan ilişkilerinin giderek

bireyselleştiği bu nedenle erkek bireylerin eski mekân ile yeni mekân arasında bir boşluğa düşükleri görüşmecilerin ifadeleri ile saptanmıştır.

“Hanım kızım konfor olarak bu evle o ev bir olmaz. O kerpiç düzayak evdi bura beton ev. Sabalıdı, bura petekli, daha rahat. Ordaki evde fareler gezinidi burda da dağ başı malum yılanlar var dışarda kaç kişi görmüş. Eski evimde bahçam vardı bana iyidi gezinidim içinde şimdi çok çıkamim daha, gözüm kesmi inem aşağı. Hastayız eskisi gibi güç kuvvet yok ondan iyi bura hoştur, temizdir çok şükür bu yaştan sonra zor olidi pislği.” Z.T. (80-Kadın)

“Eski ev sobalıdı. 50 senelik evdi. Bir insan ömrü kadar. Bu ev sıcak güzel. Eski ev küçüktü soğuktı, sobalıdı zordu bu ev büyüktür, sıcaktır iyidir. Sobalı evde iç içe yatardık ben hastayım çocuklar rahatsız olurdu. Şimdi iyi oldu böyle. Ama eski evim bahçelidi ineklerimiz vardı ben bakamazdım yatalağım zati, ama çocuklar bakardı severiz hayvan biz. Tek gelir kaynağımız onlardan hepsini satmak zorunda kaldık. Bahçe ekerdik sebze filan o da gitti hepsi gitti onların eksikliği koyar bize. Burda bana kalan bi kuru yatak. Yine de çok şükür göreceğimiz varmış. Kızlarım rahat etti biraz bu yeni evde.” S.K. (85-Erkek)

Yukarıdaki görüşmecilerin ifadelerinde de görüldüğü üzere, iki mekânın da olumlu ve olumsuz özelliklerine değinmişlerdir. Ne eski evden kopmuşlardır ne de yeni evi benimsemişlerdir. Arada kalan bu yaşlı bireylerden Z.T. yeni evin rahatlığından, temizliğinden, konforundan memnunken eski evin önündeki bahçesinin olmayışı nedeniyle üzüntü duymaktadır. Yine görüşmecilerden S.K. yatağa bağımlı yaşlı birey ise, yeni konutun sıcak ve büyük olması nedeniyle kızları ve eşi için büyük rahatlık olduğunu söylemiştir. Fakat kendi adına çok da memnun olmadığı bahçesi ve satmak zorunda kaldığı inekleri için üzüldüğünü belirtmiştir. Her iki görüşmeci de iki ev arasında genel anlamda olumlu ve olumsuz yorum yapmakta çekimser davranmışlardır. Yaşanan deprem felaketi ardından daha çok dini duygularla hareket ederek şükür etmek ve yetinmek gerektiğini ifade etmişlerdir.

“Eski evim düzayaktı, kendi evimdi büyüktü. Bu ev küçüktür. Bir kişi yaşayana 3+1 ev çıkıyor, beş kişi yaşayana 2+1 ev çıkıyor bu ne saçmalaktır anlamadım. Sonra sana diyem kapı önünde bahçem vardı ağaçlarım var hepsi kurudu susuzluktan. Çok üzülüyorum bu duruma hele de bahçem için. Eski evdi sobalıdı ama yeni doğal gaz çektim 3 ay doğal gazlı oturdum bir kış sürmedi deprem oldu ev gitti. O kadar emek verdim ki parkeler yaptım, dolap yaptım ama oturmak nasip olmadı.” M.T. (70-Erkek)

“Eski evim köy evi gibiydi. 50 yıllık evdi dile kolay. Soba olsun, soğuk olsun bize iyidi. Düzayaktı gir çık yapmak rahattı. Şimdi benle hanım tekiz başka da bir oğlan o da şehir dışında bu ev büyük bize 3+1 çıktı komşunun torunları da var 2+1 çıkmış bu kuradan bir şey anlamadım. Ondan sonra sana diyem bahçem yok ineğim yok ona üzülüm. Uğraştı bana onlar arkadaşta bana, nasıl anlatam yoldaştı bana. Kapıda ekmeğimizi yapardık ne güzel. Apartman bize göre değil ki ev iyi hoş lafım yok ama tadı tuzu yok.” M.Ş. (76-Erkek)

“Aksarayda karaçalı çeşmesi orda oturuyordum. Eski evden daha razıydim. Karaçalı suyu var, fırın var, kasap var, marketi de var. Eee burda ne var, yok da yok. Sonra bu ev dar küçük 2+1 düştü bize eşyam bile sığmadı, getirmedim. Yataklar, eşyam sığmadı getirmedim. Millet alkış çalıyor devlet bize bunu yapmış ama paramla yapmış hayrına değil. Diğer evim büyüktü han gibiydi şimdi sığmıyoruz.” Z.A. (70- Erkek)

Yukarıdaki görüşmecilerin söylemlerinde görüldüğü üzere, yeni taşınılan konutlardan memnun olmadıkları eski konutlarından daha çok memnun olduklarını üzüntüyle ifade etmişlerdir. Daha çok erkek görüşmecilerin yeni evlerden şikâyetçi olduğu görülmüştür. Eski evlerinin müstakil olması nedeniyle çevreyle iletişimin daha kolay olduğunu, bahçelerinde hoş vakit geçirdiklerini, ekmek yaptıklarını ve kendi imkânları dâhilinde evlerini onardıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca evin çevresinde ihtiyaçlarını karşılayacak mekânların olması kendileri için avantaj sağlamaktaydı. Fakat yeni yapılan konutlarda fırın, kasap, market gibi ihtiyaçlarını sağlayacak mekânların olmaması sorun teşkil etmektedir. Yeni konutun iç mekân olarak sağladığı kolaylıkları kabul eden fakat evi tıpkı bir yemeğe benzeterek aradığı lezzeti bulamadığını ifade eden M.Ş. bu durumdan oldukça üzüntü duymaktadır. Yine erkek görüşmecilerden Z.A. ise bu duruma daha öfkeli yaklaşarak her söyleminde devlete olan öfkesini dile getirerek kimsenin bu konutları hayrına yapmadığını kendi parası ile yapıldığını doğal olarak her şeyin en iyisini istemenin hakkı olduğunu ifade etmiştir. Bu hususta eleştirilen bir konu da deprem sonrası taşınılan yeni konutların kura ile yapılmasıdır. Bu noktada özellikle M.T., Z.A. ve M.Ş. adlı bireyler kalabalık ailelere 2+1 dairelerin düştüğünü yalnız yaşayan bireylere ise 3+1 dairelerin düştüğünü eleştirel bir dille belirtmişlerdir. Çoğu bireyler bu nedenle yeni konutlara sığmamış ve eşyalarının çoğunu bırakmak zorunda kalmışlardır. Özellikle evlerinde çocukları ve torunları ile yaşayan yaşlı bireyler bu durumdan oldukça rahatsızdırlar. Yalnız yaşayan bireyler için de durum tam tersidir. Onlara da 3+1 daireler büyük gelmektedir. Bu nedenle evin temizliği ve bakımı kendileri için zorlaşmaktadır. Dolayısıyla yeni konutların dağılımı konusunda yapılan uygulamalar yaşlı bireyleri memnun etmemekte ve eleştirilen konulardan biri haline gelmektedir.

“Çimentonun orda oturuyordum. 35 yıllık evimdi. Müstakil evdi bahçem vardı, sebze ekidim, meyve ağaçlarım vardı, hoştu. Valla gülüm benim eski evim bundan daha rahattı. Yani eski evi de her şeyi yaptırmıştım burdan rahattı valla. Parkelerim bundan daha güzeldi parlidi yüzüne. Taş yapmıştık, dolap yapmıştık, tezgâh yaptık, ters tavan bile yaptım daha ne ola. Diğer eve göre rahatlık farkı yok yani aksine burda çok sorun çıkıyor.” F.Ç. (67-Kadın)

“Burda bahçem yok, ineğim yok. Onlar bize hareketti şimdi hanım tüm gün oturur yakında yüz kilo olur, zaten hem şeker hem de tansiyon hastası bi de kilo eklendi tam oldu. Ben o evde gözümü açtım orda kapardım sanırdım olmadı. Belki kırık döküktü eskidi ama mutluymdum çok. Burda mutlu değilim özlem çok. Düzayaktı rahattı her şey ayağımızın altındaydı. Bura yeni bina o kadar ruh yok. Kendimize göre tuvalet mutfak tezgâhı vardı. Dolaplar eski alçak dolaplardı ama işimizi görürdü.” Z.T. (81-Erkek)

“40 yıllık evimdi. Ordaki evimde ön taraf bahçeydi, düzayaktı. Rahat oturup kalkıyorduk, hayvanım vardı bir tane ineğim bir tane de tosunum. Şimdi dört duvar arasında mapus kaldık

bu oğlanın büfesine de bakmasam karı gibi tüm gün evde oturacam. Sonra sana diyem bu ev tamam güzel rahat mesela diğer evim sobalıdı ama lezzetlidi kızım.” S.Ö. (72-Erkek)

Yaşlı bireyler, uzun yıllar boyunca yaşadıkları bu 30-40 yıllık evlerini kendi kullarımlarına göre tasarlayıp yapmışlardır. Görüşmeciler eski evlerinde kendi kullarımlarına uygun lavabo, tezgâh yüksekliği, dolap boyu, zemin gibi birçok noktada değişim yapmışlardır. Hatta kadın görüşmecilerden **F.Ç.** ters tavan bile yaptıklarını özellikle vurgulayarak eski evinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Ayrıca evlerinin önünde kendilerine yetecek kadar bahçe, imkânları ölçüsünde hayvan yetiştirmeye çalışmışlardır. Evlerine, bahçelerine ve hayvanlarına duydukları bağlılık ve özlem görülür niteliktedir. Yıllarca alıştıkları tüm bu düzen depremle birlikte yerle bir olmuştur. Verilen onca emek boşa gitmiştir. Yaşlı bireyler maddi ve manevi anlamda büyük hasarlar yaşamışlardır. Yeni taşınılan yapılar ise, apartman olduğu için sıkıntı yaşamaktadırlar. Çünkü eski evleri genelde müstakil ve bahçeli olan görüşmecilerin apartman dairelerinde yaşamaya başlamaları ve apartman kültürüne alışmaları zor olmaktadır.

Yapılan araştırmada dikkat edilen önemli bir diğer husus da, mahalle ortamında özellikle müstakil bahçeli evlerde yaşayan erkek bireylerin yeni taşınılan apartman dairelerinden memnun olmadığıdır. 40 yıllık kendi elleriyle yaptıkları evlerinden ayrılıp apartman, site ortamında eski mekândaki samimi doğal ortamı bulamayan bireyler büyük bir üzüntü ve boşluğa düşmüşlerdir. Özellikle yukardaki erkek görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bağ bahçelerinden, yetiştirdikleri hayvanlarından ayrılmak zorunda kalmaları bu durumdan dolayı büyük üzüntü yaşamışlardır. Bağ bahçesine, meyve ağaçlarına, hayvanına derin duygularla bağlanan bireyler yeni yapılar da bu boşluğu dolduracak bir şey bulamamışlardır. Hem ekonomik gelirleri, hem de kendileri için önemli bir uğraş olan bahçe ve hayvan bakımı onlara fizyolojik ve psikolojik açıdan iyi gelmekteydi. Görüşmecilerin çoğu binbir emekle yaptıkları, onardıkları evlerini ve kendilerini ait hissettikleri mahallelerini biranda kaybetmenin zorluğunu hem maddi hem de manevi anlamda yaşamışlardır. Manevi anlamda yıpranan bireyler, artık bu yaşta sonra ekonomik kaygı duymak istemediklerini ve konforlu bir yaşam istediklerini söylemişlerdir. Bu bağlamda yaşanan mekânın yanı sıra mahallelerindeki mekânların da görüşmecilerin ihtiyaçlarına cevap verebilmesi açısından son derece önemlidir.

5.2.3. Mekân Hatıraları

İnsanoğlu yaradılış itibarı ile bir yere, bir kimliğe ya da “burası” diyebileceği bir alana ihtiyacı vardır. Bireylerin yaşadığı mekânı kişileştirmesi, yaşadığı mekânları diğerlerinden farklılaştırmaktadır. Bu farklılaşma süreci insanın “burası” noktası kurmasıyla başlamaktadır. Bireyin “benim evim”, “benim kentim” şeklinde nitelendirdiği mekân, yaşadığı evin diğer evlerden, yaşadığı kentin diğer kentlerden ayırt ettiğini göstermektedir. “Burası” noktası büyük kentler ve metropoller bağlamında, genellikle kentin bütününe değil, yalnızca bir kısmını yani kendi mekânı gibi gördüğü yeri temsil etmektedir (Bilgin ve Göregenli, 2002: 51).

Mekânlar; bizi var eden, belli bir kimlik kazanmamızı sağlayan, sosyal ilişkiler kurmamızda aracı olan, hayatımızı idame ettirdiğimiz alanlardır. Doğal olarak her ilişki biçimlendiği mekân içinde anlam kazanmaktadır. Kentler ve mekânlar, yaşayan canlı organizmalar gibidir. Üzerinde yaşayan insanlara yurt edinmenin yanı sıra onların kaygılarına, sevinç ve üzüntülerine,

deneyimlerine, değer yargılarına eşlik eder. Dolayısıyla mekân ile toplumsal ilişkiler arasındaki yakın ilişki karşılıklı bir aidiyet bağı oluşturmaktadır.

Bir mahallede yaşamak, bir aidiyet ortamına dâhil olmaktır. Çünkü mahalle içinde barındırdığı mekânlar ile bir kimlik ve aidiyet belirtir. Mahalle, kendine ait bir yer bulan ve kendini bir yere yerleştiren bireye aidiyet temeli sunmaktadır. Dolayısıyla bu aidiyetlik, ortak bir hayat ortamı oluşturmaktadır ve mahallenin cemaat, benzerlik, homojenlik gibi özelliklerini hatırlatır (Alver, 2012: 231). Belli bir yeri temsil eden mahalle, toplumsal ve kültürel ortamlardır. Belli bir hayat tarzını yansıtan sosyo-kültürel ortamlardır. Evler, sokaklar, şehirler, yollar, eşyalar anıların zamanın ve geçmişin tanığıdır. Yaşlı birey, hatıralarla süslediği ve gelecek kuşaklara aktarmak istediği güzellikleri deneyimleri mekânla yaşatmak, mekânla düşünmek ve mekânla hissetmek ister. Geçen yıllarla birlikte mekânda oluşan değişiklikler yaşanan anıların üzerini örteceğinden yaşlı birey bu durumu kabullenmekte zorlanır. Yaşın verdiği duygusal bozukluklar nedeniyle yaşlı birey yaşadığı dört duvara sarılmaktadır. Özellikle 65 yaş üstü bireylerin bu ortamlara verdiği değer ve bağlılık daha fazladır. Görüşmecilerin bu mekânlarda yaşadıkları hatıraları, unutamadıkları anıları öğrenmek adına, **“Depremden önceki evinizde ya da mahallenizde atmaya kıyamadığınız, kaybolmasından korktuğunuz ve unutamadığınız hatıralar, anılar (eşya, resim) nelerdir?”** sorusu yöneltilmiştir:

“Ne sen sor ne ben diyem kızım eski ev yüreğimde sızı, boğazımda düğüm olarak kaldı, ne edem burayı tadı yok tuzu yok lezzet yok. Nasıl unutam ben oraları. Eşyaya gelince sadece dikiş makineme üzüliyorum. Çeyizimden kalmaydı. Anamdan tek hatıradı bana. Onla anam bize elbise dikerdi, bende çağalarımı elbise dikerdim. Şalvar dikerdim kendime, aklım onda kaldı eski olan hiç bi şeyi getirmedim buraya, çoğu gitti çoğunu da köye yolladık.” A.K. (67-Kadın)

“Oğlan hep attı eşyayı, dağıttı. Elbise dolabım vardı üç kanatlı kime vermiş bilmiyorum yoktur. O ara hastadım korona olmuştum aklım başımda değildi, almış atmış dağıtmış bilmim. Büyük demliğim vardı kutudan çıkartmamıştım diyidim bi misafir gelince yete hepsine sen al onu ver başkasına kime vermiş onu da bilmim ki gidem alam. Çok kıızıyom valla. Çok şeylerimi atmışlar bilmim. Bak aklıma geldi eski kaşıklarımı ayırmıştım dedim dolma falan doldurunca içini oyam onu da atmışlar. Şimdi yeni kaşıklarla olmuyor ki. Zaten artık yediğimiz içtiğimizde de lezzet kalmamış kızım. Düşün ki güzel bi yemek önünde bakisin çok güzel yiyisin tuz yok gitti boşa. Hiç tuzsuz yemek yersin? Bura da öyle her şey güzel hoş ama ne tat var ne tuz.” Y.S. (65-Kadın)

Yaşlılık döneminde uzun yıllar yaşadığı eve, çevreye karşı derin bağlılıklar kuran yaşlı bireyler bu çevreden uzaklaşmasıyla üzüntü ve stres yaşamaktadır. Deprem nedeniyle zorunlu olarak geldiği bu yeni ortam yaşlı birey için alışılması güç bir durumdur. Kendini güvende ve özgür hissettiği, hatıralarla dolu evinden uzaklaşmak yaşlı birey için zor bir süreçtir. Uzun yıllar sonra yaşanan çevreden uzaklaşmak bireye kaygı, endişe, korku, üzüntü gibi olumsuz duygular yaşamasına sebep olmaktadır. Buna örnek oluşturan, A.K. *“Eski ev yüreğimde sızı boğazımda düğüm olarak kaldı, ne edem burayı tadı yok tuzu yok lezzet yok.”* yine kadın konuşmacılardan Y.S. *“... Düşün ki güzel bi yemek önünde bakisin çok güzel yiyisin tuz yok gitti boşa. Hiç tuzsuz yemek*

yersin?” gibi sözlerden de yaşlı bireylerin duyduğu üzüntü ve özlem açıkça görülmüştür. Kadın görüşmecilerin geride bıraktıkları eşyaları kendileri için çok değerlidir. **A.K.**’nin çeyizlik dikiş makinesinde yaptığı el emekleri, **Y.S.**’nin demliği, kaşığı, dolabı onlar için yerine koyulamayacak ölçüde değerlidir. Bu eşyalar bireyleri yaşadıkları mekâna bağlayan kendilerini oraya ait hissettiren manevi anlamda güçlü kılan değerlerdir. Deprem sonrası korona olduğunu ve oğlunun eski olan fakat kendisi için değerli olan çoğu eşyasını attığını bunu daha sonra fark ettiğini üzüntüyle anlatmıştır. Genç kuşağın eski kuşak için küçük bir eşyanın dahi ne kadar önemli olduğunu bilmediğini ifade etmiştir.

*“40 yıllık evimdi. Belki iyi değildi ama 4 çocuğumu orda doğurdum büyüttüm evlendirdim. Eşimin bütün anıları orda kaldı o evde öldü. Her şeyi orda bırakıp geldim. Ben diyordum kendi kendime bende bu evde öleceğim ama bak Allahın işi şimdi burdayım. Ah kızım büfem vardı çok güzeldi hep tozunu alırdım ne zorluklarla aldı beyim onu. Biliyon mu mobilyası çok iyi di ama. Evde belki en yeni eşyam oydu alamadım. Beyin oturduğu koltuk vardı hep oturduğu o köşe vardı anısı vardı kalmadı elimde hiç bi şey.” **H.Ö. (73-Kadın)***

*“35 senelik evimdi. Müstakil bahçeli evimdi ağaçlarım vardı. Komşularım hoştu güzeldi özlenesi günlerdi. Müstakil evden sonra böyle apartman dairesinde insan yapamıyor, ev güzel hoş ama bana ait gibi değil zaten çocuklara torunlara kadar pay düşü. Onun dışında pazara giderdim. Pazar bana mutluluk verirdi daha burdan kalkıp gidemim ne lazım olursa çocuklar alıyor. Bi eğlencedi bana ne edem yapacak bi şey yok. Söylesem gülersin ama bahçemdeki malzememi alamadım. Küregim kaldı, kazma baltam kaldı, çapam vardı kaldı onlar. Oyunağımdı sanki onlar benim. Elinden alırsın ağlar ya çocuklar bende öyleyim şimdi. Getirem dedim kızdı çocuklar nereye getirecen bahçen mi var dediler.” **G.H. (69-Kadın)***

Yapılan araştırmaya göre, mekân hatıraları açısından en çok özlem duyan kişiler kadın görüşmeciler olmuştur. Kiminin demliği, kiminin dikiş makinesi, kiminin büfesi, kiminin kazma küreği ve en çok da eşini o evde kaybedenlerin duyduğu özlem açıkça görülmüştür. Özellikle **G.H.** “Müstakil evden sonra böyle apartman dairesinde insan yapamıyor ev güzel hoş ama bana ait gibi değil...” sözlerinden de yeni evin konforundan memnun olduğunu fakat bir şeylerin eksik olduğunu kendini buraya ait hissetmediğini üzüntüyle anlatmıştır. Diğer bir görüşmeci **H.Ö.** “Eşimin bütün anıları orda kaldı o evde öldü, ben diyordum kendi kendime bende bu evde öleceğim ama bak Allahın işi şimdi burdayım.” sözleri ile eşiyile olan anılarını orda bıraktığını, ona ait olan her şeyin biranda yok olduğunu, kendini de o evde ölüme hazırladığını gözyaşlarıyla anlatmıştır. Kadın görüşmecilerin erkeklere nazaran olaylara bakış açısı daha duygusal olmuştur. Bazı görüşmecilerin yaşadığı evde kalan anılar özlenirken, kimisi de bu anıları yaşattığı eşyaya özlem duymaktadır. Konuşmacılardan **G.H.** “Küregim kaldı, kazma baltam kaldı, çapam vardı kaldı. Oyunağımdı sanki onlar benim. Elinden alırsın ağlar ya çocuklar bende öyleyim şimdi.” sözleriyle geride bıraktığı eşyalarına yüklediği anlam manidar değerdedir. Özellikle kendini mutlu ve özgür hissettiği pazar alışverişlerini artık yapamadığı için üzüntü duymaktadır. Ayrıca müstakil ve bahçeli evlere alışmış bireylerin apartman dairelerine adapte olamamaları dikkat çekmektedir.

*“60 yıllık evimdi. O evde büyüdüm. Çoook hatıra var. Şimdi nerden başlasam bilemedim. Öncelikle çocukluğumdan bu yaşa kadar o evdeydim. 9 kardeş o evde büyüdük. Evimiz yıkık döküktü ama onca hatıra anı vardı. Anne baba kardesten yadigârı. Ailemden 3 kız kardeş kaldı. Onları kaybetmemin bendeki hüznünü o evde teselli bularak geçiriyordum. Sonuçta evimin her yerinde ailemin hatırası vardı. O ev bana onları hatırlatıyordu. Salonumun tam karşısına rahmetli babam ve büyük abimin fotoğrafını asmıştım. Onlara orada gözüm gibi bakıyordum. Depremle birlikte alelacele ile eşyaları toplarken fotoğrafları kaybettik. Bi de rahmetli babamın sandığı vardı. Sandık nerden baksan 80 yıllık bir sandıktı. Çok eski olduğu için taşınma sırasında kırıldı. İçinde babamdan kalma aynası, tarağı, çuvaldızı vardı onlarla birlikte kayboldu gitti. Ben bunlara senelerce gözüm gibi baktım gitti hepsi çok üzüliyorum. Şunu da söylemeden geçemeyeceğim. İlk maaşımla aldığım kitaplığım vardı. Yine biriktirerek aldığım ansiklopedilerim, kitaplarım vardı. Kızım istemediği için kitaplığımı eve getiremedim. Gençler yeni eşyalara özeniyorlar. Ama benim kitaplığımın bendeki yeri başkaydı. Şimdi onları eski eşya gibi bodrumda görmek beni üzüyor. Arada gidip bakıyorum. Bazı şeylerin kıymeti bilinmiyor. Daha gençler bizim yaşımıza gelince anarlar.” **M.T. (68-Erkek)***

Görüşmecilerden **M.T.** kendi çocukluğunu geçirdiği, kardeşleri ile birlikte büyüdüğü evinden ayrılmak zorunda kalması kendisinde travma yaratmıştır. 60 yılını verdiği anılarla dolu evden ayrılması, depremden sonraki telaşa ailesine ait fotoğrafları kaybetmesi, 80 yıllık aile yadigârı sandığının taşınma sırasında kırılması yaşlı bireyi oldukça üzmüştür. Ayrıca ilk maaşı ile aldığı kitaplığın eski olması nedeniyle kızının yeni eve getirmemesi de üzüldüğü noktalardan biridir.

İnsanlar, hayatlarını idame ettikleri mekânlara farklı farklı anlamlar yüklerler. Kimi yaşadığı mekânla derin bir bağ kurarken kimi için de bunlar sıradan duygular olmaktadır. Buna örnek oluşturan **M.T.** için ise, bu bağ daha kuvvetlidir, o yaşadığı mekânı içselleştirerek anlam yüklemiştir. Onun için bir yere ait olmak, evdeki eşyalara anlamlar yüklemek önemlidir. Eski bir eşyaya duyulan özlem, o eşyaya sahip olmak için verilen emek yaşlı birey için değerlidir. Ve en önemlisi yaşanan evde, eşyada, mahallede, komşuda yaşanmışlık izleri aramaktadır. Bu izlerin varlığını bütün yaşlı bireylerde görmek mümkün olmuştur. Kimi birey depremi metanetle kaşımıştır. Fakat genel anlamda yaşları itibari ile duygusal yaklaşan görüşmeciler ağırlıktadır.

*“Ahhh kızım hiç hatırlatma derdimi. Depremde hırsız evime girmiş ne varsa çaldılar. Torunlarımın çeyizlerini, yorganımı, battaniyemi neyi çalmadılar ki. Onlara çok üzüldüm. Ne fakirlikle ben o lifleri yaptım hepsini çaldılar. Biz konteynırdıydık yarı eşya ordaydı, orta hasardı diye o sıra girmişler işte. Torunlarım yetimdi yetim malı alınır mı haram zıkkım olsun.” **D.Ö. (65-Kadın)***

“E valla ben hiç bi şeyimi atmadım. Neye atam ki. Sadece karyolamın demirlerini attım gerisi her şeyi aldım. Gardolabımı getirdim rahmetli abimin hatırası onu atmadım aldım. Diğer abilerimden kalan iki tane resim var, o resimleri getirdim atmaya kıyamadım. Televizyonum kırıldı ona çok üzüldüm. Çeyizlik eşyalarımı hepsini aldım. Hepsi gözümün

nuru hala kullanim. Hele ki fincanlarım ne kadar hoş, cezvesi eski cezvelerden var ya mavi olan çok sağlam.” S.A. (65-Kadın)

“Hatıra neki ömür geçti orda. Kendi ellerim ile yaptım o evi penceresinin altında da divanımı düzayak yola bakar gelen geçeni izlerim soba çayımı içerdim hayatta bundan güzel bir şey mi var kızım sen söyle. Komşularım geçer selam verir, sohbet ederdik. Eşya mı kaldı kızım attılar attılar. Divan olmazmış burda dediler. Divanımı attılar hala rahat oturamam bunlarda. Divanımda hem oturur hem uyurdum şimdi bilmim ki yatakta uyuyam. Bir kaç parça aldık geldik gerisi gitti. Isparta halılarım vardı orda görevde iken almıştım onları da attılar. Şimdi ne kadar değerlidir o halılar ne bilecek gençler.” A.A. (66-Kadın)

Araştırmada özellikle kadın görüşmecilerden eski evlerinde bıraktıkları hatıralar için büyük üzüntü duymaktadır. Eski evlerinden getiremedikleri ya da atmak zorunda kaldıkları eşyaları için sitem etmektedirler. Kadın görüşmecilerden **D.Ö.** deprem sonrasındaki kargaşadan faydalanarak evine giren hırsızın yetim torunları için binbir emekle yaptığı çeyizlikleri, lifleri, yazmaları, battaniyeleri ve daha birçok eşyasının çalındığını gözyaşlarıyla anlatmıştır. Yaşlı bireyler yeni konutlarında değer yükledikleri eşyalar ve o eşyalarla yaşadıkları anılara özlem duyarak vakit geçirmektedirler. Kiminin çeyizlikleri, kiminin halıları, kiminin divanı, her birinde geçmişin izlerini taşıdığı bu anılardan kopmak yaşlı bireyler için travmatik olaylardır. Çünkü sahip oldukları bu değerler onları evlerine bağlayan aidiyet duygusunu derinden yaşatan hatıralardır.

Deprem gerçeği her ne kadar ekonomik bir yıkım olarak görülse de sebep olduğu sosyal yaşamdaki belirsizlik, kaygı ve eski mekândan kopuş büyük bir travma yaratmıştır. Özellikle bu çalışmada vurgulanan yaşlı bireylerin eski evlerinin terkinden dolayı duydukları üzüntü yeni evlerinden duydukları memnuniyeti örtmektedir. Yaşlı bireylerin büyük çoğunluğu her ne kadar yeni taşınılan evden memnun olsalar da düşüncelerini duygu içerikli ifadelerle belirterek eski mekâna duyulan özlem ve hatıralarını ifade etmişlerdir. Bu şartlarda normal hayata geri dönüşün uzun bir süreç gerektirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda yapılacak fiziksel iyileştirmelerin yanı sıra toplumsal dayanışma ve yardımlaşma pratikleri önem kazanmaktadır.

“40 yıllık evim ocağımdı. O evde her şeyimizi yaptık dedik ki o evden ölümüz çıksın olmadı ona üzülürüm. Daha zaten bi beklentim yok burdan bari orda ocağımda son günlerimi yaşayaydım. Sonra ineklerimiz bahçemiz en önemlileri onlar onlardan ötesi yok valla. Eşya falan getirdik çoğunu bazılarını attık. Üstünde yattığım sedirim vardı bana iyidi seviyordum onu attılar. Sonra kızıma diyem gahveye giderdik dostlarla çay içerdik karı dırdırından kaçardık, zaman geçerci, ne güzeldi şimdi gidemik tıkdık kaldık burada.” S.E. (71-Erkek)

“40 yıllık evimdi. Hiç bi şeyi unutamıyorum. Komşuları özliyorum. Orda serbesttik bura el gibi. Burda herkes binada. Tanıdık olup konuştuğumuz da eski mahalleden gelenlerdir. Kahveye giderdik arkadaşlarla üç beş sohbet vakit geçerci eğlenirdik tek eğlencemizdi o da yok daha. Şimdi bile gidince bakıp üzülüyorum baba ocağıydı babamın hatırasıydı. Ne kadar rahat olsa da bura bende çocuklarda hüüngür hüüngür ağladık.” M.T. (70-Erkek)

“35 yıl oturduğum yuvamdı. Ben o evimi çok sevdim. Bahçem vardı kapı önümde onu çok özledim. Bak içtiğiniz meyva suyu bahçamın vişneleri gidip toplayıp getirdik yaptık bunlar nimettir, emektir yavrum özlenir tabi. Camim vardı, fırınım vardı, çay ocağına giderdik insan yüzü görürdük buralarda şimdi bazen parkta denk geldik mi bi iki sohbet yapar olduk.” S.Ç. (71-Erkek)

Mekân açısından önemli bir konuma sahip olan kahvehane ya da çay ocağı tıpkı cami, fırın, bakkal, okul, çeşme gibi önemli yapılardır. Bu ortamlar yaşlı bireylerin kaliteli vakit geçirmek, sohbet etmek, hikâyeler dinlemek gibi etkinliklerin yapıldığı kültürel kimliğin kazanıldığı ortamlardır. Bir toplumsal mekân olarak görülen kahvehaneler, ev ve sokak arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Yukarıdaki erkek görüşmecilerden *S.E.*, *M.T.* ve *S.Ç.* sözlerinden eski günlere duyulan özlemin, çay ocağında içilen çayın, edilen sohbetlerin anısı dile getirilmiştir. Belli bir yaştan sonra eskiye oranla gezemeyen görüşmeciler çay ocağı, cami, park gibi mekânlarda sosyalleşme fırsatı bulurlar. Özellikle *“Bu mekânlar, gündelik yaşamın sıradan akışına eşlik ettikleri gibi, hayatımızdaki küçük zaman boşluklarını doldurmaya da yararlar. Aynı zamanda, rahatlama, gevşeme, kaçış, özgürlük, temsil vb. işlevler de görürler.”* (Aytaç, 2007: 203). Fakat deprem ile birlikte zorunlu olarak terk edilen bu mekânların yeni taşınılan mahallelerde olmaması büyük eksiklik oluşturmuştur.

Mahalleyi mahalle yapan temel unsurlardan biri ev ve evler arasındaki ilişkilerdir. Ev, bir mahalleye biçim ve ruh veren önemli bir etkidir. Hayatı sarıp sarmalayan, koruyan, yarına taşıyan bir mekândır ev. Bir Koreli öykücü Ca, (2009: 25), evi ümit olarak ifade ederek ev ile ümidin aynı anlama geldiğini belirtir. Ona göre; *“Ev yoksa ümit de yoktur.”* (Alver, 2012: 223). **Deprem olmasaydı eski evinizi terk eder miydiniz?** Sorusunda evi ile birlikte ümidini de kaybeden yaşlı bireylere kulak verilmiştir.

“Kızım valla evimiz eskiydi. Öyle böyle yapılması gerekecekti. Devlet şimdi orayı ne yapacak bilmiyorum. Arsanın değeri ne kadardır ona göre bize para mı verecek yoksa direk bize mi bırakacak bilmiyorum. 240 metrekaresiydi evim. Daha burdaki evde iki sene sonra ödeme yapmaya başlayacaz. Eski evden bi göz oda bırakmışız gerisini yıktık. Haftada bi gidik hanım ekmek yapı. Bi kaç tane ceviz ağacı var, bi tane kiraz ağacı var bi tane de elma ağacı var. Bi kaç ğarış da bahçe yapmışım. Ben haftada bi kaç gün gidim hanım haftada bir geli ekmek yapmaya. Kızım bizimki hani bi kuş yuva yapar koca bahçenin bi köşesine ya bizimki de o mesele. Koca evden kaldı küçük bi harabe ama bahçe ağaç var onu bırakamisin. Şimdiki yeni evim o bahçede oladı benden mutlusu olmazdı ama buna da şükür.” K.Ö. (74-Erkek)

Belli bir yaş aldıktan sonra özellikle birtakım fiziksel sıkıntıların ortaya çıkması ile birlikte yaşlı bireylerin en çok vakit geçirdikleri evleri ile güçlü bir bağ kurulmaktadır. Bütün bireyler için özel olan bu bağlar yaşlı bireyler için vazgeçilmezdir. Özellikle evin içindeki yaşanmışlıklar, aile bireyleri ile geçirilen değerli vakitler, anılar, hatıralar evin değerini arttırmaktadır. Buna örnek oluşturan *K.Ö.* *“...Bizimki hani bi kuş yuva yapar koca bahçenin bi köşesine ya bizimki de o mesele.”* sözlerinden de anlaşılacağı üzere eski mekândan hala tam anlamıyla kopamadıklarını orada bir göz oda bıraktıklarını sürekli gidip geldiklerini belirtmiştir. Eski bahçesinde eşinin ekmek yaptığını kalan birkaç meyve ağacına baktıklarını tam anlamıyla asla kopmak istemediklerini

söylemiştir. Eski eve olan bağlılıkların bir çırpıda kopamayacağını belki de kalan ömründe bu eksikliğin asla kapanmayacağını üzüntü ile ifade etmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere; yıllarca yaşanılan o eve, mahalleye, komşuya derin bağlarla bağlanan yaşlı bireyin bunlardan bir çırpıda kopması bireyde üzüntü ve derin yaralar bıraktığı gerçeğidir.

“Terk etmezdim tabiki evim güzel şehre yakın. Emekli olduktan sonra hep yaya olarak çarşıya gidip geliyordum. Hem eşim ölmeden bana evi dağıtma dedi. Orda kal çocuklar evine gelsin her zaman, sen onlarda kalma bu ocak hiç sönmessin dedi. Ben evi dağıtmadım 4 yıl boyunca ama deprem dağıttı. Evi yapıp geri döneceğim. Biz hala baba ocağı mantığındayız o yüzden ev bizim için çok önemli. İnşallah o ocak sönmeyecek.” S.Ç. (71-Erkek)

“Terk etmezdim vallahi de billahi de. Evimi seviyordum çarşıya yakındı. 40 yılımı verdim ne olurdu sanki orda ölüp gideydim. Şimdi bura rahat valla güzel ama sanki benim evim değil, sanki misafirim bu evde ayağımı uzatım bazen sonra diyim ayıptır, utanım geri çekim bi daha sanki yabancıyım. Evim yapılsın gidecem zaten geri hiç durmam burda. Eskisi gibi olmasa da mahallem var komşularım var.” H.Ö. (73-Kadın)

“Yok nereye terk edip gidecektik bi emekli aylığı ile hep oğlana yük yük nereye kadar. Valla diyorduk daha ölümüz çıkar bu evden taziye evine bile yakındı diyorduk rahat olur millete ama bak nerdeydik şimdi nerdeyiz insan bilmi ki yarın ne ola.” Y.S. (65-Kadın)

Yaşlanan bireyler, hem maddi imkânsızlıklar hem de fiziksel deformasyonlar nedeniyle kendilerini yaşadıkları evlerine adarlar. Yaşadıkları deneyimler, anılar, aidiyet duygusu, statü gibi değerlerin etkisiyle kendilerini mekânlarıyla bütünleştirirler. Özellikle kadın görüşmecilerden **H.Ö.** “...Sanki misafirim bu evde ayağımı uzatım bazen sonra diyim ayıptır, utanım geri çekim bi daha sanki yabancıyım.” Kendini yeni eve ait hissetmediğini ve yabancılık duyduğunu bu sözlerle ifade ederken, **Y.S.** adlı görüşmeci “Valla diyorduk daha ölümüz çıkar bu evden taziye evine bile yakındı diyorduk rahat olur millete.” bu sözlerle eski eve olan bağlılığını ve aidiyetini ifade etmiştir. Özellikle kendini bu evde ölüme hazırladığını ve taziyesini bile düşünüp planladığını üzüntüyle dile getirmiştir. Yine **S.Ç.** adlı erkek görüşmeci vefat eden eşinin vasiyetini yerine getiremediği için duyduğu üzüntüyü şu sözlerle ifade etmiştir: “Hem eşim ölmeden bana evi dağıtma dedi. Orda kal çocuklar evine gelsin her zaman, sen onlarda kalma bu ocak hiç sönmessin dedi.” Fakat hayat dediğimiz kurgu her zaman buna izin vermeyebilir. Hayat arkadaşı olan eşini kaybeden yaşlı bireyin yaşadığı bu olay evine olan duygusal bağını arttırmaktadır. Özellikle bu dönemde yaşlı bireyin evine olan ihtiyaç durumu diğer yaş grubuna göre farklılık göstermektedir. Evlerine duygusal bir bağ ile bağlanan yaşlı bireyler yaşadıkları deneyimler ve hatıralardan dolayı evlerini terk etmek istemezler. Sevgi dolu, samimi, güvenli ve en önemlisi ait olma ve kendini gerçekleştirme gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan evleri, onları fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra duygusal ihtiyaçlarına da cevap vermesi açısından önemlidir.

“Yok kızım deprem olmasa niye evimizden çikalım hiç de çıkmazdık valla. Paramız mı vardı çikalım. Bir emekli maaşıdır. Biz evimizden memnunduk. Eski evdi ama yine de hoştu, iyidi. Çarşı yakın yayan giderdim. Bak etrafına ne görüyön dağ, başka da bi şey yok. O bazı

ahmaklar alkış çalıyor, ama boş herkes görüyor her şey ortada. Bizim milletvekillerinin sorumsuzluğu yoksa ev böyle olur mu? Kutu gibi ev yapmışlar 3+1 demişler.” Z.A. (70-Erkek)

“Terk etmezdik valla. Otağımız ocağımız söndü kim bile bile söndürür. Tamam, bura rahat güzel ama tad yok tuz yok. Ot gibiyik sanki yaşama sebebimiz elimizden alındı. Geri döner miyiz bilmiyorum. Evdekiler döner görür belki ama ben daha görür müyüm Allah bilir. Yine de sağolsun devlet yoksa bu yatalak halimle sokakta kalırdım. Çok şükür devlet bana maaş veriyor, kızlarım da bana bakıyor yoksa ortada kalırdım.” S.K. (85-Erkek)

Maddi anlamda kendini yetersiz bulan yukarıdaki görüşmecilerin, yeni konutlara taşınmak zorunda kalmaları onların devlete karşı görüşlerinin olumlu ya da olumsuz olmasını etkilemektedir. Yaşlı birey, fiziksel olarak kendini yetersiz hissettiği zaman devletin kendine bakımını istemektedir. Yaşlı bireyin devletten beklentisi ilerleyen yaşla birlikte artmaktadır. Özellikle günümüzde devletin 65 yaş üstü bireylere sağladığı olanakların eski zamana oranla iyileştirildiği ve evde bakım hizmetlerinin arttığı, bu hizmetler için maddi olanakların sağlandığını söyleyen **S.K.** adlı yatağa bağımlı olan görüşmeci bu durumdaki memnuniyetini dile getirmektedir. Diğer yandan **Z.A.** adlı görüşmeci maddi olanaklar yüzünden devletin yaptığı evi tercih etmek zorunda kaldığı için bu durumdan memnun değildir. Devletin kendilerine sahip çıkmadığını her şeyin özensiz ve yetersiz yapıldığını her fırsatta ifade ederek eski evinde kimseye muhtaç olmadığını bu durumdan rahatsızlık duyduğunu söylemiştir.

İnsanlar kendilerini güvende hissedebilecekleri konutlarda yaşamak ister. Fakat ülkemiz deprem kuşağı üzerinde yer aldığı için insanlar fiziksel ve psikolojik olarak etkilenmektedir. Doğal olarak her an deprem afetiyle karşılaşma olasılığının yüksek olması ihtimali insanları travmaya itmektedir. Özellikle yaşlı bireyler bu dezavantajlı grup içerisine girmektedir. Yaşanan deprem felaketinden sonra evlerini değiştirmek zorunda kalan yaşlı bireyler; kaygı, endişe, öfke yeni mekânda oluşan adaptasyon sorunları, geleceğin belirsizlikler taşıması, bunların yanı sıra ekonomik ve sosyal sıkıntılar da görülmektedir. Afeti yaşayan yaşlı birey kendisi için bu yeni ve korkutucu durumu anlamada güçlük çekmektedir. Deprem felaketinin ardından yaşlı birey kendini yaşanan olayların etkisinden kurtarmaya ihtiyaç duymaktadır. Yıkılan ve zarar görmüş fiziksel ve sosyal çevresini eski haline getirebilmek için yardıma ihtiyaçları vardır. Yeniden yaşama bağlanmaları, psikolojik açıdan düzelmeleri ve en önemlisi kendilerini yeniden toplama gücüne sahip olmaları gereklidir. Bunun için de psikiyatristler ve sosyal destek uzmanlarından yardım almaları önemlidir. Bu destek sayesinde yaşlı bireyler yaşama karşı mücadele edebilecek ve yaşayacakları yeni mekânlarına uyum sağlayabilecek, yeni bir çevreye adapte olabilecek güce sahip olabilirler.

“Kolay kolay evimi terk etmezdim. O eski ev 9 kardaşın hissesiydi. Ondan çok bi şey yapmadım. Hanım burayı sevdi ama yine de diyi iki göz oda yap yazın oraya gidek kışın burda kalak. Zaten bahçede var. 4 tane ağaç var. Dışarda bi mutfak duruyor. Oğlanın kuyusu var ordan suluyorum yoksa su da yok şimdi.” M.T. (70-Erkek)

“Hayır, evimi kesinlikle terk etmezdim. Ora merkeze yakındı. Yayan çarşıya gidip gelirdim. Ama bura da depreme dayanıklı diye güveniyorum. Bu şartlarda yapılırsa ev bi gün durmam burda. Bahçemiz vardı, maydanoz ettik, soğan ettik, marul ettik, ağaçlarımız vardı. Kestik hepsini çok üzüldüm insan canına kıymak gibi bi şey resmen ne yapalım mecbur kaldık.”
S.E. (71-Erkek)

Yaşlılık döneminde temel ihtiyaçlardan olan güvenlik ve korunma isteği, akraba ve komşuluk ilişkileri ile boş zamanı değerlendirme amaçlı yapılan etkinliklerin gerçekleştirilmesinde ev önemli bir noktadır. Özellikle binbir emekle ettikleri bahçelerden, diktikleri ağaçlardan ayrılmak zorunda kalan bireyler bu durumun üzüntüsünü derinden yaşamaktadır. **M.T.** taşınmasına rağmen halen arada gidip ağaçlarını sulayarak ayakta tutmaya çalışırken, **S.E.** ise kaybettiği bahçesine, kesilen ağaçlarına üzüntüsünü ifade etmiştir. Genel anlamda görülen o ki yaşlı bireylerin hayatının çoğu bölümünü geçirdiği evlerinden anılarına olan bağlılıkları, samimi ilişkileri, ait olma ve kendini gerçekleştirme gibi gereksinimlerinin karşılandığı bu mekândan ayrılmak istememeleri doğal karşılanmaktadır.

Elazığ Depremi, toplumsal yaşamı derinden etkileyen depremlerden biri olmuştur. Deprem olgusu gerekli tedbirler alınmadığı takdirde bıraktığı maddi ve manevi hasarların önemi görülmektedir. Dolayısıyla bu durum deprem gerçeğini yaşamadan önce birtakım hazırlıklar yapılmasını gerektirmektedir. Çünkü depremler geçmişte yaşanan ve gelecekte de yaşanabilecek bir doğa olayı olması nedeniyle hazırlıklı olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle geçmiş depremlerde yaşananlar tecrübe edilerek bu doğrultuda çalışmalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu konuda herkesin duyarlı olması ve iş birliği içerisinde bu süreci atlatmanın mümkün olduğu görülmüştür. Yaşlı bireyler bu süreçte toplum olarak dayanışma ve yardımlaşmanın önemini vurgularken, herkesin birbirine yardım etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

5.3. Yaşlı Bireylerin Yaşama Biçimi, Komşuluk ve Akrabalık İlişkileri

Depremi etkisi ile fiziksel, psikolojik ve ekonomik açıdan yıpranmış olan bir bireyin kendisi için güvenli olduğuna inandığı işlevsel bir mekân tercih etmesi gerekmektedir. Deprem olgusu nedeniyle yeni bir mekâna yerleşen yaşlı birey, bir taraftan yeni mekâna alışmaya ve bu mekânda kendisine alan açmaya, yer edinmeye çalışırken; diğer yandan da hayatta kalmaya, sahip olduğu değerleri korumaya çalışmaktadır. Yaşlı bireylerin yerleştikleri yeni mekânda hayatta kalabilmeleri ve yeni evlerine alışabilmeleri zorlaşmaktadır. Özellikle doğduğu ve içinde yaşlandığı mekânla olan bağlantısının kesilmesi durumunda boşluğa düşmektedir. Sahip olduğu inanç, düşünce, anılar, alışkanlıklar, tutum ve davranışlarda mekânların etkisi büyüktür. Mekân değiştiren bireyi; yeni bir gerilim, stres ve en önemlisi mekânsal bir travma alanı beklemektedir. Dolayısıyla bulunduğu sosyal ve doğal çevreden ayrılarak başka bir eve yerleşmesi yaşlı bireyi özellikle sosyal ve kültürel bir boşluğa düşürmektedir. Bu nedenle yeni ortamda eski mekânlarına benzer özelliklere sahip toplumsal kesim; yani yeni komşularıyla güçlü bir bağ ilişkisi kurma çabalarına girmektedirler.

Uzun yıllar aynı mekânda yaşayan yaşlı bireyler için yerleşim yeri ile ilgili bildikleri haritanın zihinlerde kalması güven oluşturmaktadır. Bu anlamda ev, zaman ve yer açısından yaşlı bireyin uyumu için bir dayanak oluşturur. Çünkü alışveriş yapma, günlük rutin işlerin yürütülmesi ile ilgili yakın arkadaş ve komşuların sağladığı toplumsal destek yaşlı bireyin hayatını sürdürebilmesi açısından önemlidir (Alperen, 2013: 35). Görüşmecilerin bir günlerini nasıl

geçirdiklerini, neler yaptıklarını aktif bir yaşlılık süreci geçirip geçirmediklerini ortaya çıkarmak amacıyla, **“Gün içinde ne gibi etkinlikler yapıyorsunuz? Bir gününüzü anlatır mısınız?”** sorusu yöneltildiğinde alınan cevaplar şu şekildedir:

“Valla otirik evde. Canımız sıkıldıysa gidip gezeceiz. Akşamları parka çıkarız. Ama hastalıktan dolayı parka da gidemik çok. Hastalık yüzünden tam 7 aydır çarşıda bi tane çay içmemişim. Ne kahveye gidim ne çay ocağına gidim. Yok burda zaten. Toplu taşıma bizi almıdi yasaklarda hep evdeydim. Eski evin orda bıraktığımız bir göz var, bahçenin içinde gidiyoz hanım ekmek yapar arada. Sonra markete gidip ihtiyacımızı alıp dönüyorum.” K.Ö. (74-Erkek)

“İnan ki tüm günü şehirde geçiriyorum. Öğlen namazını kılar kılmaz kaçıyorum şehre akşama kadar ordayım. Daire arkadaşlarım var onlarla vakit geçiriyorum. Sohbetler ediyoruz. Çay ocağında vakit geçiriyoruz. Harputa çıkıyoruz. Sonra evin alışverişini yapar dönerim. Ama her gün de gidilmez ki burda tüm gün evde otururuz yoksa hanımlar daha iyi geziyor valla.” S.Ç. (71-Erkek)

“Valla emekli olduktan sonra pek bir şey yapmıyorum. Hicrete gidiyorum, cami için. Orda bahçem var bahçeyle ilgileniyorum. Kendimize meşguliyet buluyoz. Bahçede çalışmak vücudu dirençli tutuyor. Sürekli otur otur belli bir yaştan sonra insan paslanıyor. Bu yüzden bahçenin bize faydası çok. Yoksa hareketsizlik hep hastalık getirir. Benim de hanımın da dizleri ağrır durur zaten hareket etmezsek daha beter oluruz.” M.T. (68-Erkek)

“Arabaya binip çarşıya gidiyorum. Bazen daireden dostlarla görüşürüz. Yoksa burda vakit geçmiyor. Cami yok, çay ocağı yok, kahve yok bi şey yok ne yapam. Geziyorum, eve bir şey lazım olursa alırım, eski evin oralara gider ağaçlara bakar sularım, akşamı edince de dönüyorum bu dağ başına.” Z.A. (70-Erkek)

“Ne yapacaz burda sabah kalkıp gelip büfeye bakıyorum akşam eve gidiyorum al sana günün özeti. Ne çarşı ne kahve ne cami ne eş dost var, burda hayat yok, bizimki boş bir hayat daha. Ama oğlan büfeye baktı mı hemen kendimi eski mahalleye atıyorum, kahveye gidiyorum, akşam dönüyorum.” S.Ö. (72-Erkek)

“Valla işten güçten geçiriyorum. İşim bittise ben beni atım dışarı. Akşam oldusa sen bizi göresin koyun sürüsü gibi dağılıyoz parklara bahçelere. Hava serin ya hoş oluyor. Geziyoz konu komşula. Kahveye gidiyoz, sohbet ediyoz yeni yeni açılmaya başladık.” Y.S. (65-Kadın)

“Temizlik ev işlerini yaparım, televizyon izlerim. Ben yemek yaparım torunlar ders çalışır. Onlar mı telefona ders çalıştırı yoksa telefon mu onlara belli değil ben bi şey anlamam. Sinir olim. Komşular denk gelirse oturuyoruz böyle, sohbet gayfe derken geçi zaman. Güneşe bağlı günümüz, güneş yönünü çevirdikçe merinos halımız elimizde gölgesini takip ediyoz.” Z.Y. (65-Kadın)

“Ne yapacam iş güç görüyorum sonra konu komşular artık gidip geliyoruz. Gün yapıyoruz 3 tane gün grubum var hastalık azaldı başladık gene. Oğlan kızıyor ama ben yine de giderim emekli olduktan sonra ne yapım. Eski iş yerinden arkadaşlar gelirdi artık uzağımız kimse de gelmez oldu buraya. Çoğunlukla böyle geçiyor işte. Biraz da el işi yapıyorum, lif yapıyorum torunlarıma.” E.A. (65-Kadın)

Yaşlı bireylerin emekli olmasıyla birlikte var olan sosyal ilişkiler eskiye oranla azalmaktadır. Rol bırakma kuramına göre mesleğini kaybeden yaşlı birey, zamanla sağlık sorunlarının da eklenmesiyle belirli rol ve statü kayıpları yaşamaktadır. Bunu telafi etmek amacıyla erkek bireyler camiye, kahveye; kadın bireyler ise günlere, komşulara giderek kendilerine yeni arkadaşlık ortamı kurmaya yeni bir sosyal ortam oluşturmaya çalışmışlardır.

Yapılan görüşmelerde birçok yaşlı bireyin kendi kendilerine yetebildikleri, günlük ihtiyaçlarını (temizlik ve yemek yapma) giderebildikleri görülmüştür. Görüşmecilerin söylemlerinden de anlaşılacağı üzere yeni evlerinde kadınların erkeklere oranla fiziksel ve psikolojik olarak yeni mekâna uyum sağlama konusunda daha aktif oldukları görülmüştür. Kadınlar aralarında kahve sohbetleri yapar, ev gezmeleri yapar, parka gider, akşam yürüyüşlerine çıkar, altın günü düzenler ve kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri ortamlar oluşturmuşlardır. Ayrıca günün çoğunu televizyon izleyerek, el işleri yaparak, torunlarına bakarak geçirmektedirler. Erkek bireylerin ise, kadınlara göre daha çok evde zaman geçirdikleri görülmüştür. Sürekli evde zaman geçiren bireyler, bu durumdan oldukça rahatsız olduklarını söylemişlerdir. Vakit geçirecek sosyal mekân bulamayan bireyler, her fırsatta kendilerini eski evin bulunduğu mahalleye orada evlerinden kalan bağ, bahçe ya da bir göz oda ile avunmaya çalışmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında yapılan gözlemleri de değerlendirecek olursak; kadınların fiziksel ve psikolojik olarak daha dirençli ve sağlıklı olduğu görülmüştür. Erkekler ise, bu konuda kadınlara oranla daha az sosyalleşme göstermişlerdir. Yeni taşınılan konutlara yakın cami, kahvehane, çarşı olmadığı için erkekler kendilerini ifade edecek mekân bulmakta zorlanmışlardır. Özellikle sağlık sorunu olmayan yaşlı bireylerin eskiden kahveye, camiye, çarşıya gittiklerini fakat bu yeni yerleşim yerinde bu mekânların olmayışından dolayı sürekli çarşıya eski mahallelerine gidip ordaki bahçelerinde vakit geçirdiklerini söylemişlerdir.

“Ne yapım namaz kılıyom, kuran okuyom, tesbih çekiyom. Bu yaştan sonra ne yapacam bana kalan namazdır, kurandır Allah kabul eder inşallah bu yaşadıklarımız kefarete ola bize inşallah. Torunlarım da var onları sevim. Eskiden konu komşu gelirdi ziyarettime şimdi onlar da yok. Virüs var diye hepten kimse gelmez oldu. Bende gidemim evdeyim hep.” Z.T. (80-Kadın)

“Biraz kendimce iş görürüm. Yemek yaparım. Namaz kılarım. Kuran okurum sürekli. Sohbetler verirdim yani hacdan geldiğimden beri sohbet veririm. Virüste bıraktık şimdi tekrar başladık ayda bir yapıyoruz. Mutlu olurum beni dinler herkes, sayar severler beni.” G.H. (69-Kadın)

“Valla başta kalkıp kahvaltımızı yapıyoruz. Temizliğimizi yapıyoruz. Komşularla oturuyoruz yemekti torunla aynamaktı derken gün bitiyor. Namazımı kuranımı da okuyom çok şükür bunu da unutma yaz kızım. Her gün de yaparım dikkat ederim gençlikte çok kılamadık daha bu saatten sonra ne yapamaz. Gözüm iyi görür. El işi de yapıyom hem de iğne oyası.” D.Ö. (65-Kadın)

“Namaz kılım, kuran okım, depremden sağ kurtulduk şükredim ne yapam. Dizi izlim, yürüyüş yapım bel fıtığım var doktor dedi. Sonra komşuya gidim akşam oli. Eskiye göre çok gezemim belim ağrı bi de dizlerim arkamdan gelmi daha. Tek başına yalnız olunca insan bi şey yapami, gezemim çok, evde televizyon izlemekle geçi çoğu zaman.” N.K. (67-Kadın)

“Emekli adam günü nasıl geçe babam. Namaz kılım, kuran okım, tesbih çekim, eski mahalleye camiye gidim, ne yapacam bu yaşta, hem de bu felaketten sonra ölüm bize daha yakın. Sonra beklim ki kölge düşe, dışarı çıkak gidek oturak. Yürüyüş yapak. Ona da çocuklar laf edi. Hastalık var gitme diyiler. Zar 3 tane iğne vurduk daha kapmayak.” M.Ş. (76-Erkek)

Aksaray ve Hicret mahallelerinde yapılan görüşmelerde, deprem mağduru yaşlı bireylerin ilerleyen yaşla birlikte dini konulara daha fazla yöneldikleri, ibadetlerini yapmaya çalıştıkları görülmüştür. Görüşmecilerin yaşları itibari ile kendilerini ölüme daha yakın gördüklerini ve bu nedenle artık dünyevi işlerin geçici olduğunu düşünerek ibadetlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Özellikle depremle birlikte ölüm duygusunu yakından hisseden bireyler namaz kılarak, kuran okuyarak huzur ve sabır dilediklerini ifade etmişlerdir. Konuşmacıların sözlerinden de anlaşıldığı üzere, gün içinde bütün etkinlikleri namaz kılmak, kuran okumak, tesbih çekmek gibi dini görevlerini yerine getirerek öteki dünyaya hazırlandıklarını söylemişlerdir. Yaşları itibariyle artan sağlık sorunları nedeniyle bazı kadın görüşmecilerin zamanın çoğunu evde geçirdiklerini, pandemi yüzünden sosyal ilişkilerin eskiye oranla zayıfladığını belirtmişlerdir. Günün çoğunu ev işleri, el işleri, televizyon izleyerek geçiren bazı kadın bireyler eve bağımlı olmaktan dolayı şikâyetçidirler. Kadın bireylerden **G.H.** hacdan yeni geldiğini eski evde sohbetler düzenlediğini belirterek pandemi nedeniyle ara verdiğini söylemiştir. Fakat kısa süre içinde tekrar günlere başlayacağını çünkü bu tür etkinliklerin onların sosyalleşmesi açısından faydalı olduğunu vurgulamıştır. **M.Ş.** adlı erkek görüşmeci ise dışarı çıkmak istediğini fakat çocuklarının hastalık nedeniyle izin vermediğini üzüntüyle anlatmıştır. Pandemi ve üzerine yaşanan deprem felaketiyle beraber zorunlu olarak mekân değiştiren ve bu olumsuz durumdan en çok etkilenen yaş gruplarından olan 65 yaş üstü bireylerin olduğu gerçeği önem kazanmıştır.

“Ne yapacam yataktayım işte hep. Bazen kaldıran olursa camdan dışarı bakarım etrafta izlerim. Dışarı çıkamam, gezemem, camiye gidemem. Bu yüzden huysuz bi adam oldum çıktım. Oldum olası böyleydim gençlikte de kılmadım namaz şimdi ölüm geldi kapıya dayandı iki rekât namaz bile kılamım. İnşallah tez zamanda ölem ki rahat etsin herkes, böyle yaşam mı olur.” S.K. (85-Erkek)

Görüşmecilerden yatağa bağımlı olan **S.K.** da yaşlıları gibi ibadetlerini yerine getirmek, camiye gitmek, mahallede gezmek istemektedir. Fakat sağlık sorunları nedeniyle dini görevlerini

yerine getiremediğinden istediği sosyal hayatı yaşayamadığından dolayı büyük üzüntü duymaktadır. Gençliğinde de yeteri kadar ibadetlerini yapamadığını söyleyen **S.K.** bunun pişmanlığını yaşamaktadır.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak; yapılan araştırma neticesinde kadınların erkeklere oranla günlük yaşantıda daha başarılı ve aktif bir yaşlılık geçirdiği görülmüştür. Özellikle ileri yaşlarda kadın ve erkeklere verilen toplumsal roller farklılaşmaktadır. Kadınlar ibadetlerini yapma, ev işlerini yapma, yemek yapma, gezme, torun bakma, çocuklarıyla aynı evde yaşamının verdiği sorumlulukları yerine getirme gibi faaliyetlerle gündelik yaşantıya daha fazla uyum sağlamaktadırlar. Sağlığı yerinde olan erkek görüşmecilerin ise, zamanlarının büyük bir kısmını eski mahallelerinde bıraktıkları bağ bahçede geçirdikleri görülmüştür. Eski mahallelerinde camide ibadetlerini yapmışlardır. Ayrıca diğer sosyal birleşme alanı olan kahvehane ve parklarda da erkek bireylerin vakit geçirme mekânları arasında yer almıştır. Yeni taşınılan konutlarda bu mekânların olmayışı erkek bireylerin zamanının çoğunu eski mahallelerinde ya da evde ibadetle geçirmelerine neden olmuştur.

Aktivite kuramında da değinildiği gibi, yaşlı birey kendini toplumdan soyutladığı zaman mutsuz olmaktadır. Olumlu bir yaşlanma süreci geçirebilmek için, yaşamının her evresini aktif geçirmek gerekir. Bu evreyi başarılı geçiren yaşlı birey daha mutlu ve huzurlu olmaktadır. Özellikle günümüz şartlarında yaşlı bireylerin bir kısmı günlük hayatlarında gereksinimlerini karşılayabiliyorken kimisi de çocuklarına yaptırmaktadır. Zorunlu ihtiyaçlarını bir şekilde temin eden yaşlı bireylerin sosyal aktivite olarak dinlenebilecekleri, eğlenebilecekleri ve kamusal anlamda katılım sağlayabilecekleri mekânların oluşturulması onların yalnızlığını gidermede destekleyici olurken; kaliteli ve aktif bir yaşlılık dönemi geçirmeleri açısından son derece önemlidir.

5.3.1. Yaşlılıkta Komşuluk

Yaşlılık sürecinde bireyin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması son derece önemlidir. Bu dönemde kurulan sosyal ilişkiler yaşlı bireyleri yaşama bağlar, değerli hissettirir ve yalnızlık duygusunu unutturur. Bireyin ilişkilerini aile, akraba ve eş dostla aktif geçirmeye çalışarak yaşamdan doyum sağlamaya çalışır. Fakat eşi vefat eden, akraba ve komşuluk ilişkileri zayıf olan bireyler bu süreçte yalnızlık duygusuna kapılarak kendini toplumdan soyutlar. Yaşlı bireylerin aktif bir yaşam sürmesi onların kaliteli bir yaşam geçirmesinde önemli bir etkidir. Özellikle sağlığı yerinde olan birey, bu dönemi aktif bir şekilde geçirerek mutlu ve başarılı bir yaşlılık süreci geçirir. Hayatını daha pozitif yaşayan birey bunu sosyal ilişkilerine yansıtarak kaliteli vakit geçirmeyi sağlar. Yaşlı bireylerin kurduğu sosyal ilişkiler aynı zamanda yaşam memnuniyetini önemli oranda etkilemektedir. Yaşlı bireyin refahı ve mutluluğunda kurulan sosyal ilişkilerin önemi büyüktür.

İlerleyen yaşla birlikte mahalle, önemli bir sosyal kabul alanı haline gelmektedir. Yaşlı bireyler komşularıyla samimi sosyal ilişkiler geliştirmektedir. Mahalle, yaşlı bireylere mekânsal anlamda kendilerine yakın olan ve daha rahat erişebileceği bir alan oluşturduğundan dolayı önemlidir. Özellikle komşuluk, akrabalık ilişkileri yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmalarını sağlamaya yönelik önemli bir sosyal destek kaynağı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda görüşmecilere, ***“Komşularınızla veya akrabalarınızla düzenli bir iletişiminiz var mıdır? Ne sıklıkla görüşürsünüz?”*** sorusu sorularak yaşlı bireylerin akraba ve komşularıyla sosyal ilişkilerinin nasıl

olduğu ve bu ilişkilerin eski mekân ile yeni mekân arasında ne tür farklılıklara neden olduğu, onların hayatını nasıl etkilediğini öğrenmek amacı güdülmüştür:

“Akraba gelmi kimse biz yaşlıyız korkuyoz ondan. Uzak diyiler, korona diyiler gelmiler. Kızım hastalık bütün ilişkilerimizi bitirdi nerdeyse. Telefonla konuşuyoz. Biz arıyoruz onlar arıyor böyle idare edik ne edek. Valla komşularımız çok iyidi eski evde burda kimse gelip gitmi hastalık var. Daha kimse kimseyi çok tanımıyor. Ben de eşim öldükten sonra tek kaldım. Çocuklarda var tabi ama komşu daha yakın insana bi şey lazım oldusa hemen kapısını çalarsın.” K.Ö. (74-Erkek)

“Hastalıktan dolayı akrabalar pek gelmiyor. Sadece telefonla görüşüyoruz. Ama eskiden komşularla akrabalarla sık görüşürdük hele ki emeklilikten sonra daha sık görüşmeye başladık. Çok iyidik. Komşularımın aile gibiydik. Gidiş gelişler vardı. Kenetlenmiştik adeta annem. Şimdi o yok. Burda olanlar da kısmi şekilde hastalıktan dolayı kimse kimseyle çok görüşmüyor. Bir de bura dağ başı uzak geliyor gelemiyorlar pek. Bizim halimiz de malum biz de pek gidemiyoruz.” S.Ç. (71-Erkek)

“Bi sürü komşum var konuşuruz. Merdiven başı sohbetleri yapıyoruz. Hastalıktan dolayı kimse kimseye gitmeyince biz de merdiven başında buluşup kahve içeriz. Eski komsularım da çok hoştu yavrum. Akrabalar pek gelmez hastalıktan dolayı, bizim için gelmezler hani bizim hastalıklar var şeker, tansiyon falan bize geçmesin diye. Hem de bura uzak diye çok gelmiyorlar. Telefonla sık sık görüşürük ama.” A.A. (66-Kadın)

“Akrabalar ile sık görüşürdük eski evde burda çok kimse gelmez hastalıktan dolayı hem ben şeker hastasıyım bana bulaşır diye çekiniyorlar. Hem çocuklar evlendi gitti komşu da olmazsa yalnız kalırız hepten, ama telefonla konuşuruz hep. Eski komşularımın aile gibiydik, yoldaştık, bu yaştan sonra sana gardaş olur komşu. Şimdi bazıları ile denk gelir görüşürüz, aksamaları yürüyüşe çıkınca beni de çağırırlar her gün gitmesem de arada gidiyorum.” N.D. (70-Kadın)

“Burda komşularla he he, yok yok. Apartmana geldiler fantazi oldular sanki. Lan geldiğiniz yer belli. Bizim yaşımızdakiler için komşu çok ömenli kızım zaten çocuk okudu gitti. Şimdi bize kalan komşudur akrabadır eştir dosttur. Eski mahalleden gelenlerle samimiyiz yine. Akrabalar çok gelir. Benim akrabam çoktur sağolsunlar bizi hiç tek komazlar. Biz de gideriz gitmesek gelir bizi zorla götürürler çok severler bizi.” M.Ş. (76-Erkek)

Yapılan araştırmada yaşlı bireyin aileden çok fiziksel çevreye de ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Çocukları evlenip giden yaşlı bireylerin daha çok arkadaş ve komşuya ihtiyacı olmaktadır. Özellikle pandemi ve yeni konutların merkeze uzak olması nedeniyle yaşlı bireylerin komşuluk, akraba, eş dost ilişkilerinin eskiye oranla zayıfladığı açıkça ifade edilmiştir. Depremden sonra yeni taşındıkları mahallelerde eski komşularıyla bir araya gelen bireyler varolan ilişkilerini sürdürürken ayrı düşen bireyler ise, sadece telefonla görüştiklerini ve korona nedeniyle akraba ziyaretlerinin azaldığını, eski komşulukların daha değerli ve samimi olduğunu yeni taşınan

apartmanlarda bu samimiyeti göremediklerini dile getirmişlerdir. Bu noktada **M.Ş.** adlı erkek görüşmeci, “*Burda komşularla he he, yok yok. Apartmana geldiler fantazi oldular sanki. Lan geldiğiniz yer belli.*” Sözleriyle sitemini dile getirmiştir. Eski mahalleden gelen bazı komşularının eskisi gibi samimi davranmadıklarını bu yüzden öfkeli ve üzgün olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra farklı apartmanlara taşınan yaşlı bireylerin, sosyal iletişim kurdukları komşularından uzak kalmaları, sosyal ilişkilerinde sorun yaratmıştır. Dolayısıyla yeni taşınılan apartmanlarda akraba, komşu eksikliğini yaşayan yaşlı bireyler bu nedenle eski yaşam tarzını, mahallesini, komşusunu istediklerini açıkça ifade etmişlerdir.

Yaşlı bireylerin sosyal yaşamı üzerinde etkili olan faktörlerden biri de yeni taşınılan konutlardaki yaşama biçimine uyum sağlamada yaşanan zorluktur. Bireylerin öncelikle eski mahallelerindeki samimi ve doğal komşuluk ilişkilerini yeni mahallelerinde bulamadıkları görülmüştür. Eski mahallelerindeki sıcak ve içten komşuluk ilişkilerini, akrabalarla olan samimi bağ, maddi manevi yapılan yardımlaşmaları yeni mahallelerinde bulamayan yaşlı bireyler giderek yalnızlaşmaya başlamaktadırlar. Buna bağlı olarak aile yapısında meydana gelen değişimler sosyal yaşamı etkileyen bir diğer unsur olmuştur. Aile yapısında meydana gelen değişimlerden en fazla etkilenen yaş grubu yaşlı bireylerdir. Özellikle eski konutlarda çocukları ile yaşayan bireyler yeni konutlara taşınma ile beraber farklı evlere taşınmış, torunlarından uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Bazı bireylerde ortak kullanılan evler yeni konutlarla birlikte ayrılmıştır. Dolayısıyla geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş yapan yaşlı bireyler yeni evlerinde büyük bir boşluğa düşmüşlerdir. Doğal olarak yaşlı bireylerin sosyal hayatında yaşanan bu değişim ve dönüşümler bireylerde toplumsal yaşamın kesintiye uğramasına neden olmuştur.

“Komşularımla oturup sohbet ediyöz, genelde parkta bir araya geliriz, kahvemizi içiyöz bende çarpıntı yapıyor ama yine de seviyom. Birinin misafiri geldi mi diğerini de çağırır bir arada otururuz. Komşularla her akşam yürüyüşe çıkarız zaten bu sayede diğer sitelerdeki komşularla da tanışmış olduk. Her konuda yardım ederler bana. Akrabalar eski mahallede kaldı buraya sık gelemiler bi de hastalık var biliyon kızım ama telefonla araşıyöz. Kapı önü çay saatimiz var onu yapıyöz birbirimize yoldaş olduk valla hepimiz zaten aynı acıyı yaşadık bıraktık evlerimizi geldik şimdi destek oluyöz birbirimize.” **D.Ö. (65-Kadın)**

“Valla burası da hoş ora da hoş çoğu komşu aksaraydan gelen komşudur zaten. Ev seçerken bile dua ettik ki denk gelek. Şimdi parkta bahçede her günde görüşürük. Benim akraba Elazığ’da yok ama herifin çok. Her zamanda burdalar bu kışı tek geçirmedik sürekli gelip gittiler. Bizde gideriz gitmesek küserler çağırırlar, biz herifle kedi köpek gibi atışıyöz onlara da eğlence oli sürekli çağırılar bizi.” **Y.S. (65-Kadın)**

“Komşularımı çok severim hem eski komşuları hem yeni komşuları. Her akşam yürüyüşe çıkarız, çekirdek çıtırlarız, sohbet ederiz. Parka çıkarız hepimiz orda toplarız. Zaten başka yere gittiğimiz mi var. Ayda bir de güne başladık güne gideriz. Komşu hep lazım yavrum çocuklar evlenip gider ama komşu yanı başında hazırdadır. Akrabalarda gelir biz de gideriz sık olmasa da zaten çoğu ile evlerimiz aynı apartmana düştü çok mutlu olduk.” **A.K. (67-Kadın)**

Araştırmaya dâhil olan bireylerin çoğunun uzun yıllardır aynı mahallede oturduğu ve birbirlerine yakın mesafede akraba ve tanıdıklarının olduğu görülmüştür. Doğal olarak kurdukları samimi ilişkiler, deprem sonrası için yardımlaşma ve dayanışma örneği oluşturmuştur. Yaşlı bireyler, bu süreçteki fiziksel, psikolojik ve sosyal problemlerini birbirlerine destek vererek çözmeye çalışmışlardır. Özellikle depremi yaşayan kadın bireyler için, yeni mekâna uyum sağlama daha kolay olmuştur. Deprem sonrası zorunlu olarak mekân değiştiren kimi aileler farklı mahallelere taşınmak zorunda kalırken kimi aileler ise aynı mahallelere denk düşmüştür. Eski mahallesinde komşu olan ya da sosyal birlikteliği olan aileler, yeni sitelerde de aynı apartmana yerleşmek istemişlerdir. Görüşmeciler gün yaparak, kahve sohbetlerinde buluşarak ve parklarda birlikte vakit geçirerek eski mahallelerinde varolan toplumsal bütünleşmeyi sağlamaya çalışmışlardır.

Rose’a (1965) göre, gençlerden koparak kendi aralarında etkileşim kurmaya çalışan yaşlı bireyler, emsalleriyle daha fazla vakit geçirmek için toplumsal gruplar oluştururlar. Bu nedenle yaşlı bireylerin emsalleriyle sohbet ihtiyaçlarını yapabilecekleri açık mekânlar olması önemlidir (Rose’dan akt. Düzenli ve diğ., 2016: 151). Yukarıdaki görüşmecilerin ifadeleri bu bilgileri destekler nitelikte olmuştur. Ayrıca açık mekân olarak parkları tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Kadın görüşmeciler akşam yürüyüşlerini parklarda yaptıklarını bir araya gelip vakit geçirdiklerini söylemişlerdir. Doğal olarak yaşlı bireylerin sosyalleşmesi açısından parklar önemli etkinlik alanlarını oluşturmaktadır.

“Sana bi şey söyli mi kızım bende bu şansla nereye gitsem bana komşu nasip olmuyor. 53 yıldır ben şehre gelmişim sadece tek bi yerde hoş bi komşu denk geldi onun dışında bana iyi komşu nasip olmadı. Bilmiyorum ki kızım sorun bende mi? Korkuyom denize gitsem deniz kuruyacak. Ben iyi olsam karşıdaki de iyi olur ne bilim ben mi kötüyüm acaba? Bizim akrabalar da akreptir kızım. Abim, bacım, kardeşler sağolsun kimse gelmiyor. Orda pandemi bahaneydi burda da dağ başındayız diye kimse gelmiyor. Komşudan akrabadan yana yüzüm gülmedi hiç kızım.” S.E. (71-Erkek)

“Ordaki komşularım çok hoştu kızım bura bana yabancı. Ben yabancıyım diye çok aralarına almiler dışlıler beni. Dedi ki bi komşu sen kiracısın gidicisin biz sana önem vermek. Düneyin bi hedik pişirdim düdüklüle getirdim tenezzül edip gelip yemediler bile. Böyle komşuyu ne edem. Biri diyor ayy bu nedir biz bunu bilmiyoruz biz bunu yemiyoruz. İnsan hiç öyle der mi. Sanki nerden gelmişler fareli evlerden gelmişler bana burda asortik olmuşlar. Akrabalar eski eve daha çok gelirlerdi, bura uzak çok gelmiler ve bi de hastalık var ya ondan kimse gelmi bahane ediler ben bilim varsın gelmesinler ne edem.” Z.Y. (65-Kadın)

“Kimse kimseye gitmiyor ki. Bi hastalıktır bahane etmişler kimse kimseye selam vermiyor. Allahın selamını da vermiler. Eski komşular iyi di hoştu hep biraradaydık. Akrabalar da çok kalmadı eskisi gibi. Hastalık var, mesafe var ne bilim bahane çok. Telefonla görüşüyoruz. Hicretten bi komşu ile denk gelseydik aynı apartmana çok iyi olurdu.” Z.A. (70-Erkek)

Yeni taşınılan bu mekânların apartman olması ve pandemi nedeniyle komşuluk ilişkilerinin zayıflaması bireylerde memnuniyet düzeyini düşürmüştür. Bu durumdan yakınan S.E., Z.Y. ve Z.A.

pandeminin bahane edildiğini bu nedenle akrabalarının gelmediğini ve aradıkları komşuluk ilişkilerini de kuramadıklarını dolayısıyla sosyal ilişkilerinin eskiye oranla zayıfladığını söylemişlerdir. Var olan zayıf ilişkilere pandemi ve yeni konutların uzak olması eklenince de akrabalık bağları iyice kopmuştur. Özellikle yeni konutlarda komşuya ihtiyaç duyan yaşlı bireylerin istedikleri bağı kuramamaları büyük üzüntü yaratmıştır. Bu hususta kadın görüşmeci **Z.Y. TOKİ**'lerde kiracı olduğu için komşuları tarafından dışlandığını, kalıcı olmadığı için kimsenin komşuluk kurup bağ kurmak istemediğini üzüntüyle belirtmiştir.

Yaşanılan mekânı özel ve vazgeçilmez kılan birtakım faktörler mevcuttur. Bunların belki de en önemlisi komşuluk, arkadaşlık ilişkileridir. Yapılan görüşmelerden de anlaşılabacağı üzere, depremden önceki mekâna duyulan memnuniyeti komşuluk ilişkilerinin belirlediği görülmüştür. Eski mahallelerinde bulunan o samimi komşuluk ilişkileri yeni taşınılan mahallelerde istenilen düzeyde değildir. Yaşlı bireylerin ekonomik güçleri zayıf olmasına rağmen eski mahallelerde yardımlaşma ve paylaşma yüksekti. Yeni yapılan konforlu evleri, misafir ağırlayacak koltukları ve yemek takımları olmasına rağmen ne yazık ki onları kullanacak komşuları, akrabaları yoktur. Şimdi bütün bu olanaklar arasında eski günlere duyulan özlemi gidermenin bir imkânı bulunmamaktadır. Kocaman bir tencereye kaşık daldıran kocaman ailelerin yerini artık yalnız yaşayan yaşlı bireyler almıştır.

“Eski komşularla daha iyi burda çok komşu yok. Yani henüz samimiyet kuramadım. Eski komşulara nazım geçerdi yapamadığım bütün işlere el atarlardı sağolsunlar. Komşu önemli kızım ne demiş atalarımız, ‘ev alma, komşu al’ diye. Her şeyime bakarlardı. Bura uzak kimse pek gelmiyor. Ama telefonla saatlerce konuşuruz ben biraz konuşmayı da seviyorum sağolsunlar ararlar sorarlar. Herkes çok sever sayar beni, bi de yalnızım diye hep komşuların gözü üstümde olurdu. İnşallah burda da öyle ilişkilerimiz olur.” N.K. (67-Kadın)

“Eski mahallede konu komşu ziyaretime gelirdi. Farklı insan görürdüm konuşurdum iyi gelirdi bana. Ama şimdi kimse yok. Bura uzak kimse gelmiyor. Zaten hastalık var diye kimse de gelmiyor. Burdaki komşular benim varlığımı bilmez herhalde. Eski mahalleden bilen belki bilir. Kızlar da çıkar arada onlar da biri iş yapar biri bana bakar çok çıkamaz. Akrabalar telefon açar sağolsunlar. Ama ben konuşamam kulaklarım ağır işitir telefonda hele hiç anlamım onlar da beni anlamaz. Dilim ağırlaşmış daha kimse anlamı ne dediğimi de Allaha emanet bir hayat işte.” S.K. (85-Erkek)

“Komşu candır hayattır. Başına bir şey gelse ilk onlar koşar çocuğundan bile önce onlar gelir. Burda evin içinde ölsek kimse bilmez. Ama komşu olsa öyle mi ‘komşu komşunun külüne muhtaçtır’ boşuna dememişler. Zaten özlem duyduğum en çok şey de komşuluk. Eski evime dönmek istiyom. Bir kaç buraya geldi başka apartmanda arada parkta görüşürüz oturur konuşuruz. Hanım bana göre daha sık görüşür dedikodu yapar.” Z.T. (81-Erkek)

Komşuluk, arkadaşlık, akrabalık ilişkileri ülkemizde önemli değer yargılarını oluşturur. Her anımızda yanımızda olan, sevincimizi, üzüntümüzü paylaştığımız komşular hayatımızın vazgeçilmezleridir. Atalarımızın da değimiyle “ev alma, komşu al”, “komşu komşunun külüne muhtaçtır” gibi sözlerden de komşuluğun ne kadar önemli olduğu görülmektedir. İnsan yaşamını

kolaylaştıran, yabancı bir mekânı sana yaşanılır kılan kişidir komşu. Özellikle görüşmecilerden **N.K.**, **S.K.** ve **Z.T.** eski komşularının her ihtiyaçlarına koştuklarını, maddi manevi destek olduklarını büyük bir özlemle ifade etmişlerdir. Bu çalışmada bütün görüşmeciler eski komşularından yana memnun olduklarını sırf bu yüzden eski evlerine dönmek istediklerini dile getirmişlerdir. Görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, eski evlerine duyulan en büyük özlem komşuluğa duyulan özlemdir. Yeni taşınılan mekânlarda komşuluk ve akraba ilişkilerinin zayıflaması yaşlı bireylerin çocukları ile olan ilişkilerinin ne düzeyde olduğunu ve bu noktada üstlendikleri yeni rolleri ön plana çıkarmıştır.

Orson Welles şarkısında *“Ben gençliğin ne olduğunu biliyorum, fakat sen yaşlılığın ne olduğunu bilmiyorsun.”* demektedir. Geleceğin yaşlı adayları olan bizler, nasıl olduğunu bilmediğimiz bir hayata doğru yol almaktayız (Akan, 2017: 10). Bu uzun ve meşagatli yolda yaşlı bireylerin en çok ihtiyaç duydukları eşleri, çocukları onların vazgeçilmez varlıklarıdır. Bu nedenle yaşlı bireyler için aile hem psikolojik hem de toplumsal açıdan önemli bir faktördür. Birey ilerleyen yaşla birlikte çocuklarından daha çok sevgi, saygı, hoşgörü ve hürmet beklemektedir. Yaşlı bireyler emeklilikle birlikte eski rol ve statülerini bırakıp belli stratejiler geliştirerek topluma uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu noktada birey yaş aldıkça anne ve baba rolünün yerini büyükanne ve büyükbaba rollerine bırakmaktadır. Dolayısıyla kendilerine verilen bu rolleri nasıl üstlendikleri, çocukları ve torunları ile olan ilişkileri, evlerine gidip gelme sıklığını öğrenmek amacıyla görüşmecilere, **“Çocuklarınız (damat, gelin) ya da torunlarınız sizi ziyaret eder mi? Ne kadar sürede gelirler ziyaretinize veya siz ne kadar kalırsınız onlarda?”** sorusu yöneltilmiştir:

“Çocuklar geli çok şükür. Bi tanesi Van’da bacanağın oğlunun düğünü vardı geldiler. Bi iki gün kaldılar gittiler. Bi tane kızda Almanya’da gelecek bu yaz o da sana benzi şimdi seni görünce aklıma geldi. Oğullarım var çalışılar yazdan yaza geliler. 7 tane de torunum var. Kovancılar da oturan oğlum getiri torunları. Okul olmayınca anca geliler. Biz pek gitmeyiz oğullar çalışi geline niye yük olak yerimiz belli onlar gelir fırsat buldukça.” **K.Ö. (74-Erkek)**

“6 çocuğum var. 18 tane torunum var. Hepsi de Elazığ’da. Onlar gelir bizi ziyarete, valla o kadar çocuk var biz hanımla pek gitmeyiz kızım niye gidek düzenlerini bozak. Zaten onlar geliyor, temizliğimizi de yaparlar sağolsunlar, ihtiyaçlarımızı karşılarlar. Torunları da getirirler severiz, oynarız neşe kaynağı bu yaştan sonra en zevkli iş torun sevmek.” **M.T. (70-Erkek)**

“5 çocuğum 20 torunum var. Biri İstanbul’da biri Malatya’da biri Kovancılar’da ikisi merkezde burda. Gelirler sık sık okul olmadıkça tatilden tatile. Burda olanlar daha sık gelir. Ben pek gidemem torunlar yanımda bırakıp gidemem. Yetimlerim var yanımda bırakıp gidemem, kimseye rahatsızlık vermeye gerek yok, bu yaştan sonra arımdan konuşmasın kimse, kendi evim rahat, sıkılıyom evlat evi de olsa kalamım ne yapam bende böyleyim.” **F.Ç. (67-Kadın)**

“İki kız şehir dışında. Bi kızım evli burda yani Elazığ’da, bekar olansa yanımda. Kızlar tatilden tatile gelir kalırlar bi iki ay. 2 torunum var. Burda olan kızım hemşire çalışıyor, sürekli gelir çocuğu bırakır bize. Ben pek gidip uzun süre kalamam. Başka yerde rahat

etmem. Kendi evimin rahatlığı başka yerde yok. Onlar gelir kalır zaten. Gerekecek bende hanımda pek gitmeyiz.” M.T. (68-Erkek)

“Çocuklar ikisi şehir dışında biri burda haftada bir gelir ihtiyaçlarımızı karşılar. Torunları getirir severiz. Diğer çocuklarda yazdan yaza gelirler biri Adana’da, biri Artvin’de. Ama her gün telefon açarlar analarıyla konuşurlar. Bizi de çağırırlar genelde kışın gider kalırız. Ama çok kalamayız evimde rahatım ben, insanın kendi evi gibi olur mu hiç.” Z.T. (81-Erkek)

Yapılan araştırmada görüşmecilerin sözlerinde de görüldüğü üzere; yaşlı bireyler çocukları ve torunları tarafından her fırsatta ziyaret edilmektedir. Geldikleri vakit ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Şehir dışında yaşayan çocuklarının ise tatilden tatile geldiklerini torunlarını getirdiklerini, hoş vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Gelemedikleri dönemde telefonla sık sık görüştiklerini söylemişlerdir. Fakat görüşmecilerin mecbur kalmadıkça çocuklarına gitmedikleri ve çocuklarında uzun süre kalmak istemedikleri dikkat çekmiştir. Çünkü yaşlı bireyler kendilerini çocuklarının yanında yük olarak hissettiklerini ve onların huzurunu bozmamak adına çocuklarının evinde uzun süreli kalmak istemediklerini satır aralarında belirtmişlerdir. Ayrıca eşleri vefat eden bireyler dâhil olmak üzere yalnız yaşamayı tercih eden bireyler bağlı oldukları mekândan yani evlerinden ayrılmak istememektedirler. Çünkü kendi evlerinde buldukları huzur ve rahatlığı çocuklarının evinde bile bulamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu süreçte zorluk çekse bile kendi evlerinden yana memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Çocuklarıyla yaşamama nedeni olarak da onların düzenlerini bozmak istemediklerini ve kendi tercihleri olduğunu söylemişlerdir. Daha önce değindiğimiz gibi yaşlı bireyler yaşamdan geri çekilmeye başlayarak kendilerini toplumdan izole etmeye başlarlar. Kimseye yük olmak istemezler. Bu süreçte evlerine olan bağlılıkları eskiye oranla daha fazla artar. Yaşadıkları mekâna daha fazla anlam yüklemeye başlarlar. Ve bu mekândan kısa süreliğine bile olsa yaşanan kopuş onları boşluğa itmeye yetmektedir.

“Kızlarım var. Oğlan burda zaten kızlar da yazdan yaza tatile gelirlerdi babaocağına. İstanbul’da yaşıyorlar çocuklar okula gidiyor o yüzden yazın gelirler aylarca kalırlar. Şimdi geleceğiz baba evini dizeceyiz yine sende kalacaz diyorlar. Eşim vefat ettiğinden beri çocuklarım destekçim. Çocuklar istiyorlar ki ben de gidem, ama ben gitmem eşime söz verdim bu ocak sönmeyecek diye.” S.Ç. (71-Erkek)

Özellikle görüşmecilerden S.Ç. “Çocuklar istiyorlar ki ben de gidem, ama ben gitmem eşime söz verdim bu ocak sönmeyecek diye.” ifadelerinden de görüldüğü ki yaşadığı mekâna ve eşinin hatırasına olan saygısından ve özleminden ötürü asla evini terk etmeyeceğini söylemiştir. Çünkü kendi evlerinde daha rahat ve özgür hissederler. Gittikleri zaman bile uzun süre kalmadıklarını, çocuklarının düzenini bozmak istemediklerini söylemişlerdir. “Hiçbir ev, insanın kendi evi gibi olmaz.” Sıkça kullanılan cümlelerden biri olmuştur. Ayrıca dikkat edilen bir nokta da evlerine bağlılık konusunda erkek görüşmecilerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kendi çocuklarının evi bile olsa evlerinde buldukları aidiyet duygusunu başka evde göremediklerini daha duygusal bir yaklaşım ile ifade etmişlerdir.

“Çok sık olmasa da arada gelir giderler. Çocuklarım gelir, torunlarım gelir çok sevilir torun bilir misin kızım. Sonra abim gelir, yeğenim gelir. Ben de gider kalırım. Çocuklar küser yoksa. Ama fazla kalmam tansiyonum var şekerim var, torunlara da bakamım zaten ondan çok kalmam. Hem nereye gidersen git kendi çöplüğüne dönersin burda mutlu olursun.” S.A. (65-Kadın)

“3 kızım bi oğlum var maşallah 8 tane de torunum var. Biri Adana’da, Biri Aydın’da, Biri Ankara ‘da oğlum da burda Elazığ’da. Tatillerde geliyorlar kalıyorlar gidiyorlar. Gelince bir ay kalıyorlar. Oğlum da iki günde bir geliyor karısıyla torunumla kalırlar. Torunları severiz. Yaşlıyım diye bana bırakmazlar canım hoş değil ki bakam torunlara. Beni de götürürler arada gider kalırım, çok kalmam bi faydam olmaz, bi işe el atamam, ondan çok kalamam.” H.Ö. (73-Kadın)

“Bi çocuğum evde yanımda, torunlar var severim, oynarım ama hastayım bakamıyorum doğru düzgün, bi faydam bile geçmi üzylim. Diğeri çalışıyor Ankara’da yeni evli. Yılda bi iki defa gelir, çalışıyor diye çok gelemiyor. Hastalık taziye ya da düğün oldu mu da geliyor.” A.A. (66-Kadın)

Görüşmecilerin kimi aile içerisinde kendini fazlalık görmeye başlamaktadır. Bu nedenle genelde evini bırakıp çocuklara gitme noktasında isteksiz davranmaktadırlar. Özellikle sağlık sorunu olup da torunlarına bakamayan S.A., H.Ö. ve A.A. adlı kadın bireyler kendilerini işe yaramayan biri olarak görüp bu durumdan üzüntü duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunların yanı sıra görüşmecilerin hemen hemen hepsinin çocukları ile ilişkileri olumludur. Fırsat buldukça birbirlerini ziyaret ederler. Bir araya geldikleri zaman torunları ile birlikte kaliteli vakit geçirirler. Yaşlı bireylerin çoğu mutluluk ve huzur içinde torun severek, onlarla oynayarak bu evreyi pozitif geçirmektedir.

Görüşme yapılan yaşlı bireylerin birkaçı bekâr çocukları ile yaşarken, çocukları evli olan bireyler ise ailelerini sık sık ziyaret etmektedir. Ailelerin ihtiyaçlarını karşılayıp, birlikte vakit geçirmektedirler. Yapılan görüşme sırasında bazı görüşmecilerin özellikle yaşı daha ileri de olup sağlık sorunu olan yaşlı bireylerin günlük aktivitelerinde, evin temel ihtiyaçlarını gidermede yeteri kadar aktif olmadıkları görülmüştür. Bu görüşmecilerin diğerlerine göre yaşam doyumları daha düşük olduğu görülmüştür. Bu bulguyu desteklemek adına yaşlı bireylere, **“Market alışverişi, fatura yatırma, bankaya gitme gibi ihtiyaçlarınızı kendiniz mi yaparsınız yoksa aile bireylerinden birine mi yaptırırsınız?”** sorusu yöneltilerek cevap aranmaya çalışılmıştır:

Yaşlı bireylerin artan sağlık sorunlarıyla birlikte ev için zorunlu olan market alışverişi, pazar alışverişi, fatura yatırma ve bankaya gitme gibi işlerin yapılması zorlaşmakta ve hatta imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla bu işlemlerini daha çok çocuklarına yaptırdıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Oğlum öder onları şimdi telefonda herşeyden yapılır. Eski mahallede ben gider yatırırdım bana daha güvenli gelirdi makbuzunu alırdım mutlaka. Her şeyimi kendim yapardım yakındı bana. Ama şimdi uzak gidemiyom sürekli oğlan hallediyor. Telefonda da anlamım zaten güvenmim, fatura mı veriler ordan sanki.” E.A. (65-Kadın)

“O işleri ben başaramım kızım çocuklar yapar. Okuma yazmam da yok. Maaşım da onlarda zaten her şeyi onlar yapı karar veri çok anlamım zaten maaşımı bile eşim çekerdi. Her şeyi rahmetli yapardı o gitti ben kaldım hiç bi şey de bilmim etmim. Hep ona bel bağladım şimdi de çocuklara. Keşke zamanında her şeyimi kendim yapsaydım kimseden beklentim olmazdı şimdi. Eski evin orda iyi kötü yapardım, pazara mutlaka ben giderdim ama şimdi hiç gözüüm kesmi.” G.H. (69-Kadın)

“Ben kendim gidip Aksaraydaki ptt de yatırıyorum geliyorum. Telefonda yapı herkes ben bilmem okumam yok. Market için de oğluma söyleyim gelip beni alır gider alırız geliriz. Hesap kitap heç bilmem hemen kandırırlar beni. Tek gidemem bi yerde düşer kalırım neme lazım. Eskiden yapardım her şeyimi ama gençlikte kaldı. Acil bi şey olsa kaldım ortada anca konu komşudan isteyesin.” N.D. (70-Kadın)

“Eşim yapar, kızım yapar. Elektrik su doğal gaz telefonda yaparlar ben anlamam o işlerden. Banka kredimiz var onu eşim gidip şubeden öder. Ben çok çıkmam mecbur kalmadıkça. Market alışverişi de eşim arabayı getirir akşam gidip toplu şekilde alırız. Gitmesem de ne alınacaksa söylerim yoksa ne bilecekler.” D.Ö. (65-Kadın)

“Hepsini oğlan yapar ben anlamam. Listeyi yapar veririm. Hastayım bu halimle gidemem. Ama parasını ben veririm arada. Şimdi oğlan araba isti toplu bi şey alsa zor oli daha merkeze uzağız eskiden yakın olunca pazara giderdim, hiç kimseye bırakmazdım bilmezlerdi de şimdi mecbur onlar yapar. O yüzden araba ister, zorlanıyoz mecbur araba alak.” Z.T. (80-Kadın)

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde yaşlı bireylerin genelde fatura, banka ve market gibi ihtiyaçlarını çocuklarına ya da eşlerine yaptırdıkları görülmüştür. Kadın görüşmeciler, yalnızca alınacakları belirlediklerini yani alışveriş listesini hazırladıklarını gerisine karışmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu durumdan rahatsız olan kadın görüşmeciler başkasına bağımlı ve muhtaç olmaktan dolayı üzüntü duyduklarını söylemişlerdir. Bu nedenle yaşlılıklarından ve hastalıklarından dolayı yakınırırlar. Eski genç, sağlıklı günlerine duydukları özlem bu süreçte daha fazla artmaktadır. Kadın görüşmecilerin sağlık sorunlarının yanı sıra, okuma-yazma bilmemeleri de önemli bir diğer etkidir. Dolayısıyla bu durum fatura yatırma, bankaya gitme, alışveriş yapma gibi işlerine de engel olmaktadır. Alışveriş yaparken hesap yapmayı bilmemeleri, bir fatura öderken güvensizlik hissetmeleri gibi nedenlerden ötürü şikâyet etmektedirler. Ayrıca yukardaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere görüşmecilerin teknolojiyi iyi kullanamaması nedeniyle telefonda fatura işlemlerini yapamadığını, şubeden yatırmanın fatura almanın daha güvenli olduğunu savunurlar. Özellikle dikkat çeken bir noktada eski mahallelerinde kadın görüşmecilerin alışverişi (pazar alışverişi) kendi yaptıklarını fakat şimdi yeni taşındıkları konutlarda bu mekânların olmayışından dolayı yapamadıklarını anlatmışlardır. Yapılan pazar alışverişleri onlar için yalnızca ihtiyaçların giderilmesi amacını gütmemektedir. Pazar yapmak; arkadaşlarla gezmek, sohbet etmek, birlik ve beraberlik içerisinde yardımlaşma ve dayanışma örneği göstermektir. Birinin

eksliğini diğzerinin kapatması demektir. Dolayısıyla yeni mahallelerinde bunları yapamamanın üzüntüsünü derinden yaşamaktadırlar.

“Ben yapıyorum kızım kim yapacak. Eskiden yakındı, şimdi uzak. Merkeze gidip yapıyorum. Telefondan anlamıyorum gitmek zorunda kalıyorum zor oluyor eskisi gibi güç kuvvet de yok ama ne yapalım mecbur.” S.E. (70-Erkek)

“Genel olarak ben yaparım. Ev vergisi gibi işleri kendim yaparım mutlaka. Gerisini kızım yapar. Alışveriş işlerini hanım liste yapar kızımınla her şeyi gider alırız. Ağır işler olunca mecbur beraber gideriz.” M.T. (68-Erkek)

“Hepsini ben yaparım, bazen oğlan da yapar. Market de zaten bu büfe işimizi görüyor. Acil lazım olacakları alıyoz. Olmayanı da arabamız var gidip toplu alıyor oğlan.” S.Ö. (72-Erkek)

Yapılan araştırmada alışveriş, fatura gibi işlemlerin genelde erkek tarafından yapıldığı görülmektedir. Fakat sağlık sorunu olan yaşlı bireyler ise, bu ihtiyaçları çocukları tarafından yapılmaktadır. Genelde çocuklarının toplu yani haftalık alışverişini için yardım ettiklerini vurgulamışlardır. Çünkü konutların merkeze uzak olması ve şahsi taşıtları olmadığı için de toplu alışverişlerini yapamadıklarını bu nedenlerden ötürü çocuklarıyla birlikte yapmak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir.

“Biz karışmik faturalara oğlan yatırıyor. Market işini karı yapı okuma yazması yok hep gidi fazla fazla veri ben gidip topluyorum. Ben bu karıyı alırken dediler bi senede öğrenir okuma yazmayı 50 sene oldu hala öğrenemedi. Bende artık yapamıyom yavrum keşke yapadık, evladın bile eline bakmak zor geliyor. Ne evimizden çıkaydık ne de kimseye muhtaç olurduk.” M.Ş. (76-Erkek)

“Hepsini oğlum yapar. Eski mahallede postane bile yakındı yapardım. Şimdi oğlan yapar hepsini. Haftada bir de hanımla liste yaparız gider alırız. Bir sıcak ekmeğe bile muhtaç kaldık. Fırında alırdık. Hanım soba da yapardı ikisi de yok sana diyem kızım bu rahatlık mı, tembellik mi yoksa çaresizlik mi?” Z.T. (81-Erkek)

Görüşmecilerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, belli bir yaş aldıktan sonra eskiden rahatlıkla yapabildiği işleri zamanla yapamaz hale gelmektedir. Bu nedenle başkalarının yardımına en çok da çocuklarının yardımına ihtiyaç duyarlar. Başkalarına muhtaç olma duygusu yaşlı bireyleri psikolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Çünkü birey fiziksel olarak kendi ayakları üzerinde durabiliyorken yaş aldıka artan sağlık sorunları nedeniyle bazı zorunlu ihtiyaçlarını bile yakınlarına yaptırmaktadır. Özellikle görüşmecilerin bu yaşlarından sonra yaşanan mekân değişikliği ve yeni taşınılan konutlarda ihtiyaçlarını karşılayacak mekânların olmaması onları zor bir duruma sokarak yaşamdan geri çekilmeye itmektir. Temel ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra çoğu ihtiyaçları çocukları tarafından karşılanmaktadır. Bu süreç yaşlı bireyleri çeşitli rol ve statülerinden vazgeçerek pasif bir hayat yaşamalarına neden olmaktadır. Ve bu durum yaşlı

bireylerin giderek sosyal hayattan izole olmalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bireyler içinde bulundukları bu konumdan memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yeni evde yaşanan uyum problem, eski eve karşı olan duygusal durum gel-gitleri arasında yaşlı bireyler bocalamaya başlarlar. Doğal olarak yaşadığı evin yaşlı bireyin fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Mutlu, sağlıklı ve huzurlu bir ortamda yaşamak yaşlı bireyler için önemli bir etkidir. Bu noktada mekânların önemi daha fazla ön plana çıkmaktadır.

6. SONUÇ

Modern dünyada gün geçtikçe toplumların daha yaşlı ve bağımlı hale geldiği görülmektedir. Modern öncesi dönemde yaşlı bireyler toplumda saygın bir konumda iken, modernleşmeyle beraber yaşlılık sürecine paralel olarak rol ve statülerinde yaşanan değişimler ile birlikte pasif ve bağımlı kişiler olarak görülmeye başlanmışlardır. Yaşlı bireylerin üretici konumdan tüketici konumuna geçmesiyle aktif olan sosyal ilişkilerin yerini pasif ilişkiler almaya başlamıştır. Dolayısıyla sosyal ilişkilerin zayıflaması fiziksel ve psikolojik sıkıntılarla birleşmesiyle daha zor bir sürece girmiştir. Yaşanan fiziksel kayıplar ile birlikte yaşlı bireylerin yaşam alanları önemli ölçüde sınırlanmıştır. Bu durum, yaşlı bireylerin günlük yaşamla ilgili pek çok aktivitelerini engellediği ve yaşam kalitesinde düşüşe neden olduğunu göstermektedir. Bu noktada, yaşanan mekân yaşlı birey için güvenlik ve ait olma gereksinimini karşılamakla beraber sosyal çevre ile olan ilişkilerin sürdürülebilirliğini sağlama açısından önem kazanmaktadır. Yaşlı bireylerde görülen fiziksel değişiklikler, azalan yetenek ve artan gereksinimleri nedeniyle yaşamlarını ait oldukları mekânda sürdürebilmeleri ancak uygun ve etkili koşullarla sağlanabilmektedir. Yaşlı bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri, yaşadıkları mekânın yeniden planlanması ve düzenlenmesini gerekli kılmıştır.

Araştırma 24 Ocak 2020 Elazığ Depremini yaşamış 65 yaş üstü bireylerin deprem ve sonrasında yaşadıkları mekân değişikliği, taşınma süreçleri ve iki yerleşme arasındaki farklar ele alınmıştır. Deprem mağduru yaşlı bireylerin eski mekân hatıraları, yeni taşınılan mekân özellikleri ve kurulan sosyal ilişkiler incelenmiştir. Özellikle depremin etkisi ile fiziksel, psikolojik ve ekonomik açıdan yıpranmış olan bireylerin kendileri için güvenli olduğuna inandığı işlevsel bir mekân tercih etmesi son derece önemlidir. Afeti yaşamış bir bireyin yaşadığı bu zor anıları daha kolay unutması ve topluma daha çabuk dönüş yapması açısından mekân aidiyetlerinin hangi düzeyde olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında 24 Ocak 2020 Elazığ Deprem'i ve sonrası meydana gelen sorunlara müdahalede ve arama kurtarma çalışmalarında büyük ilerleme olduğu görülmüştür. Deprem sonrası AFAD işbirliği ile yürütülen arama kurtarma çalışmaları ve vatandaşları bilgilendirme konusunda başarılı bir süreç izlenmiştir. Doğal afetin engellenmesi mümkün olmadığı için afet öncesi yapılacak hazırlıkların önemi anlaşılmıştır. Bundan dolayı uygulanacak politikalarda vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumların afet bilinci ile ortak hareket etmesinin önemi büyüktür. Çünkü afet yönetimi vatandaş ve kurumların ortak mücadelesi ile atlatılabilecek bir süreçtir. Yapılan görüşmelerde yaşlı bireyler, genel anlamda deprem sonrası evlerine geçene kadar ki süreçte bazı aksaklıkların olmasına rağmen temel ihtiyaçlarının karşılandığını ve kendilerine verilen hizmetten memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Özellikle deprem sonrası yaşanan yardımlaşma ve dayanışma örnekleri, çadır hayatından sonra ihtiyaçların karşılanmasına yönelik beklentileri ve özellikle ev gereksinimine yönelik beklentilerinin karşılandığını görmek yaşlı bireylerin kendilerini yalnız hissetmediklerini göstermiştir. Yaşlı bireyleri yaşadıkları mekâna bağlayan temel unsurlar; o eve verilen emek, o evde yaşanan anılar, o evde geçirilen zamandır. Artan sağlık sorunları ve yaşadıkları fiziksel sınırlamalar yaşlı bireyleri eve daha bağımlı hale getirmiştir. Birçok zorluk çekerek yaptıkları evleri, çocuklarının doğup büyüdüğü ve kendi gözlerinde bir ömür biçtikleri mekânlar, yaşlı bireyler için vazgeçilmesi zor bir değer olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle yaşadıkları mahallelerde kurulan komşuluk ilişkileri, kurdukları derin bağlar o mekânı yaşanılır kılmıştır.

Araştırmada yaşlı bireylerin aile, akraba ve arkadaşlarıyla kurduğu sosyal ilişkiler yaşadıkları mekânı anlamlı kılan önemli faktörlerden biridir. Yaşlı bireyler yaşadıkları eski mekânlarında aktif sosyal ilişkiler kurarken taşınılan yeni mekânlarda komşuluk ilişkilerinin eskiye oranla zayıfladığı görülmüştür. Aksaray ve Hicret mahallelerinde erkek görüşmeciler sosyal ilişkilerini genelde camide, kahvehanede, çeşme başı sohbetlerinde, bakkal önü muhabbetlerinde yapmaktaydılar. Zamanlarının büyük bir bölümünü camide geçiren erkek görüşmeciler, uzun yıllara dayanan cemaat dostlukları kurmuşlardır. Diğer bir sosyal ilişki ağı kurdukları kahvehaneler ise sohbet ettikleri, dertleştikleri bir diğer mekândır. Özellikle yeni taşınılan mahallelerde erkek görüşmecilerin sosyalleşme mekânları olan cami ve çay ocaklarının olmaması bireylerin gününün çoğunu evde geçirmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Sağlığı yerinde olan bireyler ise, bu ilişkilerini koruyabilmek için eski mahallelere gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda kadın görüşmeciler, erkek görüşmecilere göre daha aktiflerdir. Yeni mahallelerinde hızlı komşu edinip, günler düzenleyip, sohbetler yapıp bu süreci aktif geçirmeye çalışmışlardır. Bu noktada erkek bireylere göre, kadın bireylerin memnuniyet derecelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Komşu, arkadaş ve akrabalarla ilişkilerini daha geniş tutan kadın bireyler daha rahat, huzurlu ve mutludurlar. Dolayısıyla yaşlılık dönemine daha uyumlu ve yaşadıkları yeni mekâna ve çevreye daha çabuk adapte oldukları görülmüştür.

Aile, çocuk, akraba ve komşuluk ilişkilerinin yaşlı bireyleri duygusal açıdan desteklediği görülmektedir. Aile ve akraba ilişkilerinin başarılı ve başarısız yaşlılık sürecinde önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Yaşlı bireyler çocukları ile sohbet etmeyi, birlikte tatile gitmeyi, bayramlarda ziyaret edilmeyi istemektedirler. Çocukları tarafından alışveriş yapma, fatura yatırma, bankaya gitme gibi ihtiyaçları nedeniyle sık sık görüşmektedirler. Dolayısıyla yaşlı bireylerin çocuklarından beklentileri yüksektir. Bu beklenti sadece ihtiyaçtan dolayı değil, moral motivasyon anlamında da değerlendirilmektedir (Baran, 2003: 136). Özellikle çocukları ile aynı şehirde yaşayan ve akrabaları ile düzenli ilişkileri olan görüşmecilerin daha mutlu ve başarılı bir yaşlılık geçirdiği görülmektedir. Çocukları tarafından ziyaret edilmek, komşularına misafirlğe gitmek yaşlı bireylerin yaşamını anlamlı kılmıştır. Dikkat edilen bir husus ise, yaşlı bireylerin çocuklarının evinde kalmak istememeleri ve yapılan ziyaretlerin kendi yaşadıkları evlerde gerçekleşiyor olmasıdır. Bireyler geçici olarak bile çocukları evinde kalmak istemekten yana değillerdir. Tercihen çocuklarının kendilerini kendi evlerinde ziyaret etmelerini istemişlerdir. Nedeni olarak ise, kendi evlerinde daha rahat ve mutlu oldukları, çocuklarına rahatsızlık vermek istememelerinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Günümüzde geleneksel yapı itibarıyla yaşlı bireylerin evde bakım anlayışı hâkimdir. Modernleşme ve kentleşmeyle birlikte yaşlı bireylere hizmet veren huzurevi gibi kuruluşların sayısı artmıştır. Fakat buna rağmen aile yanında bakım anlayışı hem yaşlı bireyler açısından hem de çocukları açısından tercih edilen bir durum olarak saptanmıştır. Huzurevlerine gitmek istememe nedenleri olarak bakımın zayıf olması, fiziki şartların yetersiz olması, sosyal yaşamın düşük olması, sosyal medyada duydukları şiddet olayları ve kimsesi olmayanların orda yaşıyor olduğu düşüncesi gibi nedenlerle bakım evlerinde kalmak istememektedirler. Araştırmada görüldüğü üzere yaşlı bireylerin bu ve benzeri sebeplerden dolayı huzurevine asla sıcak bakmadıkları ve çocuklarının buna izin vermeyeceği kendi yaşadıkları evlerinde bu süreci yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. Bir kısım görüşmeci, çocuklarına ya da akrabalarına yük olmamak için evlerine gitmekten ve yanlarında kalmaktan çekinirler. Kendi evlerinde daha mutlu ve huzurlu olduklarını düşünürler. Eşi

vefat eden bireyler ise, ilerleyen yaşlarda eğer mecbur kalırlarsa gideceklerini ifade etmişlerdir. Çoğu yaşlı birey günlük yaşantılarında ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olsalar dahi sosyal iletişim kurabilecekleri, yaşlıları ile eğlenebilecekleri, kendilerini ait hissettikleri mekânlarda yaşamayı tercih etmektedirler.

Araştırmada iç mekân kapsamında yapılan gözlemler ve görüşmecilerin de söylemlerinden anlaşılacağı üzere eski mekânların düzensiz, küçük, soğuk, sobalı, temizliği zor, çoğunun müstakil ve toprak ev olması nedeniyle yaşlı bireyler tarafından şikâyet edilen nitelikler olmuştur. Yeni taşınılan konutların ise, düzenli, büyük, doğal gazlı, sıcak ve yeni yapı olması sebebiyle görüşmeciler tarafından konforlu olarak algılanmıştır. Yeni evin konforu özellikle kadın bireyleri memnun ederken yeni evle ilgili işçilik sıkıntıları (su tesisatı arızaları, işçilik hataları, asansörün sık sık bozulması, su kesintileri, dolap eksikliği, çevresel risk faktörleri gibi) problemler erkek bireylere maddi açıdan büyük zorluklar çıkarmıştır. Ayrıca konutların seçimi için yapılan kura uygulamasının adil olmadığını düşünmektedirler. Yaşlı bireyler, kalabalık ailelere (çocukları ve torunları ile yaşayan) 2+1 daireler düşerken, yalnız yaşayan ya da eşi ile birlikte yaşayan bireylere de 3+1 dairelerin düşmesinin adil olmadığını dile getirmişlerdir. Çoğu birey bu nedenle birçok eşyasını getiremediğini ve yeni konutlara sığmadıklarını sitemle ifade etmişlerdir. Depremden sonra inşa edilmiş konutların bir diğer sorunu ise, şehir merkezine uzak oluşudur. Yaşlı bireylerin alıştıkları mahallelerden ve komşularından uzak, tanımadıkları insanların olduğu konutlarda yaşamak zorunda kalmaları önemli bir sosyal sorun olarak tespit edilmiştir. Yaşanılan evler her ne kadar eski ve kullanışsız olsa da orada yaşanan hatıralar ve kurulan dostluklar çok önemlidir. Kadın görüşmecilerin gezmeleri, yaptıkları günler, ettikleri sohbetlere duyulan özlem açık bir şekilde görülmüştür. Erkek görüşmeciler için o mekânı vazgeçilmez kılan hatıraları, varsa bahçesi ve hayvanlarıdır. Bahçeli evi ve yetiştirdiği hayvanı olan yaşlı bireyler bu konuda büyük üzüntü yaşamaktadır. Mekân hatıraları bağlamında erkek görüşmecilerin kadın görüşmecilere göre daha hassas oldukları görülmüştür. Kadın bireyler daha çok ev eşyalarının kaybı nedeniyle üzüntü duyarken erkek bireyler alışkın oldukları düzenin bozulması, bahçelerine verdikleri emek, çoğunun geçim kaynağı olan hayvanlarına olan bağlılıkları yüzünden bu durumu kabullenme konusunda daha hassas davranmışlardır.

Araştırmada üzerinde durulması gereken bir husus da market, sağlık ocağı, eczane, cami, kuaför, çeşme, fırın, bakkal gibi günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları toplumsal hizmet veren dış mekânların olmamasıdır. Özellikle ilerleyen yaşla birlikte bu mekânların ulaşılabilir mesafede olması son derece önemlidir. Yaşanılan eski mahallelerinde bu mekânların tamamı yürüme mesafesinde olurken yeni taşınılan konutlarda olmayışı büyük sıkıntı yaratmıştır. Artan sağlık sorunları ile birlikte bu mekânlara ulaşım daha da zorlaşmakta ve taşıt kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu durum hem ekonomik anlamda hem de fiziksel sınırlamalar nedeniyle zorlaşmaktadır. Özellikle yaşlı bireylerin evlerinden sonra ikinci uğrak yeri olan sağlık ocaklarının olmaması bu konuda çok mağdur olduklarını üzüntü ile ifade etmişlerdir. Bu mekânların yoksunluğu bütün görüşmeciler için ortak bir sorun olarak tespit edilmiştir. Yaşlılık sürecine paralel olarak günlerinin büyük bir bölümünü ibadetle (namaz kılma, kuran okuma, tesbih çekme vb.) ile geçiren bireyler, yaşları gereği kendini ölüme daha yakın hissederek dolayısıyla bu dönemi manevi anlamda dolu dolu yaşamak isterler. Bu noktada erkek görüşmecilerin yeni taşınılan mahallelerde caminin olmamasından dolayı büyük üzüntü yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Huzur buldukları, yaşlıları ile sohbet ettikleri, günlerinin büyük bir bölümünü geçirdikleri mekânın olmayışı büyük

eksikliklerden biri olarak tespit edilmiştir. Yaşlı bireylerin günlük gereksinimlerini karşılamak için eski mahallelerine gitmek zorunda kaldıkları bu durumdan hem maddi hem manevi anlamda memnun olmadıkları açık bir şekilde görülmüştür.

Sonuç olarak yaşlı bireyler, hayatında en önemli evrelerden biri olan emeklilik dönemi ile birlikte sahip oldukları toplumsal rol ve statülerini kaybederler. Sosyal hayattan izole olurlar ve yavaş yavaş yaşamdan geri çekilmeye başlarlar. İş ortamından, arkadaşlarından ayrılan yaşlı birey aktif bir dönemden bir anda iş göremez ve pasif bir döneme girer. Dolayısıyla yaşlı bireyler emeklilikle birlikte kendilerini bir boşlukta bulurlar. Ekonomik anlamda da zor bir süreç giren yaşlı birey için ilerleyen yaşla birlikte yaşanan zorunlu mekân değişimi ve beraberinde evle ilgili ortaya çıkan problemler bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle kadın görüşmecilerin bu noktada daha zor bir süreç yaşadıkları görülmüştür. Kadın bireylerin genelde eşi tarafından emekliliği olduğu, kendi ekonomik özgürlüklerinin olmadığı ayrıca okuma yazma bilmemeleri nedeniyle eşlerine bağımlı oldukları tespit edilmiştir. Günlük alışverişlerini bile eşlerine ya da çocuklarına yaptırdıkları, eşi vefat eden bireylerin bu konuda çocuklarına daha fazla bağımlı şekilde yaşamak zorunda kaldıkları, bu durumdan duydukları rahatsızlıkları dile getirmişlerdir.

7. ÖNERİLER

Yaşlı bireylerin yeni yaşam alanından beklentileri ve yaşadıkları sorunlar göz önünde bulundurularak şu önerilerde bulunulabilir:

Yaşlı bireyler için yapılan mekânlarda dikkat edilmesi gereken en önemli etken bireylerin kendi kendine yetebilmesi ve bağımlılıktan kurtulmasıdır. Yaşlı bireylerin aktif ve bağımsız yaşayabilmesi yaşadıkları evin ve çevrenin onların fiziksel ve zihinsel kapasitelerine göre düzenlenmesini gerektirir. Özellikle zamanın çoğunu geçirdikleri evlerinin ve mahallelerinin fiziksel özellikleri yaşam kalitelerini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla evlerinde uygun olmayan tasarımlar (yüksek dolap, kaygan zemin, ısınma vb.), çevrelerinde eksik olan mekânlar (cami, market, okul, sağlık ocağı, eczane, fırın, kahvehane vb.) yaşlı bireylerin eylemlerini zorlaştırmakla birlikte sağlık ve güvenliklerini de tehlikeye sokmaktadır. Bu nedenle yaşlı bireyin yaşadığı ev; alışveriş merkezine, sağlık merkezlerine, cami ve park gibi toplumsal hizmet veren alanlara yakın olmasını gerekli kılmıştır. Bu noktada görüşmecilerin temel ihtiyaçları değerlendirilerek yeterli çevre koşulları sağlanmalıdır. Bunlar yapılırken işlevsel olması, güvenli olması, kullanım kolaylığını sağlaması ve rahat erişilebilir olması dikkat edilmesi gereken önemli hususlardır. Ayrıca bu hususlar gerçekleştirilirken yaşlı bireyin kişisel özelliklerine yönelik olarak; mahremiyet ihtiyacı göz önünde bulundurulmalı, bireyler arası sosyal uyum süreçleri ve etkileşimleri takip edilmelidir.

Özellikle günümüz şartlarında yaşanan mekânlar, artık yalnızca temel ihtiyaçlara yönelik düşünülmemektedir. Yaşlı bireylerin ekonomik durumuna bağlı olarak konforlu, estetik olma, beğenileri, istekleri ve düşüncelerine yönelik tasarlanmalıdır. Bunlar temel alınırken en önemli etken olan konutun güvenilir ve sağlam olması gereklidir. Bu takdirde yaşlı birey çevresiyle pozitif ilişkiler kurabilecek, sosyal ilişkileri çoğaltacak ve bu dönemi en az hasarla mutlu bir şekilde yaşayabilecektir. Depremden sonra yaşlı bireyler yıllarca yaşadıkları evleri ve kurdukları ilişkileri bir anda kaybetmenin verdiği boşluk içinde kendilerini çabalarken bulmuşlardır. Doğal olarak yeni taşındıkları evlerine dair beklenti içinde olmak en doğal haklarıdır. Bu yeni mekânların yaşlı bireylere sunduğu imkânların yeterli olması ve onları topluma kazandıracak olanaklara sahip olması gerekir.

Yapılan araştırmada deprem sonrası bireylerin neler yapılması gerektiği, nasıl davranılması gerektiği konusunda eğitim alması son derece önemlidir. Özellikle afet yönetimi konusunda alınacak eğitimler, afet sonrası oluşacak zararları azaltarak afet risk oranını düşürebilir. Ayrıca bu noktada vatandaşların kurumlar ile işbirliği içinde hareket etmesi gerekir. Dolayısıyla mahalleleri koordine eden muhtarlara büyük görev düşmektedir. Muhtarlar, sivil toplum kuruluşları ile birlikte hareket ederek, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma çerçevesinde hizmetler yürütülmelidir.

Özetle denilebilir ki, yaşlı bireylerin kendi yaşlıları ile vakit geçirebilecekleri, temel ihtiyaçlarının yanı sıra psiko-sosyal ihtiyaçlarının da karşılanabileceği mekânlar oluşturulmalıdır. Bu noktada Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, huzurevleri, kurumsal bakım hizmetleri, evde bakım hizmetleri gibi yaşlı hakları kapsamında mekân ve barınma sorunu ile yaşlı bireylere düzenleme getirmiş, uygun konutlara sahip olabilen mekânlar olarak değerlendirilmişlerdir. Özellikle mekânsal tasarımlar yaşlı bireylerin hem kendi evlerinde hem de yaşadıkları kurumlarda ihtiyaca yönelik tasarlanmalıdır. Kendi evinde yaşamayı tercih eden yaşlı bireyler, toplumdan soyutlamadan çevreleriyle ilişkilerini destekleyerek sosyalleşmeleri

sağlanmalıdır. Özellikle bu noktada eski mahallelerinde komşu oldukları kişilerle aynı apartmanda oturulmaları sağlandığı zaman başarılı sosyalleşme sağlanabilecektir. Yapılan mekânlar yaşlı bireylerin fiziksel ve ruhsal gelişimlerine bağlı olarak ihtiyaç ve isteklerine cevap verebilecek şekilde tasarlanmalıdır. Yaşlı bireylerin en temel ihtiyacı olan huzur ve sükûneti sağlayan, onların güven ve uyum duygusu içinde, yaşlıları ile birlikte vakit geçirebilecekleri yaşam alanları (sinema, park, gezi, alışveriş, kitap okuma, örgü vb.) oluşturulmalıdır. Uygun donatılara sahip mekânlar oluşturulurken günlük ihtiyaçlarını gidermekte zorluk yaşamayacak ergonomik yapıda mobilyaların kullanılması gerekmektedir. Yaşamlarını bağımsız sürdürmelerine yardımcı olacak araç-gereçlerin (merdiven, asansör, ısınma, lavabo) tasarlanması ve bu doğrultuda düzenlenmesi önemlidir. Özellikle banyo ve tuvaletlere tutacak yapmak, elektrik düğmelerini ve prizleri daha ulaşılabilir yerlere takmak, evin tabanını kaymayacak şekilde döşemek ve dolap boylarını uygun şekilde tasarlamak gerekmektedir. Ayrıca konutların dağılımı konusunda yapılan kura seçiminin aile bireylerinin sayısına göre yapılması bu doğrultuda geniş ailelere 3+1 ve çekirdek ailelere 2+1 konutların verilmesi daha uygun olacaktır. Dolayısıyla kendine uygun donatılara sahip bir evde yaşayan yaşlı bireyin kendi kendine yetebilme ve aktif olması kaçınılmaz olur. Başkalarına bağımlılığın azalması ile birlikte yaşlı bireyin kendi evinde yani yerinde yaşlanması mümkün olmaktadır. Bu noktada en çok yaşlı bireylerin çocuklarına iş düşmektedir. Çocukların ebeveynlerine daha fazla vakit geçirebilmesi daha fazla ilgilenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, yaşlı bireylerin bu dönemde toplumun dışına itilmeden, ihtiyaç duydukları toplumsal rolleri gerçekleştirebilecek imkânlar sunulması gerekir. Üretici bir pozisyonda rol almaları sağlanmalı ve aktif olarak sosyal ilişkilerini sürdürebilecek mekânlar oluşturulmalıdır. Bu koşullar sağlandığı sürece yaşlı bireyin mutlu ve güvenli bir yaşam alanı içerisinde olduğundan bahsetmek mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Adayış, İ. (2020). *Doğal Afet Eğitimi Kapsamında Arama Kurtarma Faaliyetlerine Sosyolojik Bir Bakış: Van İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.(ASAGEM). (2006). *Türk Aile Yapısı Araştırması*, Ankara.
- Akan, E. (2017). *Yaşlılık Kurumlarında Mekânsal Davranış ve Bilişiminin Mekânsal Dizim Bağlamında İrdelenmesi*. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık: Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Akın, M. H. (2011). *Toplumsallaşma Sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aksüllü, N. ve Doğan, S. (2004). Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri ile Depresyon Arasındaki İlişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5.
- Alkın, R.C (2021). Bütünleşik Afet Yönetimine Sosyolojik Bakış: Toplumsal Yapı, İşlev ve Temel Kavramlar Işığında Bir Okuma Denemesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 5(1).
- Alperen, M. A. (2013). *Sosyo-Ekonomik Statü Açısından Yaşlıların Aile İlişkileri: Ankara Keçiören Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Alptekin, D. (2011). *Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Altan, Z. Ö. (2006). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Alver, K. (2012). *Kent İmgesi. Kent Sosyolojisi*. (İç.), Editör: Köksal Alver, Ankara: Hece Yayınları.
- Alver, K. (2013). *Siteril Hayatlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Arıoğlu, S., Yaşar, B., Cankurtaran, M., Çamur Duyan, G., Dedeli, Ö., Elmacıoğlu, F. ve diğerleri. (2008). *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Türkiye İşçi Emeklileri Derneği. Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arslan, N. (2015). *Derin Yaşamak*. İstanbul: Sokak Kitapları Yayıncılık.
- Aydemir, M.A. (2011). *Sosyal Sermaye / Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 199-226.
- Baday, Ö.N. (2011). *Modern Kent Mekânlarında Mahallenin Konumu*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Balcı, L. (2016). *Deprem Travmasının Kuşaklar Arası Aktarımının Ortaokul Öğrencileri Üzerinden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bayrak, F. (2018). *Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.
- Beyaz Özbey, İ. (2020). Gürcülerde Kimlik, Mekân ve Gündelik Yaşam: Artvin Örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(39), 915-955.
- Bilgin, N., Göregenli, M. (2002). *Kentsel Katılım ve Çoğulculuk*, (Ed.: Ferzan Yıldırım), Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- Bilik, M.B. (2015). 2011 *Van Depremleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz, -Mekân, Afet Yönetimi ve Algı-* Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Boylu, A.A. (2013). Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Konut İlişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24(1), 145-156.
- Bulut, Ü. ve Özçakar, N. (2012). Nasıl Yaşlanıyoruz? Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, 3 (1), 1-5.

- Can, İ. (2020). *Giriş Niyetine-Afet Sosyolojisine Alan Açma Çabası*. Afet Sosyolojisi İçinde. (Ed: İslam Can), Konya: Çizgi Kitabevi.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Castells, M. (1991). *Kent, Sınıf, İktidar*. (Çev: Asuman Erendil), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ., Alpay, A.H. (2019). Çevresel Gerontoloji Bağlamında Yerinde Yaşlanma'nın Temel Belirleyicileri ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1949-1966.
- Demir, M.S. (2016). *Yaşlanma Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Yaşam Kalitesine Olan Etkileri: Elazığ İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.
- Demirarslan, D. (2003). Yaşamsal İhtiyaçlar Doğrultusunda Kullanıcıların Bina İç Mekânlarında Bilinçsizce Yaptıkları Değişikliklerin Depremde Ortaya Çıkan Bina Hasarlarına Etkileri. Kocaeli Deprem Sempozyumu Bildiri.
- Demirbaş, Ç. (2008). *Deprem Bölgesi Konutları İçin İç Mekânların Güvenlik Analizi ve Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Deprem Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. (DAMER). (2020). *24 Ocak 2020 Mw 6.8 Elazığ-Sivrice Depremi İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.
- Dönümcü, Ş. (2006). Yaşlı ve Sosyal Hizmetler. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 52, 42-46.
- Düzenli, T., Özkan, G. ve Alpak, M. (2016). Kent Parklarının Yaşlılara Sunduğu Olanaklar Açısından İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 141-154.
- Eflanili, B. (2021). *Türkiye'de Afet Yönetimi: Depremler*. Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı. Kastamonu.
- Erel, S.S. ve Bilgin, O. (1992). Yaşlıların Konuta İlişkin Tercih ve Beklentilerinin İncelenmesi. *Ev Ekonomisi Dergisi*, 8(5), 61-68.
- Gitmez, Ş. K. (2000). *Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları Eğilimleri, Tutum ve Davranışları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göka, Ş. (2001). *İnsan ve Mekân*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Görgün Baran, A. (1996). Kurum Bakımındaki Yaşlıların Sosyal Yaşam Koşulları: Ankara Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara XII, 1-2.
- Görgün Baran, A. (2001). Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, (1), 14-24.
- Görgün Baran, A. (2003). "Yaşlılık Sosyolojisi" *Yaşlılık: Disiplinler Arası Sorunlar, Çözümler*, (Ed. Velittin Kalınlara), Ankara: Odak Yayın Evi.
- Görpelioglu, S. (2009). *Yaşlılık ve Getirdiği Sorunlar*. Adı Eylül: Sağlık Bilimlerinde Yaşlılık. (Ed: Nejat Gacar). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
- Gür, Ş.Ö., (1996). *Mekân Örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). Göç Olgusu ve Türk Toplumunu. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hanilçi, N. (2018). Afetlerin Toplum Üzerindeki Etkileri, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Lisans Tamamlama Programı, İstanbul.
- İrkiçatal, G. (2014). *Doğal Afetlerin İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Yaptıkları Resimler Üzerine Etkileri (Van İli Deprem Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 29-38.
- İmamoğlu, E. O. ve İmamoğlu V. (1998). *Yaşlıların Yaşam Çevreleri*. Ankara: TMMO Mimarlar Odası Yayınları.

- İşmen, A.E (2006). Depremin Psikolojik Etkileri: Daha Az Zarar Görmek Mümkün mü? *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1),349-362.
- Kalınkara, V. (2003). *Yaşlı Konutlarında İç Mekân Tasarımının Ergonomik Boyutu. Yaşlılık: Disiplinler Arası Sorunlar, Çözümler.* (Ed. Velittin Kalınkara), Ankara: Odak Yayın Evi.
- Kalkan, M. (2008). *Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler, Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık.* (Ed: Kurtman Eranlı, Melek Kalkan), Pegem Akademi Yayınları.
- Karataş, S. (1990). Yaşlılıkta Yaşam Doyumu ve Etkileyen Etmenler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 8, (1-2-3), 12-21.
- Kasapoğlu, A. ve Ecevit, M. (2001). *Depremin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplumun Depreme Hazırlıklı Kılma*, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Kaya, G., Akpolat, Y., Çalışkan, A. ve Karaağaç Ş. (2021). İzmir Deprem Afetinden Etkilenenler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Depremle İlgili Toplumsal Bilincin Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 723-753.
- Konak, A. ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (1), 23-63.
- Koşar, N. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı*, Ankara: Şafak matbaacılık.
- Kurt, E. (2019). *Van Depremini Yaşayan Öğrencilerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kurt, G. (2008). *Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış (Sivas İl Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sivas.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekânın Üretimi*. (Çev: Işık Ergüden). İstanbul: Sel yayıncılık.
- Mukadder, Ö. (2017). *Yaşlılarda Mekân Aidieti: Yaşlılık ve Mekân İlişkisine Sosyolojik Bakış*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Onur, B. (1991). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: V Yayınları.
- Özdenören, R. (2014). *Kent İlişkileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Pakdil, O. (1992). *Yaşlılık Sorunları ve Yaşlılara Sağlanan Servisler (İngiltere Örneği)*. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi İşbirliği, İstanbul.
- Posta Gazetesi: [https://www.posta.com.tr/son-dakika-elazig-depremi-enkaz-calismalarisuruyor- \(2235433, 25 Ocak 2020\).](https://www.posta.com.tr/son-dakika-elazig-depremi-enkaz-calismalarisuruyor- (2235433, 25 Ocak 2020).)
- Sarman, A. (2012). *Elazığ İli Karakoçan İlçesinde Yaşanan Yıkıcı Deprem Sonrasında, Depremi Yaşayan İlköğretim Çağı Çocuklarda Kaygı Düzeyi, Depresyon Belirtileri ve Etkileyen Faktörler*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Süzen, B. (2015). *1999 Marmara Depremini Yaşamış Bireylerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, C. Ve Sipahioğlu, Ş. (2009). *Doğal Afetler ve Türkiye*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şengün, H. (2007). *Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şentürk, Ü. (2012). *Mekân Sadece Mekân Değildir: Kentsel Mekânın Yeni Tezahürleri*. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi. Sosyoloji Bölümü.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi (Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri)*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Şikoğlu, E. ve Güney, İ.Y. (2020). 24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Depremi’nin Kent Merkezindeki Yansıması Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme. *Dirençlilik Dergisi*, 4 (2), 275-292.
- Taş, N. (2003). Yerleşim Alanlarında Olası Deprem Zararlarının Azaltılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(8), 225-231.

- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı. (AFAD). (2010). *Deprem Riskinin Araştırılarak Deprem Yönetiminde Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. (AFAD). (2014). ISBN: 978 - 975 - 19 - 6271 -3. (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı. (AFAD). (2020). *24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Depremi Raporu*, Ankara.
- T.C.Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü/Afet. (AFAD). (2021). <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>. (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Terakye, G. ve Güner, P. (1997). Kriz Potansiyeli Taşıyan Bir Dönem: Yaşlılık. *Kriz Dergisi*, 5(2).
- Tufan, İ. (2001). Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 12 (3), 27-49.
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık 'Sosyolojik Yaşlanma'*. İstanbul: Aykırı Yayınları.
- Tufan, İ. (2006). *Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü*. Antalya: GeroYayınları.
- Tuna, M. (2017). *Türkiye’de ve Dünyada Yaşlanma*. Gerontoloji Disiplinlerarası İşbirliği, 1, (İç.), (Ed: İsmail Tufan, Mithat Durak), Ankara: Nobel Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Erişim Adresi [TÜİK Kurumsal \(tuik.gov.tr\)](http://tuik.gov.tr)
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Erişim Adresi [TÜİK Kurumsal \(tuik.gov.tr\)](http://tuik.gov.tr)
- Türel, G. (2003). Konut Mekânı ve Mobilya Tasarımında Deprem Etkeni. Kocaeli Deprem Sempozyumu Bildiri.
- Urry, J. (2015). *Mekânları Tüketmek*. (Çev: Rahmi G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yaman, Ö.M. ve Akyurt, M.A. (2013). Sosyal Hizmete Kültürel Yaklaşım: 2011 Van Depremi Örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 105-144.
- Yaşam Kalitesi Rehberi. (2000). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.
- Yapıcıoğlu, A. (2009), *Modernleşme Süreci ve Yaşlılık: İki Yerleşim Yerinde Modernitenin Yaşlılığa Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2013). *Yaşlılık ve Yaşlı Bakışı: Ömür Dediğin Programı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, B. (2011). Travma Tanımı, Travmatik Yaşam Olayları, Adaptasyon, Travma Sonrası Belirtileri, Kayıp ve Yas, *Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabı, Afetlerde Psikososyal Hizmetler Birliği*.
- Yılmaz, G.G. (2021). Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye’de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 194–204.
- Yumurtacı, A. (2013). Demografik Değişim: Psiko-Sosyal ve Sosyo-Ekonomik Boyutları İle Yaşlılık. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 9-31.

EKLER

EK 1. Görüşme Soruları

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

(Kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır)

Yaşınız:

Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

Medeni Durumunuz: Evli () Boşanmış () Eşi vefat etmiş ()

(Evli iseniz) Kaç yıldır evlisiniz?

Eğitim durumunuz: İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite ()

Mesleğiniz:.....

Serbest meslek ise belirtiniz:

Çalışıyor musunuz? Evet () Hayır ()

1) İç Mekân ve Dış Mekân Değerlendirmesi

1. Evinizde kiminle yaşıyorsunuz? İlerleyen yaşlarda huzur evinde kalmayı düşünür müsünüz?
2. Yeni taşındığınız bu evde hayatınızı zorlaştıran unsurlar var mı? (yüksek dolaplar, kaygan zeminler, vb.)
3. Yeni taşındığınız evde/mahallede yaşamının size sunduğu kolaylıklar (sıcak su, kalorifer, alışveriş vb.) nelerdir?
4. Bu yeni apartmandan, mahalleden ya da siteden memnun musunuz? Memnun olduğunuz ya da olmadığınız tarafları neler?
5. Sizce apartmanın, mahallenin ya da sitenin planlaması (park ve bahçeler, apartman ve site için asansör, ulaşım araçları, cami, marketler vb.) size göre mi? Eksik olduğunu düşündüğünüz bir yer var mı?

2) Eski Mekân ile Yeni Mekân Arasındaki Memnuniyet Düzeyi

1. Deprem sonrasında yeni yerleşim yerinize taşınma süreci nasıl ilerledi?
2. İki mekân (depremden önceki ve depremden sonraki) arasındaki farklar nelerdir?
3. Depremden önce oturduğunuz evde kaç yıl oturdunuz? Eski evinizde veya mahallenizde unutmadığınız hatıralar nelerdir?
4. Depremden önceki evinizde atmaya kıyamadığınız, kaybolmasından korktuğunuz eşya resim ya da anı var mı?
5. Deprem olmasaydı eski evinizi terk eder miydiniz?

3) Yaşlı Bireylerin Yaşama Biçimi, Komşuluk ve Akrabalık İlişkisi

1. Gün içinde ne gibi etkinlikler yapıyorsunuz? Bir gününüzü anlatır mısınız?
2. Komşularınızla veya akrabalarınızla düzenli bir iletişiminiz var mıdır? Ne sıklıkla görüşürsünüz?
3. Çocuklarınız (damat, gelin) ya da torunlarınız sizi ziyaret eder mi? Ne kadar sürede gelirler ziyaretinize veya siz ne kadar kalırsınız onlarda?
4. Market alışverişi, fatura yatırma, bankaya gitme gibi ihtiyaçlarınızı kendiniz mi yaparsınız yoksa aile bireylerinden birine mi yaptırırsınız?